

บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี

อรรถชัย คล่องแคล่ว

งานนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

กลุ่มวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา

มิถุนายน 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

อาจารย์ผู้ควบคุมงานนิพนธ์และคณะกรรมการสอบงานนิพนธ์ได้พิจารณางานนิพนธ์
ของ อรรถชัย คล่องแคล่ว ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตร
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

อาจารย์ผู้ควบคุมงานนิพนธ์

.....^{ตั้งนแก้ว} ^{ได้จควบคุม}.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(อาจารย์ ดร.เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ)

คณะกรรมการสอบงานนิพนธ์

.....^{ตั้งนแก้ว} ^{ได้จควบคุม}.....ประธาน
(อาจารย์ ดร.เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ)

.....^ส.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุปราณี ธรรมพิทักษ์)

.....^ส.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.กฤษเชต ไกรवास)

วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจอนุมัติให้รับงานนิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยบูรพา

.....^ส ^ส.....คณบดีวิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พจน์ีย์ ธรรมเสนา)

วันที่.....13.....เดือน.....มิถุนายน.....พ.ศ..2560....

กิตติกรรมประกาศ

งานนิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลืออนุเคราะห์ และให้คำปรึกษาเป็นอย่างดีจาก ดร.เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษา ได้ให้ข้อเสนอแนะ ที่ทรงคุณประโยชน์ ช่วยแก้ไขปัญหายกข้อบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้รับแนวทางในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางจนการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จึงขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณท่านผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองจันทบุรี ประธานชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้เอื้อนามในที่นี้ ทุกท่านที่มีความกรุณาให้ความร่วมมือเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ให้แก่ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

คุณค่าของงานนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูคุณเวทิตาแก่บิดามารดา ครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้กับผู้วิจัยมาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน

อรรณชัย คล่องแคล่ว

58930062: กลุ่มวิชา: การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน; รป.ม. (การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน)

คำสำคัญ: บทบาท/ ผู้สูงอายุ/ การพัฒนาชุมชน

อรรถชัย คล่องแคล่ว: บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง)

เทศบาลเมืองจันทบุรี (THE ROLE OF THE ELDERLY ON THE DEVELOPMENT OF SUB-

COMMUNITY 14 (PA YANG), CHANTHABURI MUNICIPALITY) อาจารย์ผู้ควบคุมงาน

นิพนธ์: เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ, ปร.ด. 79 หน้า. ปี พ.ศ. 2560.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี และเพื่อศึกษาการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี ของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวมทั้งสิ้นจำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือ แนวคำถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของผู้สูงกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี สามารถแบ่งออกได้ เป็น 5 ด้าน คือ 1) บทบาทด้านการพัฒนาชุมชนซึ่งผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากที่สุด มีลักษณะทั้งแบบที่ไม่เป็นทางการ และแบบที่เป็นทางการ 2) บทบาทด้านการนันทนาการ พบว่า ผู้สูงอายุมีความถนัดและความชื่นชอบในด้านนี้มาก โดยมีหลายหน่วยงานที่ให้โอกาสผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม จนสามารถเป็นผู้นำกิจกรรมเองได้ 3) บทบาทด้านศาสนา พบว่า ผู้สูงอายุเข้าไปมีบทบาทในการเป็นคณะกรรมการวัดเพื่อพัฒนาศาสนาร่วมกับชุมชน 4) บทบาทด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี พบว่า บทบาทของผู้สูงอายุในด้านนี้ค่อนข้างมีน้อยกว่าด้านอื่น ด้วยเพราะสังคมเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ผู้สูงอายุยังคงสืบสานศิลปวัฒนธรรมประเพณีไทยกันมาอย่างต่อเนื่อง 5) บทบาทด้านการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุสามารถให้ความรู้ และอุทิศตนเป็นวิทยากรให้กับนักศึกษาที่มาฝึกวิชาชีพได้ทั้งการศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบ/ตามอัธยาศัย การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี สามารถแบ่งออกได้ เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) หน่วยงานภาครัฐ เป็นหน่วยงานที่มีส่วนสำคัญที่สุดในการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) โดยมีนโยบาย/ โครงการ/ กิจกรรม ที่ผลักดันให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน 2) หน่วยงานภาคเอกชน พบว่า หน่วยงานภาคเอกชนเข้ามามีส่วนส่งเสริมบทบาทของผู้สูงกับการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มจากโครงการของมหาวิทยาลัย ในโครงการอาสาพัฒนา ภายหลังชุมชน โดยผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกับมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาชุมชน หน่วยงานภาคประชาชน โดยบุคคลในครอบครัว เป็นผู้สนับสนุนการเดินทางและให้ความร่วมมือกับผู้สูงอายุในการทำกิจกรรม ตลอดจนประชาชนในชุมชนได้มีส่วนสนับสนุนด้านงบประมาณและอุปกรณ์ เพื่อใช้ในการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ

58930062: MAJOR: PUBLIC AND PRIVATE MANAGEMENT; M.P.A.

(PUBLIC AND PRIVATE MANAGEMENT)

KEYWORDS: ROLE/ ELDERLY/ COMMUNITY DEVELOPMENT

ATTACHAI KHLONGKHLAW: THE ROLE OF THE ELDERLY ON THE DEVELOPMENT OF SUB-COMMUNITY 14 (PA YANG), CHANTHABURI MUNICIPALITY. ADVISOR: TIENKAEW LIEMSUWAN, .Ph.D. 79 P. 2017.

The objectives of this research were to study the role of the elderly on the development of sub-community 14 (Pa Yang), Mueang District, Chanthaburi Province and to study the role of the elderly on the development of sub-community 14 (Pa Yang), Chanthaburi Municipality by both private and public sectors.

From the study results, it was found that the role of the elderly on the development of sub-community (Pa Yang), Chanthaburi Municipality could be divided into 5 aspects: 1. The role in the aspect of the development of community that was most valued by the elderly were both and informal and formal 2. The role in the aspect of recreation, it was found that the elderly had a lot of ability and passion in this aspect with there being many agencies that provided opportunities for the elderly to participate in activities to the point of being able to lead the activities themselves, 3. The role in the aspect of religion, it was found that the elderly had a role as a committee for religious development with the community, 4. The role in the aspect of traditional arts and culture, it was found that the role of the elderly in this field was somewhat less than other aspects because the society is changing. There were somewhat less elderly in this aspect than other aspects because the society is changing. However, the elderly still continued to pass on the Thai traditional arts and culture. 5. The role in the aspect of educational role, it was found that the elderly could provide knowledge and were also devoted as a lecturer to students who come to practice both the education system and informal / informal education.

Promoting the role of the elderly on the development of sub-community 14 (Pa Yang), Mueang District, Chanthaburi Municipality could be divided into three groups: 1. The government agencies played the most important role in supporting the role of the elderly on the development of sub-community 14 (Pa Yang) that encourage the elderly to participate in the development, 2. The private sector played a role in promoting the role of the elderly on community development. It started from a university's project on development volunteers. The elders in the community and private sector joined the university for the development of community, 3. The public agencies played a role by family members sponsoring the travel and cooperating with the elderly in activities along with the people in the community having contributed to the budget and equipment to be used in the elderly activities.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฌ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
ขอบเขตของการวิจัย.....	2
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท (Role).....	7
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ.....	10
แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชุมชน.....	21
ข้อมูลบริบทพื้นที่ศึกษาวิจัย.....	29
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	40
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	45
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	45
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	46
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	47
ระยะเวลาการเก็บข้อมูล.....	48
การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ.....	48
การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล.....	48

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิจัย.....	50
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	50
ตอนที่ 2 บทบาทของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี.....	51
ตอนที่ 3 การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี ของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน.....	56
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	61
สรุปผลการวิจัย.....	61
อภิปรายผล.....	64
ข้อเสนอแนะ.....	66
บรรณานุกรม.....	68
ภาคผนวก.....	72
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	79

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในช่วงเวลาที่แตกต่างกันของประเทศญี่ปุ่นและจีน.....	11
2	จำนวนการเคลื่อนย้ายของประชากร.....	32
3	จำนวนประชากรในทะเบียนราษฎร.....	32
4	จำนวนเด็กในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี ที่มีอายุเข้าเกณฑ์เรียนและเด็กที่เข้าเรียน ในปีการศึกษา 2558.....	33
5	การสาธารณสุขของจังหวัดจันทบุรี.....	34
6	จำนวนผู้ขึ้นทะเบียนงานที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี.....	37
7	วัดที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี.....	39
8	จำนวนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำแนกตามข้อมูลทั่วไป.....	50

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
2 แผนผังและอาณาเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี.....	29

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

นักวิชาการในประเทศไทยปัจจุบันล้วนตระหนักดีว่าประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า โดยองค์การสหประชาชาติได้ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงของประชากรโลก ในสัดส่วนของผู้สูงอายุ หรือผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป จะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5.9 ในปี พ.ศ. 2523 มาเป็นร้อยละ 9.7 ในปี พ.ศ. 2568 โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 4.4 ในปี พ.ศ. 2523 คิดเป็นร้อยละ 10 ในปี พ.ศ. 2568 ดังนั้น ประชากรผู้สูงอายุจึงเป็นประเด็นสำคัญ ประเด็นหนึ่งของโลกที่เพิ่มขึ้นอย่างมากที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ ปัจจุบันประชากร ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีจำนวนถึง 4.2 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 7.3 ของประชากรทั้งประเทศ และคาดการณ์ว่าในอีก 10 ปีข้างหน้า ประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยจะเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 9.7 ล้านคน (United Nation อ้างถึงใน จุฬาลักษณ์ จันทร์ทิพย์, 2548)

สำหรับสังคมไทยนั้น ผู้สูงอายุนับว่าเป็นบุคคลสำคัญในฐานะเป็นญาติผู้ใหญ่ เป็นผู้ที่มีพระคุณ ผู้ทรงภูมิปัญญา อีกทั้งยังเป็นเสาหลักของครอบครัว เป็นศูนย์รวมจิตใจของคน ในครอบครัว ซึ่งคนไทยยึดถือให้ความเคารพผู้สูงอายุมาตั้งแต่ในอดีตสืบเนื่องมาจนเป็นวัฒนธรรมไทย ที่ถ่ายทอดกันมาอย่างยาวนาน สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล (2545) กล่าวว่า ผู้ที่มีอายุมากที่สุดจะทำหน้าที่ เปรียบเสมือนประมุขของบ้าน ดูแลทุกข์สุขของคนในครอบครัว กำหนดภาระหน้าที่ มอบมรดกสั่งสอน ให้รางวัลและลงโทษแก่สมาชิกในครอบครัว ผู้อาวุโสหรือผู้สูงอายุที่สุด จึงเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจ ในเรื่องสำคัญทุกเรื่อง สมาชิกในครอบครัวให้ความยำเกรงและเคารพเชื่อฟัง ผู้สูงอายุมักทำหน้าที่ เป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ ในครัวเรือน หรือแม่แต่กรณีพิพาทกันในครัวเรือน ผู้สูงอายุจะได้รับการยอมรับให้มีสถานภาพและบทบาทในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยและตัดสิน กรณีพิพาทต่าง ๆ เหล่านั้น นอกจากนี้ ผู้สูงอายุมักทำหน้าที่เป็นเสมือนผู้ให้ความรู้และอบรมสั่งสอน สมาชิกครอบครัวในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางวิชาการ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามให้แก่สมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดี รวมทั้งเป็นแหล่งรวมจิตใจ ของคนในครอบครัวอีกด้วย (สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล, 2545)

บทบาทของผู้สูงอายุในอดีตจึงเป็นเพียงบทบาทของความเป็นญาติผู้ใหญ่ที่มีหน้าที่อบรม สั่งสอนบุตรหลานให้ประพฤติปฏิบัติแต่ความดี มีหน้าที่ช่วยดูแลบ้านเรือน ไม่ได้มีหน้าที่ทำมาหากิน เลี้ยงคนในครอบครัว เพราะถือว่าผู้สูงอายุเป็นวัยที่สุขภาพเริ่มถดถอย อาจปฏิบัติงานได้ไม่ดี

เหมือนคนวัยหนุ่มสาว แต่ปัจจุบันบทบาทของผู้สูงอายุได้เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากวิทยาการทางการแพทย์และการดูแลตัวเองของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีขึ้น ยังคงปฏิบัติงานได้อย่างดี อีกทั้งผู้สูงอายุในปัจจุบันมีการศึกษาที่ดีขึ้น มีความรู้ ความสามารถที่พร้อมถ่ายทอดให้แก่คนในสังคม บทบาทใหม่ของผู้สูงอายุจึงเป็นบทบาทที่ให้การช่วยเหลือสังคมมากขึ้น ความรู้ ความสามารถ และภูมิปัญญาที่ตนมีก็นำมาถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นใหม่ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชนของตนในอนาคต จากความสำคัญที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุในปัจจุบันมีบทบาทมากขึ้น กว่าอดีต สามารถนำความรู้ความสามารถของตนมาทำประโยชน์ต่าง ๆ ในฐานะสมาชิกอาวุโส ของชุมชน ซึ่งชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่ผู้สูงอายุได้ออกมา ทำกิจกรรมเพื่อสังคมและชุมชน จากการใช้ความรู้ความสามารถของตนมาสร้างกิจกรรม และการให้การช่วยเหลือคนในชุมชน ผู้สูงอายุจึงเป็นกลุ่มวัยที่มีความสำคัญกับชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรีมากกลุ่มหนึ่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาท ของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี ซึ่งมีความน่าสนใจว่า บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างไร เพื่อที่จะนำเอาผลการศึกษาดังกล่าว ไปพัฒนา ชุมชนในด้านที่ยังขาดหาย หรือใช้เป็นต้นแบบการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ได้ อีกทั้งยังมีความ น่าสนใจในประเด็นของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนช่วยส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุว่า มีการส่งเสริมในเรื่องใดบ้าง อันจะเป็นประโยชน์กับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่จะใช้ส่งเสริม และพัฒนาสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี ของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
ศึกษาในเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
2. ขอบเขตประชากร

2.1 ศึกษาข้อมูลจากผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ขึ้นไป และอาศัยอยู่ในเขตชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี โดยมีรายชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรของเทศบาล และอาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 10 ปี

2.2 ศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ คือ เทศบาลเมืองจันทบุรี ได้แก่ ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เลขานุการนายกเทศมนตรี ชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชน และคณะกรรมการชุมชน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

2.3 ประชาชนทั่วไป โดยเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี เป็นระยะเวลามากกว่า 10 ปีขึ้นไป

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตบทบาทของผู้สูงอายุ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และภาคประชาชนในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วยการพัฒนา 5 ด้าน คือ

- 3.1 ด้านการพัฒนาชุมชน
- 3.2 ด้านการศาสนา
- 3.3 ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี
- 3.4 ด้านการศึกษา
- 3.5 ด้านนันทนาการ

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาดำเนินการศึกษานี้ ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2560-เดือนเมษายน พ.ศ. 2560

นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาท หมายถึง การแสดงออกของผู้สูงอายุตามความเป็นจริงของตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพของบุคคลนั้น ๆ ในเขตชุมชนป่ายาง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นเป็นด้านต่าง ๆ อันได้แก่

1. บทบาทด้านการพัฒนาชุมชน หมายถึง การแสดงออกของผู้สูงอายุที่ทำให้ชุมชน สังคม มีความเจริญก้าวหน้าขึ้น อันเป็นไปตามตำแหน่ง หน้าที่ หรือสถานภาพของบุคคลนั้น ๆ ในเขตชุมชนป่ายาง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

2. บทบาทด้านการศาสนา หมายถึง การแสดงออกของผู้สูงอายุในด้านการบำรุงส่งเสริมเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ อันเป็นไปตามตำแหน่ง หน้าที่ หรือสถานภาพของบุคคลนั้น ๆ ในเขตชุมชนปายาง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

3. บทบาทด้านวัฒนธรรมประเพณี หมายถึง การแสดงออกของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดความรู้และการสร้างสำนึกรัก สร้างความภาคภูมิใจในด้านวัฒนธรรมประเพณี ไม่ว่าเป็นการจัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น อันเป็นไปตามตำแหน่ง หน้าที่ หรือสถานภาพของบุคคลนั้น ๆ ในเขตชุมชนปายาง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

4. บทบาทด้านการศึกษา หมายถึง การแสดงออกของผู้สูงอายุในการเป็นผู้ให้ความรู้สนับสนุนกิจกรรมด้านการศึกษาของโรงเรียนในชุมชน อันเป็นไปตามตำแหน่ง หน้าที่ หรือสถานภาพของบุคคลนั้น ๆ ในเขตชุมชนปายาง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

5. บทบาทด้านนันทนาการ หมายถึง การแสดงออกของผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมเพื่อสร้างความสนุกสนาน เพื่อพัฒนาสุขภาพจิตใจและสุขภาพกายให้ดีขึ้น มีความสุข ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุในเขตชุมชนปายาง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

2. ผู้สูงอายุ หมายถึง ประชากรทั้งเพศหญิงและเพศชาย ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ปายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี

3. หน่วยงานภาครัฐ หมายถึง หน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา มีฐานะเป็นกระทรวง ทบวง กรม หรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเป็นกรม ราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น และรัฐวิสาหกิจ ในที่นี้หมายถึง เทศบาลเมืองจันทบุรี

4. หน่วยงานภาคเอกชน หมายถึง หน่วยงานส่วนบุคคลที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ มีฐานะเป็นผู้ประกอบการ บริษัท ห้าง ร้าน อยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองจันทบุรี

5. ภาคประชาชน หมายถึง กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันที่มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันในเชิงสร้างสรรค์ อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ปายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. นำผลการศึกษายกย่องบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนปายาง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ไปเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ทั้งที่ใกล้เคียงและพื้นที่ที่สนใจ

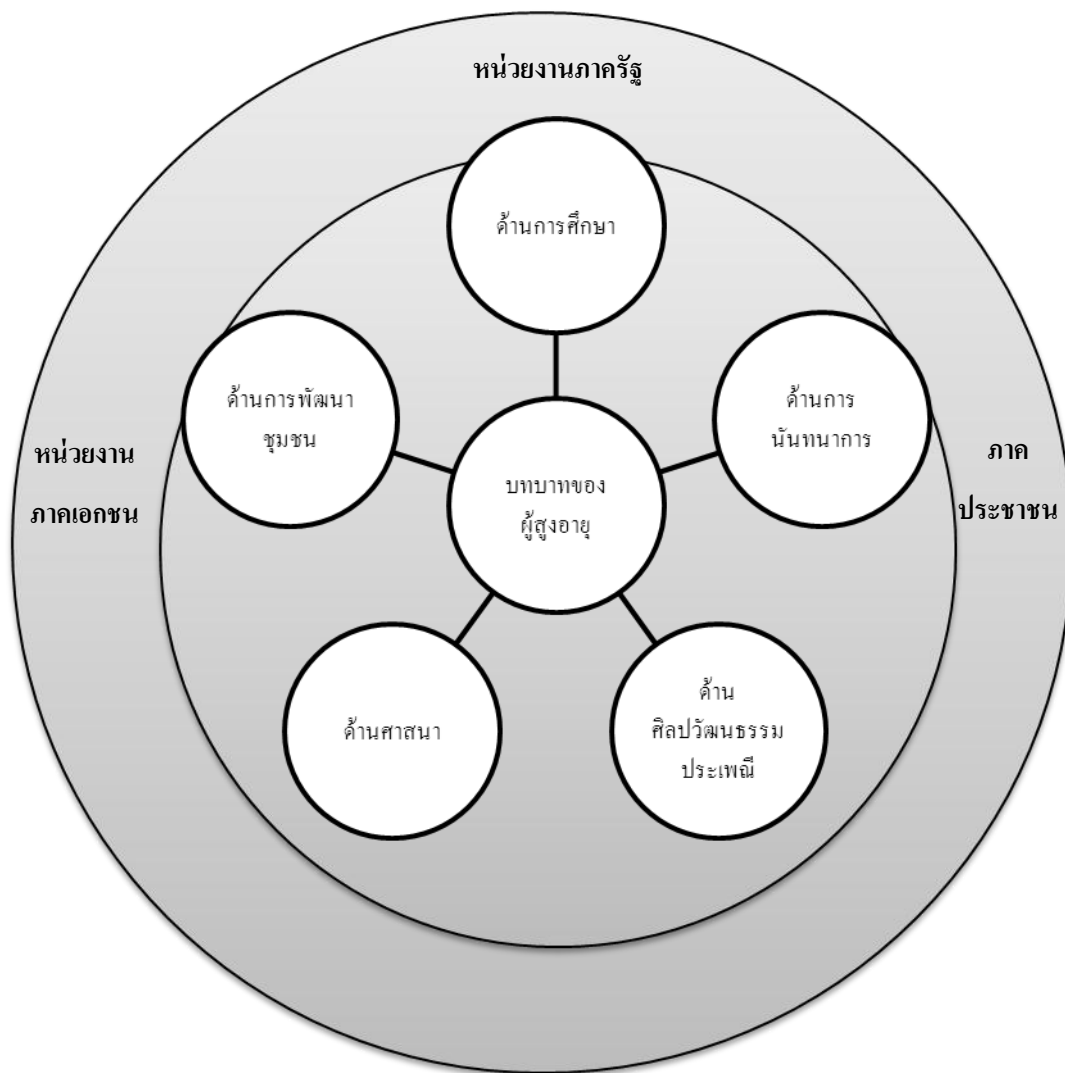
2. นำผลการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนปายาง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรีของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุ

ในด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากการพัฒนาชุมชน และยังสามารถเป็นแนวทางให้การช่วยเหลือกลุ่มผู้สูงอายุตามความต้องการที่แท้จริง

3. คาดว่าผลการศึกษานี้สามารถเป็นแนวทางให้ผู้สนใจศึกษาในเรื่องของบทบาทผู้สูงอายุ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในด้านอื่น ๆ ต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท (Role) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เพื่อนำมาอธิบายให้เห็นภาพของบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี ผู้วิจัยได้นำเสนอแบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการนันทนาการ ด้านศาสนา ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และด้านการศึกษา ซึ่งบทบาททั้ง 5 ด้านนี้ ได้รับการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และหน่วยงานภาคประชาชน ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอออกมาในรูปแบบของกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนป่าอย่าง
อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี จากการศึกษา ค้นคว้าเอกสาร บทความ และรายงานการวิจัยต่าง ๆ
ปรากฏสาระสำคัญเป็นลำดับดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท (Role)
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
3. แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชุมชน
4. ข้อมูลบริบทพื้นที่ศึกษา
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท (Role)

ความหมายของบทบาท

นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา และนักการศึกษา ได้ให้ความหมายของคำว่าบทบาท
ไว้อย่างหลากหลายดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 602) ให้ความหมายว่า
การทำตามบท การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู

ณรงค์ เส็งประชา (2541, หน้า 136-137) ได้กล่าวว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตาม
สถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหมายให้บุคคลต้องกระทำตามหน้าที่
เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน เป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ ทหารต้องเป็นรั้วของชาติ
บุตรต้องเชื่อฟังบิดามารดา เป็นต้น เมื่อคนเราติดต่อกับผู้อื่นมากขึ้น ย่อมจะต้องแสดงบทบาท
หลายบทบาทมากขึ้นตามคู่บท หรือตามสถานภาพอันเกิดจากความสัมพันธ์อื่น ๆ และบางครั้งบทบาท
ที่เกิดขึ้นอาจเกิดการขัดแย้งกันได้ เช่น ขณะที่เขาจะแสดงบทบาทเป็นผู้บังคับบัญชา
แต่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาในหน่วยราชการที่เขารับผิดชอบเป็นบิดาของเขา ในสถานภาพนี้ที่เป็นบุตร
เขาจะต้องเชื่อฟังบิดา ต้องเคารพบิดา ดังนั้น ในกรณีเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดความอึดอัดใจและจำเป็น
ต้องหาทางเลือกในการปฏิบัติลักษณะเช่นนี้จะเป็นปัญหาที่เกิดจากบทบาทขัดแย้งกัน และเมื่อบุคคล
ได้ดำรงตำแหน่งในสังคม ย่อมจะต้องแสดงบทบาทตามตำแหน่งนั้น ๆ ตำแหน่งเดียวกัน
แต่ผู้ดำรงตำแหน่งคนละคนอาจมีบทบาทต่างกันไป เพราะต่างคนต่างมีนิสัย ความคิด ความสามารถ

การอบรม กำลังใจ มวลเหตุจูงใจ ความพอใจในสิทธิหน้าที่ สภาพของจิตใจและร่างกายที่ไม่เหมือนกัน ฉะนั้น บทบาทจึงเป็นเพียงรูปการณ์ (Aspect) ทางพฤติกรรมของตำแหน่ง

ซัชชัย จันทรสว่าง (2545, หน้า 24) ได้ให้ความหมายของบทบาทสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับอำนาจหน้าที่ ฐานะตำแหน่ง หรือสถานภาพของแต่ละบุคคล โดยที่สังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทของแต่ละบุคคล ในแต่ละฐานะตำแหน่ง หรือสถานภาพ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดให้บุคคลนั้น ๆ ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติ หรืออาจจะกล่าวได้ว่า บทบาท คือ การกระทำจริงของบุคคลในแต่ละฐานะ ตำแหน่ง หรือสถานภาพ ในสถานการณ์นั้น ๆ

ชูศรี พุทธเจริญ (2542, หน้า 8 อ้างถึงใน พัชวิชญ์ โสียงกุล, 2552, หน้า 12) ได้ให้ความหมาย ของบทบาทไว้ว่าหมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่คาดหวัง ของผู้ดำรงตำแหน่งและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งนั้น ๆ สัมพันธภาพระหว่างบทบาทหน้าที่ กับความรับผิดชอบและการที่บุคคลจะดำรงตำแหน่งหนึ่งกับตำแหน่งใดจะต้องมีบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบที่กำหนดไว้ควบคู่กัน

ณัฐจิรา ทองเจริญชูวงศ์ (2554, หน้า 20) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง กลุ่มของพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลที่แสดงออกตามสถานภาพทางสังคม หรือตำแหน่ง โดยที่พฤติกรรมหรือการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ควรแสดงออกตามบรรทัดฐานของสังคม หรือเป็นความคาดหวังของสังคม เป็นผลที่บุคคลได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่มีต่อพฤติกรรม ที่สังคมต้องการ ถูกหล่อหลอมตามแบบอย่างและเกิดการยอมรับ อยากทำตามบุคลิก ทัศนคติ และการแสดงออกทางอารมณ์

จากการศึกษาความหมายของบทบาทสามารถสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การกระทำ ตามบท การทำตามหน้าที่ของบุคคล ซึ่งแสดงออกมตามสถานภาพทางสังคมหรือตำแหน่ง และความรับผิดชอบควบคู่กันไป

ประเภทของบทบาท

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท (Role) พบว่า บทบาทสามารถจำแนกได้ หลายประเภท ซึ่งมีผู้จำแนกประเภทของบทบาทไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

Broom and Selznick (1973 อ้างถึงใน จารุพร เฟื่องสกุล, 2545, หน้า 13) ได้จำแนกบทบาท ออกเป็น

1. บทบาทตามอุดมคติ (Ideal role) เป็นบทบาทในอุดมคติที่มีการกำหนดสิทธิหน้าที่ ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรหรือมีตัวบทกฎหมาย ระเบียบ กำหนดให้กระทำกิจกรรมในหน้าที่นั้น ๆ

2. บทบาทที่เป็นจริง (Performed role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริง ซึ่งจะขึ้นกับการสังเคราะห์จากความสำเร็จ ความหวัง การรับรู้ และประสบการณ์ของผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่ง ทั้งยังต้องพิจารณาถึงความกดดัน จิตจำกัด และโอกาสในแต่ละสังคมในระบอบเวลานั้น ๆ ด้วย

3. บทบาทที่ควรปฏิบัติ (Perceived role) เป็นบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งเชื่อหรือหวังว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับ แต่ยังไม่ได้กระทำ ซึ่งอาจจะไม่เหมือนกับบทบาทในอุดมคติ (ไม่มีอยู่ในระเบียบ, กฎหมาย) และบทบาทที่กระทำจริง นอกจากนี้บทบาทที่ควรกระทำ ยังขึ้นกับความแตกต่างขององค์กร ความนึกคิด ประสบการณ์ และการรับรู้ของผู้ดำรงตำแหน่งแต่ละคนด้วย

จักรรัช ชีระกุล (2542, หน้า 45-46) ได้กล่าวถึงประเภทของบทบาท มุ่งองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ข้อบัญญัติของสังคม (Prescribed role) หรือบทบาทอุดมคติ บทบาทอุดมคติจะกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคม เช่น จะบอกให้ทราบถึงความคาดหวังต่อผู้เป็นพ่อและแม่ว่าสังคมมีไว้อย่างไร เข้ามามีพันธะต่อใครอย่างไร และจะเรียกร้องต่อใครได้แค่ไหน เพียงไร

2. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived role) ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความเชื่อที่บุคคลเข้าใจว่า จะต้องทำในตำแหน่งเฉพาะของเขา รวมทั้งการตีความสถานการณ์ของบุคคลเอง ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องตรงกับบทบาทอุดมคติ ในทำนองเดียวกัน บุคคลซึ่งเราจะต้องคิดต่อด้วยนั้นก็อาจแตกต่างกันในด้านความคิด ดังนั้น ในการพิจารณาบทบาทที่บุคคลกระทำต่อกันนั้น ไม่พึงสรุปเอาว่าบรรทัดฐานต่าง ๆ ในสังคมนั้น ได้รับการยอมรับหรือเข้าใจจากบุคคลต่าง ๆ ไปในแนวเดียวกัน

3. บทบาทที่ควรปฏิบัติ (Actual role) เป็นบทบาทที่บุคคลกระทำจริง ๆ ซึ่งสิ่งที่ทุกคนปฏิบัติจริงนั้นอาจเกินเลยไปกว่าความเชื่อทางสังคม ความคาดหวังของคนอื่นหรือความเข้าใจของบุคคลเอง แต่ขึ้นกับเงื่อนไขของบุคลิกเฉพาะตัว และประสบการณ์ของเขาเองด้วย

ดิเรก พลเลิศ (2537, หน้า 25 อ้างถึงใน จารุพร เพ็งสกุล, 2545, หน้า 32) ได้แบ่งประเภทของบทบาทตามภารกิจและความรับผิดชอบของผู้บริหารไว้ 2 ประเภท คือ

1. บทบาทที่จำเป็นต้องกระทำหรือบทบาทตามกฎหมาย เป็นบทบาทที่เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จะมีปรากฏอยู่ตามระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งต่าง ๆ ที่กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ จำเป็นจะต้องกระทำหรืองดเว้นกระทำ ถ้าไม่กระทำหรืองดเว้นการกระทำจะต้องมีความผิด

2. บทบาทอันควรกระทำ หรือบทบาทอันควรจะเป็น เป็นบทบาทที่กำหนดไว้ตามกฎหมายแต่องค์กรหรือสังคมมุ่งหวังให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ ควรปฏิบัติหรือควรกระทำ แม้ว่าจะมิได้กำหนดไว้เป็นกฎหมายก็ตาม

Cohen (1979 p. 35 อ้างถึงใน ชุมพร แสงมณี, 2540, หน้า 17-18) ได้เสนอเกี่ยวกับบทบาทไว้ดังนี้

1. บทบาทที่ถูกระบุ (Prescribed role) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ให้ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่ง แม้ว่าบุคคลบางคนจะไม่ได้ประพฤติตามบทบาทที่คาดหวังโดยผู้อื่น เราก็ยังคงยอมรับว่าบุคคลยังคงต้องปฏิบัติตามที่สังคมกำหนดให้

2. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted role) เป็นวิธีการที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่ง

3. บทบาทที่กระทำจริง เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพได้กระทำจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวัง หรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวัง หรืออาจเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังและตนเองคาดหวังด้วย

จากแนวคิดเกี่ยวกับการจำแนกประเภทบทบาทตามที่มีผู้จำแนกไว้อย่างหลากหลาย อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ประเภทของบทบาท แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

1. บทบาทที่ปฏิบัติจริง เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริง ปฏิบัติออกมาจริงตามหน้าที่หรือตำแหน่ง

2. บทบาทที่ควรกระทำ เป็นบทบาทที่จำเป็นจะต้องกระทำหรือควรรักษา ซึ่งถูกกำหนดไว้ตามกฎหมาย

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ความหมายของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ หรือบางคนเรียกว่า ผู้สูงวัย เป็นคำที่บ่งบอกถึงตัวเลขของอายุว่า มีอายุมาก โดยนิยามนับตามอายุตั้งแต่แรกเกิด (Chronological age) หรือทั่วไป เรียกว่า คนแก่ หรือคนชรา โดยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า คนแก่ คือ มีอายุมาก หรืออยู่ในวัยชรา และให้ความหมายของคำว่า ชรา คือ แก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม นอกจากนี้ยังมีการเรียกผู้สูงอายุว่า ราษฎรอาวุโส (Senior citizen) ส่วนองค์การอนามัยโลก (World Health Organization, WHO) และองค์การสหประชาชาติ (United Nations ,UN) ใช้คำในภาษาอังกฤษของผู้สูงอายุว่า Older person or elderly person แต่เท่าที่ผู้เขียนอ่านจากเอกสารต่าง ๆ ของจากทั้งองค์การอนามัยโลก และองค์การสหประชาชาติ มักใช้คำว่า Older person มากกว่า Elderly person (พวงทอง ไกรพิบูลย์, 2557)

องค์การสหประชาชาติ (2527 อ้างถึงใน พวงทอง ไกรพิบูลย์, 2557) ได้ให้นิยามว่า ผู้สูงอายุ คือ ประชากรทั้งเพศชาย และเพศหญิงซึ่งมีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป (60+) โดยเป็นการ

นิยม นับตั้งแต่อายุเกิด ส่วนองค์การอนามัยโลกยังไม่มีการให้นิยามผู้สูงอายุ โดยมีเหตุผลว่าประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมีการนิยาม ผู้สูงอายุต่างกัน ทั้งนิยามตามอายุเกิด ตามสังคม (Social) วัฒนธรรม (Culture) และสภาพร่างกาย (Functional markers) เช่น ในประเทศที่เจริญแล้ว มักจัดผู้สูงอายุนับจากอายุ 65 ปีขึ้นไป หรือบางประเทศ อาจนิยามผู้สูงอายุ ตามอายุกำหนดให้เกษียณงาน (อายุ 50 หรือ 60 หรือ 65 ปี) หรือนิยามตามสภาพของร่างกาย โดยผู้หญิงสูงอายุอยู่ในช่วง 45-55 ปี ส่วนชายสูงอายุ อยู่ในช่วง 55-75 ปี (พวงทอง ไกรพิบูลย์, 2557)

สำหรับประเทศไทย “ผู้สูงอายุ” ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 หมายความว่าบุคคลซึ่งมีอายุเกินกว่าหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีสัญชาติไทย

ส่วนคำว่า “สังคมผู้สูงอายุ” องค์การสหประชาชาติ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing society หรือ Aging society) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) และระดับ Super-aged society โดยให้นิยามของระดับต่าง ๆ ซึ่งทั้งประเทศไทยและรวมทั้งประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ใช้ความหมายเดียวกันในนิยามของทุกระดับของสังคมผู้สูงอายุ ดังนี้

1. การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ คือ การมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป รวมทั้งเพศชายและเพศหญิงมากกว่า 10% ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี เกิน 7% ของประชากรทั้งประเทศ
2. สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ คือ เมื่อประชากรอายุ 60+ปี เพิ่มขึ้นเป็น 20% หรือประชากรอายุ 65 ปี เพิ่มขึ้นเป็น 14% ของประชากรโดยรวมทั้งหมดของทั้งประเทศ
3. Super-aged society คือ สังคมที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่า 20% ของประชากรทั้งประเทศ

อย่างไรก็ตาม ทุกประเทศทั่วโลกมีการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในช่วงเวลาแตกต่างกัน ตามความเจริญมั่งคั่ง ซึ่งมีผลต่อสุขภาพและการมีอายุยืนของประชาชน เช่น

ตารางที่ 1 การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในช่วงเวลาที่แตกต่างกันของประเทศญี่ปุ่นและจีน

ประเทศ	ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ	สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์
ญี่ปุ่น	ค.ศ. 1970 (พ.ศ. 2513)	ค.ศ. 1994 (พ.ศ. 2537)
จีน	ค.ศ. 2001 (พ.ศ. 2544)	ค.ศ. 2026 (พ.ศ. 2569)

ในส่วนของประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2547-2548 โดยมีจำนวนประชากรสูงอายุ 60+ คิดเป็นร้อยละ 10.2-10.4 ของประชากรไทยทั้งประเทศ และคาดว่าจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ประมาณปี พ.ศ. 2567-2568 แต่บางการศึกษาคาดว่าอาจภายในปี พ.ศ. 2570 (พวงทอง ไกรพิบูลย์, 2557)

วัยสูงอายุ หรือวัยชรา หมายถึง มนุษย์ที่มีอายุอยู่ในช่วงปลายของชีวิต นิยามของผู้สูงอายุ อาจแตกต่างกันไป เมื่อพิจารณาจากแง่มุมต่าง ๆ อาทิ ทางชีววิทยา ประชากรศาสตร์ การจ้างงาน และทางสังคมวิทยา ในทางสถิติมักถือว่าผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุ 60-65 ปีขึ้นไป สำหรับประเทศไทยกำหนดไว้ว่าผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ประเทศพัฒนาแล้ว ส่วนใหญ่จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งประเทศสูงกว่าประเทศกำลังพัฒนา สำหรับประเทศไทย มีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ

อภิชาติ เจริญยุทธ (2552, หน้า 7) ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้ว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป โดยนับอายุตามอายุในปีปฏิทิน เป็นวัยที่เกษียณจากการงาน มีความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเสื่อมของร่างกายและจิตใจอย่างต่อเนื่อง ซึ่งควรได้รับการอุปการะช่วยเหลือ โดยแบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 แบบ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60-74 ปี, อายุ 75-90 ปี และ 90 ปีขึ้นไป

จารุวัฒน์ วิจิตรจันทร์ (2548, หน้า 18) ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้ว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง วัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และอย่างเข้าสู่วัยสุดท้ายแห่งการมีชีวิตรอดอยู่ในสังคม

คำว่า “ผู้สูงอายุ” มาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Elderly หรือ Ageing ในประเทศไทยได้บัญญัติขึ้น โดย พล.ต.ต. อรรถสิทธิ์ สิทธิสุนทร เมื่อปี พ.ศ. 2506 เนื่องจากที่ประชุมของผู้สูงอายุ เห็นว่า ความแก่ หน่อม ชรา ไม่มีอะไรเป็นเครื่องวัดเครื่องชี้วัดกันกับทั้ง ไม่สมควรใช้คำว่าผู้ชรา เพราะจะทำให้รู้สึกหดหู่ จึงให้ใช้คำว่าผู้สูงอายุตั้งแต่นั้นมา โดยให้หมายถึงผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีความเสื่อมของร่างกายตามสภาพ มีกำลังถดถอย เชื่องช้าหรือเป็นผู้ที่มีโรค สมควรได้รับการช่วยเหลืออุปการะ (สุพัตรา สุภาพ, 2543, หน้า 48)

จากการศึกษาความหมายของผู้สูงอายุ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ประชากร ทั้งเพศชายและเพศหญิง ซึ่งมีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่มียุอยู่ในช่วงปลายของชีวิต มีความเสื่อมของร่างกายตามสภาพ สมควรได้รับการช่วยเหลืออุปการะ

การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

ในประเทศไทย ผู้สูงอายุหมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป แต่ความชราหรือขบวนการความแก่ (Aging process) เป็นขบวนการที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเซลล์ต่าง ๆ ในร่างกาย เริ่มตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนถึงโตเป็นทารกและเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ในช่วงเวลาเหล่านี้ เซลล์จะเปลี่ยนแปลง

ในทางเสริมสร้าง ทำให้เจริญเติบโต เมื่อพ้นวัยผู้ใหญ่แล้ว จะมีผลการสลายของเซลล์มากกว่าสร้าง ทำให้สมรรถภาพการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ลดลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล

การเปลี่ยนแปลงในวัยผู้สูงอายุ นอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและอารมณ์ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีกด้วย

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีรวิทยาของผู้สูงอายุ (อารีย์ เสนาชัย, 2555)

เป็นการเปลี่ยนแปลงของระบบต่าง ๆ ของร่างกาย ได้แก่

1.1 ผิวหนัง จะบาง แห้ง เหี่ยวยุบ มักมีอาการคัน ขาดความมันและความยืดหยุ่น มีรอยเขียวช้ำเกิดขึ้นได้ง่าย เนื่องจากเส้นเลือดเปราะ

1.2 ต่อมเหงื่อ ลดน้อยลง การขับเหงื่อลดลง ทำให้ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิของอากาศไม่ดี เกิดความรู้สึกหนาว ร้อนไม่คงที่

1.3 ผมและขน ร่วง เปลี่ยนเป็นสีขาว หรือหงอก ทำให้ผมบาง หัวล้าน ขนตามร่างกาย ร่วงหลุดง่าย ที่เห็นชัด คือ ขนรักแร้ ทั้งนี้เนื่องจากต่อมรูขุมขนทำงานน้อย

1.4 ระบบประสาทสัมผัส

1.4.1 ตา สายตาจะเปลี่ยนเป็นสายตาวาย เลนซ์ หรือกระจกตาขุ่น อาจเกิดต่อกระจกถ้ามเนื้อลูกตาเสื่อม ทำให้เวียนศีรษะง่าย

1.4.2 หู ประสาทรับเสียงเสื่อม หูตึง ต้องพูดดัง ๆ จึงจะได้ยิน

1.4.3 จมูก ประสาทรับกลิ่น บกพร่อง

1.4.4 ลิ้น รู้รสน้อยลง

1.5 ระบบทางเดินอาหาร ฟันหักมากขึ้น ทำให้การเคี้ยวอาหารไม่ได้ละเอียด ต่อมน้ำลายขับน้ำลายออกมาน้อย ทำให้มีความชื้นในปากและเมือกหล่อลื่นไม่พอที่จะช่วยคลุกเคล้าอาหาร รวมทั้งประสาททงลิ้นเนื้อที่ควบคุมการกลืนทำงานน้อยลง ทำให้กลืนอาหารลำบาก นอกจากนี้ ปริมาณน้ำย่อยต่าง ๆ จะลดลง เช่น ปริมาณกรดเกลือในกระเพาะอาหารลดลง ทำให้อาหารย่อยไม่ดี ท้องอืด ตับและตับอ่อนเสื่อม ทำให้เกิดโรคเบาหวานได้ง่าย การขับถ่ายอุจจาระไม่ปกติ ท้องผูกง่าย เพราะไม่ค่อยได้ออกกำลังกาย

1.6 ระบบทางเดินหายใจ ปอดเสื่อมลง การขยายตัวและยุบตัวไม่ดี เหนื่อยง่าย กล่องเสียงเสื่อม เสียงแหบแห้ง กล้ามเนื้อทรวงอกเสื่อม

1.7 ระบบหัวใจและหลอดเลือด กล้ามเนื้อหัวใจอ่อนกำลัง หลอดเลือด แข็งตัว ขาดความยืดหยุ่น ความดันโลหิตจะสูงขึ้น ไชมันเกาะผนังหลอดเลือดหนาขึ้น

1.8 ระบบทางเดินปัสสาวะ ไตทำหน้าที่เสื่อมลง ขับของเสียได้น้อย แต่ขับน้ำออกมามาก ทำให้ปัสสาวะบ่อย ส่วนกระเพาะปัสสาวะนั้น กล้ามเนื้อหูรูดของท่อปัสสาวะหย่อน จึงกลั้นปัสสาวะได้ไม่ดี ในผู้ชายบางคนต่อลูกหมากโต ทำให้ถ่ายปัสสาวะลำบาก

1.9 ระบบประสาทและสมอง สมองเสื่อม ความรู้สึกช้า การเคลื่อนไหวช้า ความสัมพันธ์ระหว่างสมอง กล้ามเนื้อ และข้อเสียไป การทรงตัวไม่ดี มีอาการสั่นตามร่างกาย บางคนหลงลืมง่าย

1.10 ฮอร์โมน เมื่ออายุมากขึ้น ฮอร์โมนเพศเอสโตรเจนแอนโดรเจนลดลง และการเปลี่ยนแปลงของระบบพาราไธรอยด์ ฮอร์โมน ทำให้การสร้างเซลล์จากกระดูกมากขึ้น ทำให้เกิดกระดูกพรุน (Osteoporosis) เปราะหักง่าย โดยเฉพาะกระดูกสันหลัง สะโพก กระดูกต้นขา และข้อมือ ทำให้เกิดอาการปวดหลังและข้อได้ง่าย

2. การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและอารมณ์ (อารีย์ เสนาชัย, 2555)

เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย เช่น ความเจ็บป่วย การเสื่อมของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความวิตกกังวล กัดดันทางอารมณ์ และจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านบทบาทสังคม เช่น การเกษียณอายุ การสูญเสียบทบาทในการเป็นหัวหน้าครอบครัว การเสียชีวิตของกลุ่มสมรส ญาติ คนใกล้ชิดหรือเพื่อน เหล่านี้มีผลกระทบต่อจิตใจของผู้สูงอายุ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและอารมณ์ของผู้สูงอายุดังนี้

2.1 อารมณ์ เปลี่ยนแปลงง่าย กลัวถูกทอดทิ้ง ขาดความมั่นใจในตนเอง สูญเสียความคุ้นเคย ไม่สามารถปรับตัวได้เพราะมีปมค้อย

2.2 นิสัย เปลี่ยนไป เชื้อชาติต่อเหตุการณ์ ไม่เข้าสังคม เก็บตัวอยู่ในบ้าน ไม่นึกสนุกรสนาน คิดระแวงสงสัย คิดว่าตน ไม่มีประโยชน์ เป็นภาระต่อผู้อื่น ซึมเศร้า หงุดหงิด โกรธง่าย ใจน้อย

2.3 ความทุกข์ใจ คิดถึงอดีตด้วยความเสียดาย อาลัยอาวรณ์ คิดถึงปัจจุบันด้วยความวิตก เศร้าสลด หวาดระแวง คิดถึงอนาคตด้วยความหวาดกลัว ว่าแห้ว ในรายที่สูญเสียคู่ชีวิต

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (อารีย์ เสนาชัย, 2555) ได้แก่

3.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสถานภาพและบทบาททางสังคม เช่น ผู้ที่เคยทำงาน เมื่ออายุครบ 60 ปี ต้องออกจากงาน การสูญเสียบทบาทในการเป็นผู้นำครอบครัว จากบทบาทที่เคย เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว กลายเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัว เป็นผู้รับมากกว่าผู้ให้ ทำให้ผู้สูงอายุ สูญเสียอำนาจและบทบาททางสังคมที่เคยมี

3.2 การถูกทอดทิ้ง สภาพปัจจุบันในสังคมชนบท คนหนุ่มสาวมีการย้ายถิ่นเพื่อมาหางานทำ ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งอยู่ในถิ่นเดิม ส่วนในสังคมเมือง ผู้สูงอายุอยู่กันตามลำพังเนื่องจากลูกหลานต้องไปทำงานนอกบ้านเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีเวลาเอาใจใส่

3.3 การเสื่อมความเคารพ คนส่วนใหญ่มักมองว่าผู้สูงอายุมีสมรรถภาพความสามารถน้อยลง และคิดว่าผู้สูงอายุไม่ทันต่อเหตุการณ์ ทำให้ผู้สูงอายุจากการที่เคยได้รับความเคารพนับถือในฐานะที่มีประสบการณ์เป็นการเสื่อมความเคารพแทน

ความต้องการของผู้สูงอายุ

บุคคลเมื่อก้าวสู่วัยสูงอายุ ซึ่งเป็นวัยท้ายของชีวิต เป็นช่วงที่ควรได้รับการช่วยเหลือ ประคับประคองจากสังคม ในสังคมไทยมีวัฒนธรรมในการดูแลพ่อ-แม่ ญาติ ผู้สูงอายุ แต่ปัจจุบันต้องยอมรับว่าสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนไป ย่อมมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อย่างไรก็ตาม สังคมควรตระหนักถึงภาระความรับผิดชอบต่อกลุ่มผู้สูงอายุ เพราะเป็นวัยที่สภาพร่างกาย จิตใจ และสถานภาพทางสังคมเปลี่ยนแปลง เสื่อมถอยลงตามธรรมชาติ

ความต้องการของผู้สูงอายุ แบ่งได้ดังนี้ (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2559)

1. ความต้องการทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ
  - 1.1 ต้องการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์
  - 1.2 ต้องการมีผู้ช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด
  - 1.3 ต้องการที่อยู่อาศัยที่สะอาด อากาศดี สิ่งแวดล้อมดี
  - 1.4 ต้องการอาหารการกินที่ถูกต้องลักษณะตามวัย
  - 1.5 ต้องการมีผู้ดูแลช่วยเหลือให้การพยาบาลอย่างใกล้ชิดเมื่อยามเจ็บป่วย
  - 1.6 ต้องการได้รับการตรวจสุขภาพ และการรักษาพยาบาลที่สะดวก รวดเร็ว ทันทีที่
  - 1.7 ต้องการได้รับบริการรักษาพยาบาลแบบไม่เปล้าจากรัฐ
  - 1.8 ความต้องการได้พักผ่อนนอนหลับอย่างเพียงพอ
  - 1.9 ความต้องการบำรุงรักษาร่างกายและการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ
  - 1.10 ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ
2. ความต้องการทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข)

การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสังคมจะทำให้จิตใจของผู้สูงอายุเปลี่ยนไปด้วย ผู้สูงอายุจะปรับจิตใจและอารมณ์ไปตามการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่า

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีการปรับปรุงและพัฒนาจิตใจของตัวเองให้เป็นไปในทางที่ดีงามมากขึ้น สามารถควบคุมจิตใจได้ดีกว่าหนุ่มสาว ดังนั้น เมื่อคนเราอายุมากขึ้น ความสุขุมเยือกเย็น จะมีมากขึ้นด้วย แต่การแสดงออกจะขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละบุคคล การศึกษา ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมในชีวิตของคนคนนั้น

ความเครียดที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัยสูงอายุมีผลต่อจิตใจของผู้สูงอายุมาก ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของจิตใจที่พบ คือ

การรับรู้ ผู้สูงอายุจะยึดติดกับความคิดและเหตุผลของตัวเอง การรับรู้สิ่งใหม่ ๆ จึงเป็นไปได้ยาก ความจำก็เสื่อมลง

การแสดงออกทางอารมณ์ การแสดงออกทางอารมณ์ของผู้สูงอายุเกี่ยวเนื่องกับการสนองความต้องการของจิตใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผู้สูงอายุจะมีความรู้สึกต่อตนเองในแง่ต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นความท้อแท้ น้อยใจ โดยรู้สึกว่าสังคมไม่ให้ความสำคัญกับตนเองเหมือนที่เคยเป็นมาก่อนทำให้ผู้สูงอายุมีอารมณ์ไม่มั่นคง การกระทบกระเทือนใจเพียงเล็กน้อย จะทำให้ผู้สูงอายุเสียใจ หงุดหงิดหรือโกรธง่าย

ต้องการการยอมรับและเคารพยกย่องนับถือ และการแสดงออกถึงความมีคุณค่าของผู้สูงอายุ โดยสมาชิกในครอบครัว สังคมของผู้สูงอายุ

ความสนใจสิ่งแวดล้อม ผู้สูงอายุจะสนใจสิ่งแวดล้อมเฉพาะที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ และตรงกับความสนใจของตนเองเท่านั้น

การสร้างวิถีดำเนินชีวิตของตนเอง การมีอายุมากขึ้น คือ การเข้าใกล้กาลเวลาแห่งการสิ้นสุดของชีวิต การยอมรับสภาพดังกล่าว ทำให้ผู้สูงอายุบางคนมุ่งสร้างความดีงามให้แก่ตนเองเพิ่มมากขึ้น

ความผิดปกติทางจิตใจและในวัยสูงอายุ แยกเป็นกลุ่มอาการทางจิต 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มอาการทางจิตเนื่องจากสมองเสื่อม
2. กลุ่มอาการผิดปกติด้านจิตใจและอารมณ์

กลุ่มอาการทางจิตเนื่องจากสมองเสื่อม

อาการเริ่มแรกผู้ป่วยจะจำวันเวลาไม่ได้ ความจำเสื่อม ความสามารถทางปัญญาลดลง การปรับตัวและการตัดสินใจช้า กลุ่มอาการทางจิตเนื่องจากสมองเสื่อมมี 4 ลักษณะ คือ

- 1.1 สมองเสื่อม
- 1.2 อาการเพ้อคลั่ง
- 1.3 กลุ่มอาการหลงผิด
- 1.4 กลุ่มอาการทางอารมณ์

3. ความต้องการทางด้านสังคม-เศรษฐกิจของผู้สูงอายุ (ส่วนอนามัยผู้สูงอายุ
สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข)

- 3.1 ต้องการได้รับความสนใจจากผู้อื่น
- 3.2 ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว สังคม และหมู่คณะ
- 3.3 ต้องการช่วยเหลือสังคมและมีบทบาทในสังคมตามความถนัด
- 3.4 ต้องการการสนับสนุนช่วยเหลือจากครอบครัวและสังคม ทั้งทางด้านความเป็นอยู่
รายได้บริการจากรัฐ
- 3.5 ต้องการมีชีวิตร่วมในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม
- 3.6 ต้องการลดการพึ่งพาคนอื่นให้น้อยลง ไม่ต้องการความเมตตาสงสาร
(ที่แสดงออกโดยตรง)
- 3.7 ต้องการการประกันรายได้ และประกันความชราภาพ (สูงวัยใส่ใจสุขภาพ,
การเปลี่ยนแปลงและเตรียมตัวเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวง
สาธารณสุข, 2559)

บทบาทของผู้สูงอายุในประเทศไทย

บทบาทของผู้สูงอายุที่รู้จักและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี คือ บทบาทของการเป็นญาติผู้ใหญ่
ในครอบครัวที่ทุกคนต่างให้ความเคารพนับถือ เปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรที่ให้ความร่มเย็นเป็นสุข
แก่บุตรหลาน แต่บทบาทของผู้สูงอายุบางคน บางพื้นที่ อาจเป็นมากกว่าการเป็นญาติผู้ใหญ่ในบ้าน
ผู้สูงอายุบางคนยังมีบทบาทอื่น ๆ ซึ่งจะได้นำเสนอบทบาทที่หลากหลายของผู้สูงอายุดังต่อไปนี้

1. บทบาทของผู้สูงอายุต่อครอบครัว (ฉัฐจิรา ทองเจริญชูพงศ์, 2554)

1.1 ในฐานะเป็นพ่อแม่หรือเป็นญาติผู้ใหญ่ ถึงแม้ว่าครอบครัวนั้นผู้สูงอายุมีบทบาท
รองจากพ่อแม่ แต่ก็ยังมีบทบาทคงไว้ซึ่งระบบครอบครัว (จรรยา สุวรรณทัต, 2525) มีบทบาทด้าน
การอบรมสั่งสอนบุตรหลาน เป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำ ช่วยตัดสินใจ
ปัญหา แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว เป็นที่ปรึกษาในการเลือกคู่ครองให้บุตรหลาน เมื่ออยู่ใน
วัยสมควร ช่วยอุปการะด้านที่อยู่อาศัยและช่วยสนับสนุนลูกหลานให้ได้เล่าเรียน

1.2 ในฐานะเป็นผู้ช่วยเหลืองานในครอบครัว ได้แก่ การช่วยดูแลเลี้ยงหลาน เหลน
ช่วยดูแลบ้านและทำงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ

1.3 ในด้านเศรษฐกิจต่อครอบครัว ในอดีตผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการจัดการ
ทรัพย์สินและมีอำนาจในการตัดสินใจซื้อทรัพย์สินที่มีราคาแพง เช่น ที่ดิน ที่นา และบ้าน
แบ่งเบาภาระเศรษฐกิจทางครอบครัว ตลอดจนดูแลรักษาผลประโยชน์ในครอบครัว แต่ในสภาพ
ปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลกระทบ

ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพบทบาทของผู้สูงอายุ เพราะโครงสร้างการผลิตเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ไม่อาจเข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมการผลิตได้อย่างเช่นในอดีต (ณัฐจิรา ทองเจริญชุงศ์, 2554)

2. บทบาทต่อสังคมหรือชุมชน

บทบาทของผู้สูงอายุต่อชุมชนที่เคยทำมาในอดีต แต่พบน้อยมากในปัจจุบันก็คือ บทบาทของการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือพิพากษาในกรณีพิพาทหรือทะเลาะเบาะแว้งในชุมชน บทบาทนี้เป็นบทบาทที่มีความหมาย เพราะผู้ที่ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้ชี้ขาดหรือไกล่เกลี่ยในกรณี ที่คนในชุมชนเกิดปัญหากันนั้น ต้องเป็นผู้ที่ทุกคนให้ความเคารพนับถือ ยกย่อง และให้ความเชื่อถือ ปัจจุบันไม่ค่อยมีวิสัยที่นำเสนอบทบาททางด้านนี้ของผู้สูงอายุ อาจเป็นด้วยสภาพชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ภาระในการไกล่เกลี่ยตัดสินคดีความกลายเป็นเรื่องของบุคคลที่เป็นผู้นำชุมชนที่มีตำแหน่ง อย่างเป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือเป็นบุคคลที่ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือ ซึ่งอาจไม่ใช่ ผู้สูงอายุก็ได้ (สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล, 2545)

นอกจากการมีบทบาทต่อสังคมโดยตรงแล้ว ผู้สูงอายุยังมีบทบาทในชุมชนอีกบทบาทหนึ่ง คือ การบำรุงรักษาและถ่ายทอดความรู้ที่มีคุณค่าให้ตกทอดสู่คนรุ่นหลังต่อไป ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ได้เคยถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตหรือสิ่งที่ตนเองรู้และเข้าใจให้แก่คนรุ่นปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ของการประกอบอาชีพ การแก้ไขปัญหาในอาชีพหรือการใช้ชีวิต การจัดการด้านพิธีกรรม โดยวิธีการเล่าให้ฟัง หรือฝึกอบรมให้คนรุ่นปัจจุบันเป็นผู้ปฏิบัติ บทบาทของผู้สูงอายุในด้านนี้ เป็นที่ยอมรับกันของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม การขอให้ผู้สูงอายุไปเป็นวิทยากรหรือผู้บรรยาย ความรู้ต่าง ๆ ในวงกว้างยังมีอยู่น้อย ทำให้ผู้สูงอายุเข้าไปมีบทบาททางสังคมได้ไม่มาก ทั้ง ๆ ที่มีศักยภาพ ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากท่าทีของบุคคลในวัยเด็กกว่าที่เป็นไปในทางที่ไม่ค่อย ยอมรับความสามารถของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีบทบาทในชุมชนได้มาก มักเป็นผู้สูงอายุที่มีพื้นฐาน ทางการศึกษามาก่อน เช่น เป็นข้าราชการ หรือผู้ทำงานในองค์กรธุรกิจ ซึ่งเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ยังสามารถรวมตัว พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน มีการส่งเสริมให้มีบทบาททางสังคม ในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง (สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล, 2545)

ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการทำประโยชน์และมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาชุมชน ดังนี้ (ณัฐจิรา ทองเจริญชุงศ์, 2554, หน้า 22-23)

- 2.1 ในด้านการเป็นผู้นำในชุมชนในการคิดและการตัดสินใจแก้ไขปัญหาสำคัญ ๆ และพุดจูงใจเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน
- 2.2 ในด้านการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ วิชาชีพ และวิถีการดำรงชีวิต
- 2.3 ในด้านการให้คำแนะนำและเป็นปรึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชน

(ณัฐจิรา ทองเจริญชุงศ์, 2554)

3. บทบาทการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ (ธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา)

ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์สั่งสมจนมีความรอบรู้ มีทักษะ ความเชี่ยวชาญ ในด้านต่าง ๆ ที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและสังคม จนเป็นที่ยอมรับ ของสังคมว่าเป็นภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน

ภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุได้เรียนรู้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน มีอยู่หลากหลาย ทั้งในด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม ด้านแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษา และวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา ประเพณี และด้านโภชนาการ

ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น เกิดจากการสะสมความรู้และประสบการณ์ อันยาวนาน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ แล้วเลือกสรรนำมาประพุดิปฏิบัติ ปรับปรุง พัฒนาให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเองและคนในสังคม แล้วถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยทั่วไปที่นิยมใช้กันในทุกภูมิภาค ได้แก่ สาธิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่าหรือการสอนด้วยวาจา ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ ในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ ฯลฯ หรือผูกเป็นวรรณกรรมคำสอน คำตัก ภาษิต คู่มือ แผนที่ และตำนาน นิทาน ฯลฯ (ธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา)

นอกจากวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวแล้ว ยังใช้วิธีฝึกปฏิบัติ วิธีบรรยายประกอบ การสาธิต วิธีบอกเล่า/ บรรยาย วิธีเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อต่าง ๆ วิธีจัดเป็นรูปแหล่งเรียนรู้ และวิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่ออีกด้วย

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่นิยมใช้กันอยู่ทุกภูมิภาคมีดังต่อไปนี้ (ธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา)

1. การบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจา

เป็นวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดเป็นฝ่ายบอกเล่า อธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ สั่งสมของตนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดในรูปของคำพูด โดยผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นฝ่ายเตรียมเนื้อหา ที่จะพูด วิธีนี้ผู้ถ่ายทอดจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ให้ความรู้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นผู้รับฟัง และจดจำความรู้หรือบันทึกสาระสำคัญต่าง ๆ ที่ได้รับฟังตามไปด้วย

2. การสาธิต

เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรืออธิบาย เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน

และสามารถปฏิบัติได้ การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือการสาธิตวิธีการและการสาธิตประกอบการบรรยาย

3. การปฏิบัติจริง

อาจหมายถึงการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบ และแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอนและได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปที่ละเล็กละน้อย จนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง นับเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เน้นทักษะกระบวนการและผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติ

4. วิธีถ่ายทอดโดยให้เรียนรู้จากสื่อด้วยตนเอง

เป็นวิธีที่จัดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาในรูปของสื่อประสมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และทำความเข้าใจด้วยตนเองมากที่สุด เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม ศูนย์การเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ ช่วยสอน เป็นต้น

5. วิธีถ่ายทอดโดยจัดในรูปของแหล่งเรียนรู้

เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ตลาดนัดภูมิปัญญา เป็นต้น โดยจัดเป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา การถ่ายทอดโดยวิธีนี้ อาจรวมถึงการใช้วิถีหลายลักษณะในรูปของตำราต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ด้วย

6. วิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อ

เป็นวิธีที่ใช้การแสดงที่ชาวบ้านนิยมชมชอบเป็นสื่อในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิปัญญา โดยที่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้

7. วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เช่น ตำราต่าง ๆ

และในรูปของสื่ออื่น ๆ เช่น วิดีทัศน์ในรูปของวีซีดี/ดีวีดี เทปเสียง หรือแผ่นซีดีเสียง รวมถึงเว็บไซต์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาต่อไปไม่สูญหาย

อย่างไรก็ตาม วิธีการถ่ายทอดที่กล่าวมานี้ แม้ว่าจะเป็นวิธีที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา แต่ไม่ได้หมายความว่าวิธีใดจะดีกว่าวิธีใด คงไม่มีวิธีการถ่ายทอดใดเป็นวิธีที่ดีที่สุด หากอยู่ที่การเลือกใช้วิธีการถ่ายทอดให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการถ่ายทอดองค์ความรู้ ที่จะถ่ายทอดกลุ่มเป้าหมายที่จะรับการถ่ายทอด และรวมถึงความพร้อมของผู้ถ่ายทอดเอง ซึ่งอาจต้องให้หลายวิธีผสมผสานกันไป จึงจะช่วยให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาเกิดประสิทธิภาพสูงสุด (ธีรยุทธ เสนิงส์ ณ อยุธยา, 2555)

แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชุมชน

ความหมายของการพัฒนาชุมชน

ยุทธศักดิ์ บัวแก้ว (2553, หน้า 15) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง การที่ผู้อาศัยอยู่ในชุมชนดำเนินการทำกิจกรรมร่วมกันขึ้นในชุมชน ด้วยการร่วมมือ ร่วมใจ และร่วมกำลัง เพื่อสร้างความเจริญและการพัฒนาให้เกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการไปตามที่ตนต้องการ โดยที่ทุกคนมีส่วนร่วม ในการคิดริเริ่ม การตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม ร่วมรับผิดชอบผลของการกระทำ และมีส่วนร่วม ในการประเมินผลนั้นด้วย

พัฒน์ บุญรัตพันธ์ (2517 อ้างถึงใน ประภัสสร ชมถาวร, 2542, หน้า 49) ได้ให้ความหมายของคำว่าพัฒนาชุมชนไว้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือนช่วยเหลือและส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์และสร้างเสริมท้องถิ่นให้ก้าวหน้า ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม และวัฒนธรรม และการดูแลตนเองตามระบอบประชาธิปไตย

สาย หุตะเจริญ (2509 อ้างถึงใน ณรงค์ศักดิ์ สาธิตศานนท์, 2550, หน้า 20) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการสร้างชุมชนให้เจริญ โดยอาศัยกำลังความสามารถของประชาชนและความร่วมมือของรัฐบาลร่วมกับขบวนการต่าง ๆ ซึ่งประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐใช้ความพยายามร่วมกันเพื่อแก้ไขภาวะเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมให้ดีขึ้น รวบรวมท้องถิ่นเข้าเป็นส่วนเดียวกันทั้งประเทศ การพัฒนาท้องถิ่นจึงมีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ ความร่วมมือของประชาชน หมายถึง ในการแก้ไขระดับการครองชีพของประชาชนให้ดีขึ้น ประชาชนต้องริเริ่มกิจการของตนเองด้วยตัวเองจนเต็มความสามารถ และองค์ประกอบอีกประการหนึ่ง คือ ความช่วยเหลือทางวิชาการและอื่น ๆ จากรัฐบาลหรือจากที่อื่น ๆ จะต้องดำเนินการไปในทางที่เป็นการส่งเสริมการริเริ่มของประชาชน การช่วยตัวเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ดีขึ้น

จากความหมายของการพัฒนาชุมชนดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง การที่ผู้อาศัยอยู่ในชุมชนดำเนินการทำกิจกรรมร่วมกันขึ้นในชุมชน ด้วยการร่วมมือ ร่วมใจ และร่วมกำลัง เพื่อสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งรัฐอาจสร้างกระบวนการดังกล่าวมาเพื่อกระตุ้น ช่วยให้เกิดการพัฒนาขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา การศึกษา และการดูแลตนเองตามระบอบประชาธิปไตย

ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ไม่เฉพาะแต่ในประเทศกำลังพัฒนา (Developing countries) เท่านั้น แต่เป็นวิธีการแก้ไขปัญหาก็ประเทศพัฒนาแล้วใช้ประสบความสำเร็จมาแล้ว ปัจจุบันนี้เรายังมีความเชื่อว่างานพัฒนาชุมชนนั้นจะทำให้ประเทศต่าง ๆ เจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ฯลฯ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2532, หน้า 3)

1. ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาที่ชุมชนประสบโดยทั่วไป คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การนำเอาการพัฒนาชุมชนมาใช้จะทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น เช่น

- 1.1 ช่วยยกระดับการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น
- 1.2 ช่วยแก้ปัญหาการว่างงาน
- 1.3 ส่งเสริมให้ประชาชนได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
- 1.4 ลดความไม่เท่าเทียมกันของประชาชน
- 1.5 ทำให้ประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น และประเทศชาติมีความมั่นคง

ทางเศรษฐกิจ

2. ความสำคัญทางด้านสังคม

การนำเอาวิธีการพัฒนาชุมชนเข้าไปใช้ในชุมชนจะมีผลทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น

- 2.1 ทำให้ประชาชนได้รู้จักปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น
- 2.2 ช่วยให้ประชาชนรู้จักป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ รู้จักรักษาอนามัยครอบครัวให้ดีขึ้น
- 2.3 เป็นการลดความแตกต่างระหว่างชนชั้นในสังคม สร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น

แก่สมาชิก

- 2.4 ช่วยปรับปรุงชีวิตความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคมให้ดีขึ้น
- 2.5 ทำให้ประชาชนรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนและมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

3. แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน

การศึกษาแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ทราบถึงกระบวนการวิธีการและลักษณะของการพัฒนาชุมชน อันจะเป็นการเข้าถึงเข้าใจแนวทางการพัฒนาชุมชนได้อย่างง่ายขึ้น ซึ่งแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนในระดับปฏิบัติการ (กรมพัฒนาชุมชน, 2547, หน้า 5-11) มีดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน (People participation) เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ วางแผนงาน การปฏิบัติการ และร่วมบำรุงรักษา

2. การช่วยเหลือตนเอง (Aided self-help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐคอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุนในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชนตาม โอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

3. ความคิดริเริ่มของประชาชน (Initiative) ในการทำงานกับประชาชนต้องยึดหลักการที่ว่าความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชน ซึ่งต้องใช้วิถีแห่งประชาธิปไตย และหาโอกาสกระตุ้น ให้การศึกษาให้ประชาชนเกิดความคิดและแสดงออก ซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน ตำบล

4. ความต้องการของชุมชน (Felt-Needs) การพัฒนาชุมชนต้องให้ประชาชนและองค์กร ประชาชนคิดและตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนเอง เพื่อให้เกิดความคิดที่ว่างานเป็น ของประชาชนและจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

5. การศึกษาภาคชีวิต (Life-Long education) งานพัฒนาชุมชน ถือเป็นกระบวนการ การให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน การให้การศึกษาต้องให้การศึกษา อย่างต่อเนื่องกันไปครบเท่าที่บุคคลยังดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับจิรพรรณ กาญจนจิตรรา (2530, หน้า 5 อ้างถึงใน ประสิทธิ์ สุวรรณรักษ์, 2545, หน้า 34-35) ได้กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐาน การพัฒนาชุมชนอยู่ 3 ประการ คือ

1. การช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือ เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องช่วยเหลือตัวเองในรูปแบบของแรงงาน วัสดุ และทรัพย์สิน เพื่อพัฒนา ท้องถิ่นของตน หากเกินความสามารถรัฐบาลจึงให้การสนับสนุนตามควร

2. การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ หมายความว่า ปัญหาของชุมชน หรือของประเทศไม่อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งหรือ โดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่จะต้อง เป็นการประสานปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นการประสานงานของวิธีการหลายวิธีการ และหลายด้าน

3. การพัฒนาชุมชน เป็นการดำเนินงานที่เริ่มจากท้องถิ่นชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศ ไม่ได้หมายถึงนโยบายชาติเป็นผู้กำหนดคน นโยบายท้องถิ่น แต่กิจกรรมของท้องถิ่นจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนค้ำจุนนโยบายชาตินั้นคือ จะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลทางด้านวัสดุ กำลังคน และสอดคล้องกับมยุรี วัตแก้ว (2535, หน้า 48-49 อ้างถึงใน พระครูพิศิษฏ์นวกการ (สุข สุขขุนทด), 2549, หน้า 32) ได้เสนอแนวคิด

ในการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การปฏิบัติงานในการพัฒนานั้น ผู้ที่ทำงานจะต้องมีความเข้าใจในแนวคิด การพัฒนาอย่างดีเสียก่อน จึงจะสามารถดำเนินการได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังจำเป็นต้องพิจารณาถึงแนวความคิดในการพัฒนาดังต่อไปนี้

3.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามา มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน ได้แก่ การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบ อันจะเป็นผลสะท้อนกลับมาถึงตัวประชาชนเอง ทำให้ประชาชนเกิดความ ภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ห่วงแหน และปกป้องรักษา สิ่งที่สร้างขึ้นมาเสมือนเป็นสมบัติของตน

3.2 การช่วยเหลือตนเอง หมายถึง การที่ประชาชนในท้องถิ่นช่วยเหลือตนเอง ในรูปแบบของแรงงาน วัสดุ ทรัพย์สิน เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตน และยังผลให้ประชาชน เกิดความเชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐบาลเพียงฝ่ายเดียว

3.3 ความคิดริเริ่มของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนได้รับการเผยแพร่ความคิด และกระตุ้นเตือนให้เกิดความเคลื่อนไหว โดยวิธีการรวมกลุ่มและการให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อเป็นแนวทางกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มในการพัฒนาชุมชนขึ้น

3.4 ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐ กล่าวคือ ในการพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องกล่าวถึง ความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และขีดความสามารถของชุมชนเอง ดังนั้น ในการพัฒนาชุมชน จึงต้องระดมทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนขีดความสามารถของรัฐในอันที่จะระดมความสามารถจากหลายหน่วยงานใช้ในการพัฒนา ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาชุมชน

3.5 การศึกษาตลอดชีวิต กล่าวคือ การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการในการให้การศึกษา แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตที่ดำรงอยู่ โดยมีผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ดำเนินการกระตุ้นด้วยกระบวนการ วิธีการ โครงการ และขบวนการ เพื่อให้เกิดทัศนคติ และพฤติกรรมใหม่ ๆ ที่เกื้อกูลต่อการพัฒนา

4. หลักการพัฒนาชุมชน

หลักการพัฒนาชุมชนที่นิยมใช้กัน โดยทั่วไปเป็นหลักการพัฒนาชุมชนที่องค์การ สหประชาชาติกำหนดขึ้น (UN. Department of Economic and Social Affair, 1960, pp. 8-13 อ้างถึงใน สนธยา พลศรี, 2547) มี 10 ประการ คือ

4.1 การพัฒนาชุมชนต้องตอบสนองความต้องการอันแท้จริงของประชาชนในชุมชน ด้วยการริเริ่มจากประชาชน และเริ่มต้นจากโครงการง่ายไปสู่โครงการที่ยากขึ้น

4.2 การพัฒนาชุมชนมีลักษณะเป็นโครงการอเนกประสงค์ ต้องอาศัยความร่วมมือของนักวิชาการหลายสาขาวิชาและผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย

4.3 การพัฒนาชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงเจตคติของประชาชนไปพร้อม ๆ กับกิจกรรมด้านอื่น ๆ

4.4 การพัฒนาชุมชนต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างพลังชุมชนและองค์กรของประชาชนขึ้น

4.5 การพัฒนาชุมชนต้องค้นหาและพัฒนาผู้นำชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของแต่ละชุมชน

4.6 การพัฒนาชุมชนต้องยอมรับในสถานภาพ บทบาทของสตรี และเยาวชน เปิดโอกาสให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มากที่สุด เพราะสตรีและเยาวชนมีผลต่อการขยายตัวของงานและการรับช่วงของงานพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี

4.7 การพัฒนาชุมชนของประชาชนจะประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ ถ้าหากรัฐบาลมีความพร้อมและให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

4.8 การพัฒนาชุมชน ต้องมีนโยบายการวางแผนตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับท้องถิ่น โดยการบริหารงานทุกระดับจะต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

4.9 การพัฒนาชุมชนต้องสนับสนุนให้องค์กรของภาคเอกชน องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย

4.10 การพัฒนาชุมชนต้องมีการวางแผนให้เกิดการพัฒนาพร้อม ๆ กัน ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติหรือระดับประเทศ

หลักการพัฒนาชุมชนทั้ง 10 ประการนี้ นิรุติ ไชยกุล (ม.ป.ป., หน้า 3) ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2534, หน้า 11-12) และสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541, หน้า 15-16) ได้เสนอแนะและอธิบายไว้ ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 10 ประการ ดังต่อไปนี้ (สนธยา พลศรี, 2547)

1. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทุกขั้นตอน คือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมประเมินผล ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลของการพัฒนา ทั้งในรูปของบุคคล กลุ่ม และองค์กร อย่างแท้จริง และด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่ด้วยความเกรงใจหรือถูกบังคับ การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นหลักการพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน เพราะเป็นการสร้างความรู้สึกรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง มองเห็นและตระหนักถึงพลังความรู้ ความสามารถของตนเอง เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และงานพัฒนาชุมชน (Sense of belonging) สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตนได้สำเร็จ และนำไปสู่การพัฒนาอื่น ๆ ต่อ ไปอย่างไม่หยุดยั้ง

2. หลักการพึ่งตนเองของชุมชน จุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน คือ การพึ่งตนเองของประชาชน (Self reliance) ตามศักยภาพหรือพลังความสามารถที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งศักยภาพของคน ทรัพยากร และสิ่งต่าง ๆ ให้ประชาชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง เพราะเป็นผู้รู้สภาพความเป็นจริงของปัญหาในชุมชนมากกว่าคนอื่น ๆ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมากกว่าผู้อื่น และต้องดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนนานกว่าผู้อื่น การพึ่งตนเองได้ของชุมชนเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล และเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชน เพราะศักยภาพสูงสุดของชุมชน ก็คือ การพึ่งตนเองในด้านต่าง ๆ โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือหรือพึ่งพาชุมชนอื่นต่อไปนั่นเอง ดังนั้น รัฐบาลหรือหน่วยงานต่าง ๆ จึงพึงตระหนักในหลักการพัฒนาชุมชนข้อนี้ เนื่องจากปัญหาประการหนึ่งที่เกิดขึ้น คือ การเข้าไปให้ความช่วยเหลือชุมชนมากเกินไปจนเกิดความเคยชินไม่สามารถพึ่งเองได้

3. หลักการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม การพัฒนาชุมชนเป็นกิจกรรมที่เป็นของส่วนรวม ไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การทำงานร่วมกันของประชาชนในรูปของกลุ่มและองค์กร จึงเป็นหลักการของการพัฒนาชุมชนที่สำคัญประการหนึ่ง กลุ่มและองค์กรเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เป็นแหล่งกลางของการร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมกันรับผิดชอบ กลุ่มและองค์กรยังเป็นแหล่งฝึกกำลังหรือความรู้ ความสามารถของชุมชน ทำให้เกิดศักยภาพหรือพลังในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ ทั้งยังส่งเสริมหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักการพึ่งตนเองของประชาชนที่กล่าวมาแล้วให้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ต่อไปอีกด้วย นอกจากนี้กลุ่มและองค์กรยังช่วยให้เกิดความมั่นใจว่าการพัฒนาชุมชนจะไม่ประสบความล้มเหลว เพราะถึงแม้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประสบปัญหาและไม่เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาแต่กลุ่มและองค์กรยังคงมีอยู่ สามารถดำเนินงานพัฒนาต่อได้อีก

4. หลักการค้นหาและพัฒนาผู้นำ ผู้นำในการพัฒนาชุมชนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีบุคลิกภาพเด่นเป็นพิเศษ เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งที่ได้รับการแต่งตั้งและได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้นำกลุ่มหรือคนอื่น ๆ เพื่อร่วมกันดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้บรรลุเป้าหมาย ผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน เพราะเป็นผู้ที่ประชาชนในชุมชนเคารพนับถือ สามารถชักจูงและก่อให้เกิดความศรัทธาในหมู่ประชาชนได้ จึงมีลักษณะเป็นตัวเชื่อมประชาชนกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชนเป็นผู้มีบทบาทในการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มขึ้นในชุมชน ผู้นำชุมชนจึงเป็นหลักอันสำคัญในการพัฒนาชุมชน ดังนั้น การค้นหาและการพัฒนาผู้นำ จึงเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5. หลักการประสานงาน การพัฒนาชุมชนมีบุคคล กลุ่มและองค์กรเกี่ยวข้องกัน เป็นจำนวนมาก การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้หลักการประสานงานเป็นหลักการที่สำคัญ อีกประการหนึ่ง การประสานงานเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประสานคน ประสานทรัพยากร ประสานแผน และโครงการ ประสานผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น อันเป็นการร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งการพัฒนาสิ้นสุดลง การประสานงานมีทั้งลักษณะที่แบ่งภาระหน้าที่ รับผิดชอบและร่วมมือกันรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมร่วมกัน ทำให้การพัฒนาชุมชนดำเนินไป อย่างมีประสิทธิภาพ คือ เป็นไปตามลำดับ ไม่ซ้ำซ้อน ประหยัดแรงงาน ทรัพยากร และเวลา

6. หลักความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชน วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ประชาชนยอมรับ และนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นวิถีของประชาชนในชุมชน วัฒนธรรมเกิดจากการกระทำ หรือผลงานของมนุษย์ ทั้งที่เป็นวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ และที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น วัฒนธรรมบางอย่าง อาจจะเป็นภูมิปัญญาของชุมชน คือ เกิดจากชาวบ้านในชุมชนเอง วัฒนธรรมในแต่ละชุมชน อาจจะมีเหมือนหรือแตกต่างกันไปจากชุมชนอื่นก็ได้ แต่มีลักษณะร่วมกันประการหนึ่ง คือ มีความสำคัญ ต่อการทำกิจกรรมของประชาชนในชุมชน การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจะได้รับความร่วมมือ จากประชาชนมากน้อยเพียงใด และจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้น ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิธีการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน นั้นเอง

7. หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน ปรัชญาและความคิดของระบอบประชาธิปไตย กับปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ให้ความสำคัญ แก่ประชาชน ให้ประชาชนมีสิทธิ อิสภาพ เสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ ในการดำรงชีวิต ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังนั้น หลักการพัฒนาชุมชนประการหนึ่ง คือ หลักประชาธิปไตย ในการดำเนินงาน กล่าวคือ กิจกรรมการพัฒนาชุมชนต้องเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนในชุมชน ด้วยความสมัครใจไม่ใช่ถูกบังคับ เมื่อมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน จะใช้เสียงข้างมากตัดสิน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็น ได้เท่าเทียมกัน มีความสำคัญเท่าเทียมกัน และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน เป็นต้น

8. หลักการสมทบ การพัฒนาชุมชนมุ่งที่จะให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยใช้ประชาชนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ แต่ขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้น มีขีดจำกัด กล่าวคือ มีขีดความสามารถในระดับหนึ่ง ไม่สามารถระดมมาใช้อีกต่อไป การสนับสนุน ช่วยเหลือจากภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่อยู่ภายนอกชุมชน จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่การสนับสนุน ช่วยเหลือนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานการสนับสนุนส่งเสริมที่เป็นแนวทางไปสู่การช่วยเหลือตนเอง

และการพึ่งตนเองได้ของชุมชน ไม่ใช่ต้องพึ่งพารัฐบาลและองค์กรเอกชนตลอดไป ดังนั้น หลักการสมทบจึงเป็นการสมทบกันระหว่างขีดความสามารถทั้งหมดที่ชุมชนมีอยู่กับการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลและองค์กรเอกชนต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพในการพัฒนาชุมชนต่อไป

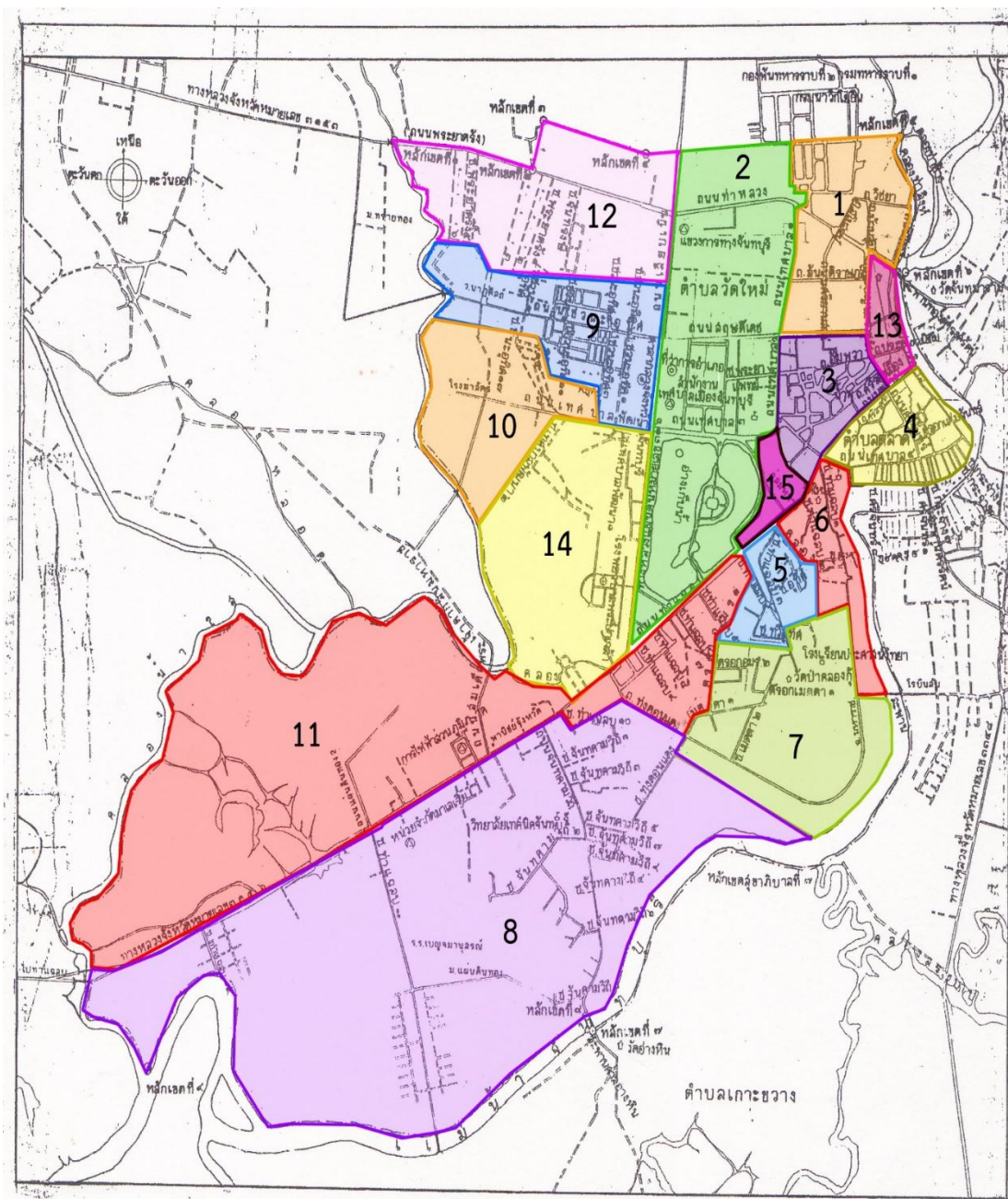
9. หลักการขยายผล การพัฒนาชุมชนมีโครงการและการดำเนินงานหลัก โดยโครงการและกิจกรรมอื่น ๆ โครงการและกิจกรรมใดที่ประสบความสำเร็จแล้ว ควรเป็นแบบอย่างให้กับโครงการและกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีลักษณะเดียวกัน ทั้งโครงการและกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ในชุมชนเดียวกัน และที่ดำเนินการอยู่ในชุมชนอื่น ๆ เพราะตัวอย่างของความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนจะกระตุ้นให้เกิดความเชื่อมั่นศรัทธา ไม่ทอดลอยในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา และยังใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงวิธีการพัฒนาที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จให้เหมาะสมและนำไปสู่ความสำเร็จในที่สุด หลักการขยายผลนี้ควรทำในลักษณะที่เป็นเชิงรุก คือ การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาชุมชนให้ชุมชนอื่น ๆ ได้รับรู้ด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นผลดีต่อชุมชนอื่น ๆ แล้ว ยังสร้างความภาคภูมิใจให้กับประชาชนในชุมชนที่ประสบความสำเร็จจากการพัฒนาและนำไปสู่การพัฒนาอื่น ๆ ตามไปด้วย

วิธีการขยายผลอีกอย่างหนึ่ง คือ การสร้างเครือข่ายชุมชน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงชุมชนต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน เพื่อเรียนรู้กระบวนการพัฒนาชุมชนของกันและกัน และสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน จะทำให้การพัฒนาชุมชนแผ่ขยายออกไปได้อย่างรวดเร็วและมีพลังมากยิ่งขึ้น

10. หลักการจัดการชุมชน คือ คนในชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง และชุมชนได้ มีความสามารถในการวางแผนงานและโครงการได้ มีทักษะในการดำเนินงานตามแผนและโครงการ และสามารถทำการประเมินผลงานได้ด้วยตนเอง หลักการจัดการชุมชนเป็นหลักการสำคัญที่สนับสนุนส่งเสริมหลักการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นอีกด้วย

ข้อมูลบริบทพื้นที่ศึกษาวิจัย

ด้านกายภาพ

ภาพที่ 2 แผนที่ผังและอาณาเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี

1. ที่ตั้ง

เดิมทีนั้นเขตเทศบาลเมืองจันทบุรีตั้งขึ้น โดยการรวบรวมตำบลตลาดและตำบลวัดใหม่เข้าด้วยกัน ตำบลทั้งสองนี้เป็นที่ตั้งของมณฑลจันทบุรี ซึ่งมณฑลจันทบุรีเป็นตำบลที่รวมเอาความเจริญต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน คือ มีที่ทำงานส่วนราชการระดับจังหวัด มีโรงเรียนประจำจังหวัด โรงพยาบาล สถานีตำรวจ รวมถึงแหล่งการค้าต่าง ๆ เมื่อการปกครองได้วิวัฒนาการขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้เปลี่ยนจากมณฑลเป็นจังหวัดจันทบุรี และรวบรวมตำบลตลาดและตำบลวัดใหม่ โดยยกฐานะเป็นเขตสุขาภิบาล ซึ่งนับได้ว่าเป็นการปกครองท้องถิ่นแบบแรกของการรวมตำบลทั้งสอง จนถึง พ.ศ. 2478 ได้มีการตราพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลเมืองจันทบุรี จากประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 หน้า 1641 ลงวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2478 พื้นที่ 2.5 ตารางกิโลเมตร ซึ่งพื้นที่ 2 ตำบลอยู่ในเขตเทศบาลเดียวกัน จนกระทั่งเมื่อเทศบาลเมืองจันทบุรีได้ขยายตัว และเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับท้องที่รอบเขตเทศบาลเมืองจันทบุรีได้เจริญขึ้น และมีชุมชนอยู่หนาแน่น จึงได้ตราพระราชกฤษฎีกายกขยายเขตเทศบาลเมืองจันทบุรีขึ้นใหม่ ตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 101 ฉบับพิเศษ หน้า 1 ตอนที่ 120 ลงวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2527 สำนักงานเทศบาลเมืองจันทบุรีตั้งอยู่ในตำบลวัดใหม่ อำเภอเมืองจันทบุรี

2. ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ในเขตเทศบาลนั้นมีลักษณะเป็นเนินเขาร้อยละ 20 และที่ราบลุ่มร้อยละ 80 มีแม่น้ำจันทบุรีไหลผ่านตัวเมือง โดยแม่น้ำมีความยาว 120 กิโลเมตร ส่วนที่ไหลผ่านเทศบาลเมืองจันทบุรี มีความยาว 8 กิโลเมตร และลำคลองมีน้ำไหลตลอดปี พื้นที่ที่เป็นเนินเขาจะเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ สำนักงาน และโรงเรียน ส่วนใหญ่พื้นที่ราบลุ่มนั้นจะเป็นที่อยู่อาศัย ทำการค้า ตลาด ธนาคาร และสถานเริงรมย์ต่าง ๆ ซึ่งจัดเป็นย่านการค้าที่มีชุมชนหนาแน่น นอกจากนี้เป็นสวนสาธารณะและอ่างเก็บน้ำ

3. ลักษณะภูมิอากาศ

เทศบาลเมืองจันทบุรีตั้งอยู่ในเขตที่มีอากาศร้อนชื้น มีฝนตกชุก ติดต่อกันประมาณ 6 เดือนต่อปี ประกอบด้วย 3 ฤดู คือ

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม

ด้านการเมือง/ การปกครอง

เทศบาลเมืองจันทบุรี แบ่งส่วนการบริหารออกเป็น ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร โดยมีสภาเทศบาลเมืองเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ประกอบด้วย สมาชิกสภาเทศบาลเมืองจันทบุรีทั้งหมด จำนวน 18 คน ซึ่งมาจาก 3 เขตการเลือกตั้ง เขตละ 6 คน และฝ่ายบริหาร ประกอบด้วยคณะผู้บริหาร จำนวน 4 คน โดยมีนายกเทศมนตรีเมืองจันทบุรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร รองนายกเทศมนตรีเมืองจันทบุรี 3 คน ที่ปรึกษานายกเทศมนตรี 1 คน และเลขานุการนายกเทศมนตรี 2 คน

เทศบาลเมืองจันทบุรี มีพนักงานเทศบาลสามัญ 140 คน ลูกจ้างประจำ 28 คน พนักงานจ้างทั่วไป 255 คน พนักงานจ้างตามภารกิจ 79 คน โดยมีปลัดเทศบาลเป็นหัวหน้าควบคุมและกำกับการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาลและลูกจ้างทั้งหมด และรองปลัดเทศบาลทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยปลัดเทศบาลตามที่ได้รับมอบหมาย

1. เขตการปกครอง

เทศบาลเมืองจันทบุรีตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี เส้นรุ้งที่ 12.60852778 องศาเหนือ เส้นแวงที่ 102.1039750 องศาตะวันออก โดยครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล คือ ตำบลตลาด และตำบลวัดใหม่ มีพื้นที่ 10.25 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยชุมชนย่อย จำนวน 15 ชุมชน โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลท่าช้าง
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลจันทนิมิต
 ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลเกาะขวาง
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลบางกะจะ

ประชากร

1. ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนประชากร

ตามสถิติของงานทะเบียนราษฎร ณ สิ้นปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 มีจำนวนประชากรที่มีทะเบียนบ้านอยู่ในเขตเทศบาลทั้งสิ้น 23,223 คน แยกเป็น ชาย 11,193 คน และหญิง 12,030 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 12,113 ครัวเรือน และการเคลื่อนย้ายของประชากร

2. จำนวนการเคลื่อนย้ายของประชากร

ตารางที่ 2 จำนวนการเคลื่อนย้ายของประชากร

ประเภท	ปี 2557			ปี 2558		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
เกิด	79	65	144	60	75	135
ตาย	64	66	130	84	46	130
ย้ายเข้า	481	406	887	659	648	1,307
ย้ายออก	209	338	547	2,893	2,822	5,715

หมายเหตุ: ข้อมูล ณ 30 กันยายน 2558

3. ช่วงอายุและจำนวนประชากร

ตารางที่ 3 จำนวนประชากรในทะเบียนราษฎร

อายุ (ปี)	ปี 2557			ปี 2558		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
แรกเกิด-10	1,369	1,323	2,692	1,314	1,256	2,570
11-20	1,597	1,785	3,382	1,501	1,654	3,155
21-30	1,997	1,870	3,867	2,003	1,829	3,832
31-40	1,586	1,551	3,137	1,560	1,524	3,084
41-50	1,651	1,865	3,516	1,596	1,799	3,395
51-60	1,564	1,858	3,422	1,591	1,880	3,471
60 ปีขึ้นไป	1,575	2,001	3,576	1,628	2,088	3,716
รวม	11,339	12,253	23,592	11,193	12,030	23,223

หมายเหตุ: ข้อมูล ณ 30 กันยายน 2558

สภาพทางสังคม

1. การศึกษา

ข้อมูลประจำปีการศึกษา 2558 จำนวนเด็กในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี ที่มีอายุเข้าเกณฑ์เรียนและเด็กที่เข้าเรียนในปีการศึกษา 2558

ตารางที่ 4 จำนวนเด็กในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี ที่มีอายุเข้าเกณฑ์เรียนและเด็กที่เข้าเรียนในปีการศึกษา 2558

จำนวนเด็กเข้าเกณฑ์			จำนวนเด็กเข้าเรียน		
ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
111	114	225	111	114	225

เทศบาลเมืองจันทบุรี มีสถานศึกษาที่อยู่ในความรับผิดชอบ จำนวน 2 แห่ง คือ โรงเรียนเทศบาลเมืองจันทบุรี 1 และโรงเรียนเทศบาลเมืองจันทบุรี 2 และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 1 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดป่าคลองกุ้ง

ในปีการศึกษา 2558 โรงเรียนเทศบาลเมืองจันทบุรี 1 มีจำนวนนักเรียน 1,807 คน โดยมีนักเรียนที่เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี จำนวน 508 คน โรงเรียนเทศบาลเมืองจันทบุรี 2 มีจำนวนนักเรียน 814 คน มีนักเรียนที่เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี จำนวน 143 คน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดป่าคลองกุ้ง มีนักเรียนทั้งหมด 750 คน ซึ่งนักเรียนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดป่าคลองกุ้งที่เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรีทั้งหมด จำนวน 172 คน จำนวนครูที่สอนโรงเรียนเทศบาลเมืองจันทบุรี 1 มี 80 คน ผู้บริหาร มี 5 คน จำนวนครูที่สอนโรงเรียนเทศบาลเมืองจันทบุรี 2 มี 43 คน ผู้บริหาร มี 4 คน และครูผู้ดูแลเด็ก/ผู้ดูแลเด็กของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดป่าคลองกุ้ง มี 43 คน รวมครูทั้งหมด 171 คน

ตารางที่ 5 การสาธารณสุขของจังหวัดจันทบุรี

ข้อมูล	จำนวน	
	ปี 2557	ปี 2558
โรงพยาบาลรัฐบาล (รพ.พระปกเกล้า)	1 แห่ง	1 แห่ง
1. จำนวนเตียงคนไข้	755 เตียง	755 เตียง
2. แพทย์	192 คน	194 คน
3. พยาบาล	646 คน	509 คน
4. ทันตแพทย์	17 คน	19 คน
5. เภสัชกร	37 คน	35 คน
6. เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน	6 คน	-
7. อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน	224 คน	224 คน
8. ผู้เข้ารับการรักษาพยาบาล	5,339 ครั้ง	5,927 ครั้ง
9. อุบัติเหตุ	570,105 ครั้ง	494,736 ครั้ง
10. สาเหตุอื่น ๆ	-	-
โรงพยาบาลเอกชน (รพ.กรุงเทพจันทบุรี)	1 แห่ง	1 แห่ง
1. จำนวนเตียงคนไข้	175 เตียง	175 เตียง
2. แพทย์	40 คน	42 คน
3. พยาบาล	197 คน	235 คน
4. ทันตแพทย์	-	3 คน
5. เภสัชกร	3 คน	10 คน
6. ผู้เข้ารับการรักษาพยาบาล	11 คน	
7. อุบัติเหตุ	282 ครั้ง	360 ครั้ง
8. สาเหตุอื่น	109,541 ครั้ง	126,279 ครั้ง
คลินิกเอกชน แยกเป็นประเภท ดังนี้	40 แห่ง	40 แห่ง
1. คลินิกเวชกรรม	19 แห่ง	19 แห่ง
2. คลินิกทันตกรรม	-	
3. คลินิกพยาบาล	1 แห่ง	1 แห่ง

2. สาธารณสุข

2.1 ศูนย์บริการสาธารณสุข

เทศบาลเมืองจันทบุรีมีศูนย์บริการสาธารณสุขที่เปิดให้บริการ 1 แห่ง เปิดให้บริการ จันทร์-ศุกร์ ตั้งแต่เวลา 08.30 น.-16.30 น. มีบุคลากรทางการแพทย์ที่ประจำอยู่ที่ศูนย์ฯ จำนวน 4 คน ดังนี้

2.1.1 พยาบาลวิชาชีพ 3 คน

2.1.2 พยาบาลเทคนิค 1 คน

2.2 โรคที่เกิดกับประชากรในเขตเทศบาลมากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่

2.2.1 โรคระบบไหลเวียนเลือด

2.2.2 โรคระบบหายใจ

2.2.3 โรคระบบย่อยอาหารรวมโรคในช่องปาก

2.2.4 โรคระบบกล้ามเนื้อรวมโครงร่างและเนื้อเยื่อเสริม

2.2.5 โรคระบบต่อมไร้ท่อ โภชนาการและเมตาบอลิซึม

ประชากรที่เข้ารับการรักษาพยาบาลในศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลเมืองจันทบุรี ในปี 2558 มีจำนวน 3,572 คน

ข้อมูลสาธารณสุข ในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี

หมายเหตุ

กระทรวงสาธารณสุขกำหนดมาตรฐานอัตราส่วนจำนวนแพทย์ต่อประชากรในการบริการ และอัตราส่วนจำนวนเตียงคนไข้ต่อประชากร ดังนี้

หน่วยบริการระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิระดับต้น อัตราส่วน 1: 10,000

จำนวนแพทย์ทั่วไปต่อแพทย์เฉพาะทาง อัตราส่วน 40: 60

จำนวนแพทย์ต่อประชากรเฉลี่ย อัตราส่วน 1: 5,000

จำนวนเตียงคนไข้ต่อประชากร อัตราส่วน 15: 10,000

โดยอัตราส่วนแพทย์และเตียงคนไข้ต่อประชากรในจังหวัดจันทบุรี มีดังนี้

จำนวนแพทย์ต่อประชากรเฉลี่ยในจังหวัดจันทบุรี อัตราส่วน 1: 2,555

จำนวนเตียงคนไข้ต่อประชากรในจังหวัดจันทบุรี อัตราส่วน 22: 10,000

ระบบเศรษฐกิจ

1. การท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยวในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี มีดังนี้

1.1 สวนสาธารณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตั้งอยู่กลางเมืองจันทบุรี มีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ ตรงข้ามโรงพยาบาลพระปกเกล้าจันทบุรี สถาปนามิทัศน์โดยรอบให้ความร่มรื่นและสวยงาม เกาะกลางประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงม้าพร้อมทหารคู่พระทัยทั้งสี่

1.2 ชุมชนริมน้ำจันทบูร เป็นชุมชนเก่าริมน้ำย่านท่าหลวง ถนนสุขาภิบาล เคยเป็นย่านที่อยู่อาศัยและการค้าดั้งเดิมของชาวจันทบุรีในสมัยก่อน ปัจจุบันยังคงมีร้านค้าเก่าแก่และบ้านเรือนเก่าที่ยังมีความงดงามอยู่หลายหลัง ด้วยมีสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรมแบบชิโนโปรตุกีส บ้านไม้ทรงปั้นหยา ตึกฝรั่งแบบปั้นัง ลิงคโปรร์ หรือตึกแบบยุโรปที่ล้วนแต่มีความคลาสสิกแตกต่างกันไป

1.3 ถนนอัญมณี เป็นคำเรียกขาน หมายถึง บริเวณถนนศรีจันทร์และตรอกกระจำง เป็นที่ตั้งของร้านเจียรไนพลอยและร้านค้าอัญมณีต่าง ๆ ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็นตลาดค้าพลอยเจียรไนที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ โดยจะมีการซื้อขายพลอยในวันศุกร์-อาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 10.00-15.00 น.

1.4 ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตั้งอยู่บนถนนท่าหลวง บริเวณหน้าค่ายตากสิน เป็นอาคารรูปทรงเก่าแก่หลังคาเป็นรูปพระมาลาหรือหมวกยอดแหลม ภายในประดิษฐานพระบรมรูปของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และในวันที่ 28 ธันวาคมของทุกปี ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระองค์ จะจัดให้มีการทำบุญตักบาตรและถวายเครื่องราชสักการะ เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ทรงกอบกู้กรุงศรีอยุธยา

1.5 ศาลหลักเมืองจันทบุรี ตั้งอยู่บนถนนท่าหลวง สันนิษฐานว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงสร้างขึ้นเมื่อครั้งที่เสด็จเข้าเมืองจันทบุรี เมื่อ พ.ศ. 2310 เพื่อใช้เมืองจันทบุรีเป็นที่รวบรวมไพร่พล เพื่อไปกอบกู้กรุงศรีอยุธยา

2. การพาณิชย์/ กลุ่มอาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ในเขตเทศบาล ฯ ประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการพาณิชย์กรรม และการบริการ โดยมีสถานประกอบการ ดังนี้

2.1 สถานประกอบการค้าด้านพาณิชย์กรรม

สถานบริการน้ำมัน	4	แห่ง
สถานบริการก๊าซรถยนต์	1	แห่ง
ร้านค้า	1,210	แห่ง

ศูนย์การค้า/ ห้างสรรพสินค้า 7 แห่ง

ตลาดสด 3 แห่ง

2.2 กลุ่มอาชีพ

วิสาหกิจชุมชนบ้านต้นไทร ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

2.3 สถานประกอบการเทศพาณิชย์

สถานธนาอนุบาล 1 แห่ง

โรงฆ่าสัตว์ 1 แห่ง

สถานีขนส่ง 1 แห่ง

3. แรงงาน

จำนวนผู้ขึ้นทะเบียนหางานที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี

ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2557-กันยายน พ.ศ. 2558

ตารางที่ 6 จำนวนผู้ขึ้นทะเบียนหางานที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี

ตำบลวัดใหม่		ตำบลตลาด		รวม
ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
117	116	132	121	486

เศรษฐกิจพอเพียงท้องถิ่น (ด้านการเกษตรและแหล่งน้ำ)

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

เทศบาลเมืองจันทบุรี มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 27,145 คน แยกเป็นชาย จำนวน 13,046 คน หญิง จำนวน 14,099 คน คร่าวเรือนทั้งหมด 10,359 คร่าวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 6,162.5 ไร่ แยกออกเป็นชุมชนย่อยทั้งหมด 15 ชุมชน ดังนี้

1. ชุมชนย่อยที่ 1 ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 943 คน แยกเป็นชาย 453 คน หญิง 490 คน คร่าวเรือนทั้งหมด 360 คร่าวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 187.5 ไร่
2. ชุมชนย่อยที่ 2 ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 1,530 คน แยกเป็นชาย 735 คน หญิง 795 คน คร่าวเรือนทั้งหมด 584 คร่าวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 625 ไร่
3. ชุมชนย่อยที่ 3 ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 2,488 คน แยกเป็นชาย 1,256 คน หญิง 1,232 คน คร่าวเรือนทั้งหมด 906 คร่าวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 206.25 ไร่

4. ชุมชนย่อยที่ 4 ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 3,504 คน แยกเป็นชาย 1,684 คน หญิง 1,820 คน คริวเรือนทั้งหมด 1,337 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 125 ไร่
5. ชุมชนย่อยที่ 5 ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 2,062 คน แยกเป็นชาย 991 คน หญิง 1,071 คน คริวเรือนทั้งหมด 787 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 125 ไร่
6. ชุมชนย่อยที่ 6 ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 1,187 คน แยกเป็นชาย 570 คน หญิง 617 คน คริวเรือนทั้งหมด 453 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 93.75 ไร่
7. ชุมชนย่อยที่ 7 ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 2,476 คน แยกเป็นชาย 1,190 คน หญิง 1,286 คน คริวเรือนทั้งหมด 945 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 437.5 ไร่
8. ชุมชนย่อยที่ 8 ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 3,006 คน แยกเป็นชาย 1,445 คน หญิง 1,561 คน คริวเรือนทั้งหมด 1,147 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 1,625 ไร่
9. ชุมชนย่อยที่ 9 ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 1,950 คน แยกเป็นชาย 937 คน หญิง 1,013 คน คริวเรือนทั้งหมด 744 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 312.5 ไร่
10. ชุมชนย่อยที่ 10 ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 499 คน แยกเป็นชาย 240 คน หญิง 259 คน คริวเรือนทั้งหมด 190 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 268.75 ไร่
11. ชุมชนย่อยที่ 11 ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 2,623 คน แยกเป็นชาย 1,261 คน หญิง 1,362 คน คริวเรือนทั้งหมด 1,001 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 1,250 ไร่
12. ชุมชนย่อยที่ 12 ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 1,460 คน แยกเป็นชาย 702 คน หญิง 758 คน คริวเรือนทั้งหมด 557 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 437.5 ไร่
13. ชุมชนย่อยที่ 13 ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 1,085 คน แยกเป็นชาย 520 คน หญิง 565 คน คริวเรือนทั้งหมด 414 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 43.75 ไร่
14. ชุมชนย่อยที่ 14 ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 1,479 คน แยกเป็นชาย 711 คน หญิง 768 คน คริวเรือนทั้งหมด 565 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 356.25 ไร่
15. ชุมชนย่อยที่ 15 ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ประชากรทั้งหมด 853 คน แยกเป็นชาย 351 คน หญิง 502 คน คริวเรือนทั้งหมด 369 คริวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 68.75 ไร่

ข้อมูล ณ วันที่ 8 มีนาคม 2559

ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม

1. ศาสนา

วัดที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี

ตารางที่ 7 วัดที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดจันทบุรี, 2559)

ตำบล	ชื่อวัด	หมายเหตุ
วัดใหม่	1. วัดสวนมะม่วง	มหานิกาย
	2. วัดกลาง	มหานิกาย
	3. วัดเขตร์นาบุญญาราม	อนัมนิกาย
ตลาด	1. วัดใหม่	มหานิกาย
	2. วัดตะบกเตี้ย	มหานิกาย
	3. วัดโบสถ์เมืองจันทบุรี	มหานิกาย
	4. วัดป่าคลองกุ้ง	ธรรมยุต

2. ประเพณีและงานประจำปี

ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดจันทบุรี ซึ่งจัดขึ้นในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี ได้แก่

2.1 งานวันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชรำลึกและงานกาชาดจังหวัดจันทบุรี จัดขึ้น ณ บริเวณรอบสวนสาธารณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในระหว่างวันที่ 28 ธันวาคม ถึง 5 มกราคมของทุกปี กิจกรรมภายในงาน การออกร้านกาชาด การแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน นิทรรศการของภาครัฐและเอกชน การประกวดนางสาวจันทบูร และมหกรรมคอนเสิร์ต

2.2 งานประจำปีพิธีบูชาดาวนพเคราะห์ ณ วัดเขตร์นาบุญญาราม ถ.ขวาง อ.เมือง จ.จันทบุรี จัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ กิจกรรมภายในงาน พิธีบูชาดาวนพเคราะห์ ปิดทองพระพุทธรูป ชมขบวน บูชาดาว และชมความงดงามของประติมากรรมโคมไฟ

2.3 งานส่งเสริมประเพณีสงกรานต์ กำหนดจัดในระหว่างวันที่ 11-15 เมษายนของทุกปี ณ วัดใหม่เมืองจันทบุรี และบริเวณถนนข้าวทิพย์ (ถนนสายท่าแฉลบ) ซึ่งจะมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีกวนข้าวทิพย์ ประกวดรถและขบวนแห่สงกรานต์ การแข่งขันการละเล่นพื้นเมือง ได้แก่ การแข่งขันสะบ้าล้อ การแข่งขันตะกร้อลอดบ่วง การประกวดก่อพระเจดีย์ทราย การประกวดผู้สูงอายุ พิธีรดน้ำผู้สูงอายุ และการเล่นน้ำสงกรานต์ โดยการเล่นน้ำจะมีในช่วงกลางคืนของวันที่ 12 เมษายน ต่อเนื่องจนถึงวันที่ 13 เมษายน บริเวณวัดใหม่เมืองจันทบุรี และถนนท่าแฉลบ

2.4 งานส่งเสริมประเพณีวันเข้าพรรษา จัด ณ ลานกีฬารักจันทน์ ในช่วงวันเข้าพรรษา (เดือนกรกฎาคม) ของทุกปี โดยมีกิจกรรมประกวดต้นเทียนพรรษา ประกวดขบวนแห่เทียน

2.5 งานถือศีลกินเจ ณ โรงเจบ้านเฮงเจ็ดตัว (วัดเขตรักษาบุญญาราม) และโรงเจเม่งหงีเจ็ดตัว (สมาคมสว่างกตัญญูธรรมสถาน อำเภอเมือง) กำหนดเอาวันตามจันทรคติ คือ เริ่มต้นตั้งแต่วันที่ขึ้น 1 ค่ำ ถึง ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 ตามปฏิทินจีนของทุกปี

2.6 งานเปิดโลกอัญมณีและของดีเมืองจันทน์ จัดขึ้นในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี ณ ศูนย์ส่งเสริมอัญมณีและเครื่องประดับจันทบุรี ถนนมหาราช กิจกรรมภายในงาน พบกับบุช้อัญมณีและเครื่องประดับ ชมการเดินแบบเครื่องประดับ ห้องชมภาพยนตร์ 3 มิติ จำหน่ายอาหารพื้นเมืองและสินค้าโอท็อป ชมพิพิธภัณฑ์อัญมณีและเครื่องประดับ

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

พลอยจันทน์

จังหวัดจันทบุรี เป็นแหล่งแร่รัตนชาติที่สำคัญของประเทศไทย เป็นแหล่งกำเนิดพลอยหลากหลายสีสัน พลอยจึงเป็นทรัพยากรที่ทำรายได้มหาศาลให้แก่จังหวัดจันทบุรี ตลาดขายพลอยขนาดใหญ่อยู่ที่ถนนอัญมณี ตำบลวัดใหม่ ซึ่งจะมีการซื้อขายพลอยทุกวันศุกร์ เสาร์และอาทิตย์ มูลค่าการซื้อขายพลอยนับหมื่นล้านบาทต่อปี นอกจากนี้ยังมีการนำพลอยมาเจียรในประกอบตัวเรือนทำเป็นเครื่องประดับ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จุฬาลักษณ์ จันทรทิพย์ (2548, หน้า 51) ได้ศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนกรณีศึกษา: เครือข่ายศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน ตำบลบ้านป็น อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้สูงอายุเครือข่ายศูนย์รวมน้ำใจหมู่บ้าน ตำบลบ้านป็น อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ที่มีอายุตั้งแต่ 60-90 ปี ในพื้นที่เครือข่ายทั้งหมด 4 ตำบล คือ ตำบลบ้านป็น ตำบลบ้านถ้ำ ตำบลหนองหล่ม และตำบลคือเวียง ทั้งหมด 2,690 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป กิจกรรมเพื่อตนเอง กิจกรรมเพื่อครอบครัว กิจกรรมต่อชุมชนของผู้สูงอายุ และใช้วิธีการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยใช้การจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ซ้ำ ๆ กัน และอธิบายความเชื่อมโยงในส่วนที่เกี่ยวข้อง หรืออธิบายเปรียบเทียบในส่วนที่แตกต่างกัน เพื่อสนับสนุนข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงปริมาณ

ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนเป็นผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์มานาน สามารถนำมาช่วยหรือเป็นที่ปรึกษาให้กับคนหนุ่มสาวหรือคนรุ่นปัจจุบัน ในเรื่องการศึกษา งานพัฒนาในหมู่บ้านหรือชุมชน สามารถชักชวนบุตรหลานให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

การทำความสะดวกถนนหนทาง วัด ป่าช้า การขุดหนองคลอง บึง หรือการทำสะพานไม้ เป็นต้น และยังสามารถใกล้เคียงกรณีคนในหมู่บ้าน ชุมชน มีปัญหาขัดแย้งทะเลาะวิวาทกัน นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมการกุศล สาธารณกุศลที่กลุ่มผู้สูงอายุสามารถช่วยได้และการกุศลที่ทำกับเพื่อนร่วมกลุ่ม ในหมู่บ้านและชุมชนหรือแม้แต่การเยี่ยมไข้ เมื่อเพื่อนสมาชิกเจ็บป่วย ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเอื้ออาทรต่อกันที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะได้มาก ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเอง ไม่โดดเดี่ยว

นครินทร์ ชื่อสัตย์ (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ชมรมผู้สูงอายุกับการพัฒนาสุขภาพ ผู้สูงอายุจังหวัดปทุมธานี การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุสาขาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย จังหวัดปทุมธานี ทั้งสิ้น 71 ชมรม จำนวน 8,939 คน และใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง 360 คน ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ได้แก่ การแจกแจง ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการเปรียบเทียบความแตกต่างทางความเห็น โดยทดสอบสมมติฐานการวิจัย ใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูลด้วย t-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทางเดียว (On-way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างจะทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีการ LSD ที่ระดับนัยยะสำคัญ 0.05 ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นหญิง จำนวน 195 คน โดยอยู่ในช่วงอายุ 60-65 ปี ระดับการศึกษา สูงสุด คือ ประถมศึกษา จำนวน 163 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพเดิมค้าขาย จำนวน 110 คน การเข้าร่วม กิจกรรมในผู้สูงอายุ คือ ได้เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพร่างกายน้อยกว่า 3 ปี ด้วยการวิ่ง/ เดิน จำนวน 134 คน เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาด้วยการนั่งสมาธิวิปัสสนาเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล ในโอกาสสำคัญ จำนวน 131 คน เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมรายได้และอาชีพโดยการเข้าร่วมอบรม นวดเพื่อสุขภาพ จำนวน 145 คน เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการที่ชมรมจัดขึ้น คือ กิจกรรมการร้อง เพลง 139 คน เข้าร่วมการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์เป็นอาสาสมัครในชุมชน 125 คน เข้าร่วม กิจกรรมทัศนศึกษาโดยการทำงานของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี/ เทศบาล อื่น จำนวน 145 คน เข้าร่วมการประชุมกรรมการ/ สมาชิก ประจำเดือน เพื่อดูข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น ในการดำเนินงานของชมรม จำนวน 165 คน และเยี่ยมเยียนสมาชิกที่เจ็บป่วย 200 คน ระดับความ คิดเห็น โดยเฉลี่ยของผู้สูงอายุต่อชมรมผู้สูงอายุกับการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุจังหวัดปทุมธานี อยู่ใน ระดับปานกลาง

2. เปรียบเทียบระดับความแตกต่างทางความคิดเห็นของผู้สูงอายุต่อชมรมผู้สูงอายุ กับการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุจังหวัดปทุมธานี ผลเป็นดังนี้ 1) ผู้สูงอายุในชุมชนที่มีอายุแตกต่างกัน ระดับความคิดเห็นต่อชมรมผู้สูงอายุกับการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุ ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน

แต่ในรายด้านแตกต่างกัน คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 66-70 ปี และ 71-80 ปี มีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นต่อชมรมผู้สูงอายุกับการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-65 ปี 2) ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อชมรมผู้สูงอายุกับการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุในภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่ในรายด้านแตกต่างกัน คือ ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษา อนุปริญญา และปริญญาตรี มีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี 3) ผู้สูงอายุที่มีอาชีพเดิมแตกต่างกัน ระดับความคิดเห็นที่มีต่อชมรมผู้สูงอายุกับการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุ ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่ในรายด้านแตกต่างกัน คือ ผู้สูงอายุที่มีอาชีพรับจ้างมีระดับความคิดเห็นต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีอาชีพรับราชการ รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย และการเกษตร

นพพรณพร อุทโท (2552, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ระดับบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ 2) เปรียบเทียบบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ที่มีเพศและกลุ่มต่างกัน และ 3) ปัญหาของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ในด้านการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ในปี พ.ศ. 2551 ซึ่งได้มาโดยวิธีการ ยามาเน่ (Yamane) จำนวน 305 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมดเท่ากับ 0.92 แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยที่ใช้ในการทดสอบ t-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงค่าเฉลี่ยบทบาทจากมากไปหาน้อย คือ บทบาทด้านศาสนา บทบาทด้านวัฒนธรรมประเพณี บทบาทด้านการพัฒนาชุมชน และบทบาทด้านการศึกษา 2) บทบาทของผู้สูงอายุโดยรวมระหว่างเพศชายกับเพศหญิง พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเท่ากับ 0.05 โดยเพศชายมีบทบาทมากกว่าเพศหญิง แต่เมื่อจำแนกตามกลุ่ม คือ กลุ่มข้าราชการบำเหน็จบำนาญกาฬสินธุ์ และกลุ่มผู้สูงอายุทั่วไปในชุมชนทั้ง 36 แห่ง มีบทบาทแตกต่างกันตามนัยสำคัญทางสถิติเท่ากับ 0.05 จำนวน 1 คู่ คือ ระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุบำเหน็จบำนาญกาฬสินธุ์ กับกลุ่มผู้สูงอายุทั่วไปทั้ง 36 ชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุทั่วไปทั้ง 36 ชุมชน มีบทบาทมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุบำเหน็จบำนาญกาฬสินธุ์ 3) ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติมจากแบบสอบถาม ดังนี้ การมีส่วนร่วม

กับกิจกรรมทางชุมชนน้อยลง ซึ่งอาจมาจากการที่ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้การสละทรัพย์เพื่อสร้างสาธารณสถานหรือสิ่งก่อสร้างเพื่อชุมชนลดลง ผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถบางท่านมีอายุมากขึ้น สุขภาพไม่แข็งแรง จนเป็นอุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนได้เท่าที่ควร ประชากรมีคุณภาพน้อยลง ควรสร้างจิตสำนึกในการช่วยเหลือกันและกัน ตลอดจนการปลูกฝังความเกื้อกูลต่อชุมชน เช่น การรณรงค์รักษาความสะอาด การรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน เป็นต้น เยาวชนปัจจุบันได้รับวัฒนธรรมจากตะวันตก ทำให้ไม่สนใจที่จะรับถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง จนทำให้ผู้สูงอายุกังวลถึงทิศทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในอนาคต ขาดความภูมิใจของพระสงฆ์บางคนทำให้ผู้สูงอายุบางคนเสื่อมศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และไม่อยากเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนามากนัก และผู้สูงอายุบางคนมีความคิดสร้างสรรค์ชักชวนผู้สูงอายุในวัยเดียวกันร่วมกิจกรรมเดียวกันธรรมสัจจะไปตามวัดต่าง ๆ แต่ขาดเงินทุนสนับสนุนกิจกรรมจนทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมดังกล่าวได้อย่างต่อเนื่อง

ใจแก้ว วิสาขอน (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา บทบาทของผู้สูงอายุในกิจกรรมด้านสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย อำเภอพยุหะภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย อำเภอพยุหะภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 201 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified random-sampling) และการสุ่มแบบอย่างง่าย (Simple random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีความเชื่อมั่นเท่า 0.94 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) t-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว F-test (One-way ANOVA) โดยกำหนดนัยยะสำคัญทางสถิติเท่ากับ 0.05

ผลการศึกษาพบว่า 1) บทบาทของผู้สูงอายุในกิจกรรมด้านสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียง อำเภอพยุหะภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 4 ด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปน้อย คือ ด้านวัฒนธรรม ประเพณี ด้านการศึกษา ด้านการศาสนาและด้านการพัฒนาชุมชน 2) ผลเปรียบเทียบระดับบทบาทผู้สูงอายุในกิจกรรมด้านสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย อำเภอพยุหะภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ที่มีเพศและหมู่บ้านที่อาศัยอยู่แตกต่างกัน พบว่า โดยรวมและรายด้านทุกด้านไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) ข้อเสนอแนะของบทบาทผู้สูงอายุในกิจกรรมด้านสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียง อำเภอพยุหะภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เรียงลำดับจากจำนวนมากไปน้อย มีดังนี้ ผู้สูงอายุควรได้แสดงความคิดเห็นในการพัฒนา ส่วนมากจะถูกกลืน ควรให้โอกาสผู้สูงอายุปฏิบัติงานด้านประเพณีกับคนทุกวัย ควรเชิญผู้สูงอายุสอนนักเรียน เช่น อาชีพต่าง ๆ

และการปฏิบัติตนในสังคม ควรเชิญผู้สูงอายุเป็นที่ปรึกษาในโรงเรียนและด้านศาสนา
 อบต. ควรสนับสนุนการจัดตั้งชมรม หรือกลุ่มผู้สูงอายุ อบต. ควรมีรางวัลพิเศษ หรือมีการเชิดชูเกียรติ
 ผู้สูงอายุ อบต. ควรสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นหลาย ๆ ด้าน เพราะผู้สูงอายุ
 มีประสบการณ์

มีแสง อินธิเสน (2555, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาชุมชน
 ของเทศบาลตำบลโสมฮาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมาย 1) เพื่อศึกษา
 บทบาทผู้สูงอายุต่อการพัฒนาชุมชนบ้านโสมฮาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 2) เพื่อเปรียบเทียบ
 บทบาทผู้สูงอายุต่อการพัฒนาชุมชนบ้านโสมฮาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 3) เพื่อศึกษาปัญหา
 และแนวทางแก้ไขปัญหของบทบาทผู้สูงอายุต่อการพัฒนาชุมชนบ้านโสมฮาง อำเภอเมือง
 จังหวัดสกลนคร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลโสมฮาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
 จำนวน 265 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามชนิดตรวจสอบรายการและมาตราส่วน
 ประมาณค่า โดยมีค่าอำนาจจำแนกของ 0.76 ถึง 0.92 มีค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถามเท่ากับ 0.82
 สถิติที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติ
 t-test กลุ่มและใช้วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way analysis of variance) โดยกำหนด
 ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 0.01

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) ผู้ตอบแบบสอบถามวิจัยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 152 คน
 คิดเป็นร้อยละ 57.36 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 60-70 ปี จำนวน 197 คน คิดเป็นร้อยละ 94.34
 สมรสแล้ว จำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 50.56 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นสมาชิก
 กลุ่มผู้สูงอายุทั่วไป จำนวน 181 คน คิดเป็นร้อยละ 68.30 2) ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลโสมฮาง
 อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนทั้งโดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับ
 ปานกลาง โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ 1) ด้านการศาสนา 2) ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี
 3) ด้านการศึกษา และ 4) ด้านนันทนาการ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทของผู้สูงอายุ
 ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเทศบาลตำบลโสมฮาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร จำแนกตามระดับ
 การศึกษา และกลุ่มการรวมตัวของผู้สูงอายุ พบว่า ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกัน
 อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติเท่ากับ 0.01

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนปายาง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ (Historical qualitative research) โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนการศึกษาที่สำคัญ คือ

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การตรวจสอบข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้อาศัยอยู่ในเขตชุมชนย่อยที่ 14 (ปายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และประชาชนทั่วไป โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

1.1 ผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ขึ้นไป และอาศัยอยู่ในเขตชุมชนย่อยที่ 14 (ปายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี โดยมีรายชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรของเทศบาล และอาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 5 คน ซึ่งในจำนวนนี้รวมผู้สูงอายุที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการหรือมีบทบาทเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย โดยผู้เข้าร่วมวิจัยมีคุณสมบัติครบทุกข้อตาม Inclusion criteria ดังนี้

1.1.1 ผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิงที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

1.1.2 สนใจเข้าร่วมศึกษา

1.1.3 ไม่มีโรคประจำตัว ดังนี้ โรคอัลไซเมอร์ โรคจิต

1.1.4 สามารถสื่อสารรู้เรื่อง

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบ ความรู้ ประสบการณ์ โดยตรงเกี่ยวกับผู้สูงอายุในชุมชนย่อยที่ 14 (ปายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี คือ เทศบาลเมืองจันทบุรี ได้แก่ ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เลขานุการนายกเทศมนตรี ชุมชน

ได้แก่ ประธานชุมชน และคณะกรรมการชุมชน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 5 คน โดยผู้เข้าร่วมวิจัยมีคุณสมบัติครบทุกข้อตาม Inclusion criteria ดังนี้

1. สมัครใจเข้าร่วมศึกษา
2. เคยเข้าร่วมหรือจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ครั้ง
3. ประชาชนทั่วไป โดยเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง)

เทศบาลเมืองจันทบุรี เป็นระยะเวลามากกว่า 10 ปีขึ้นไป จำนวน 5 คน โดยผู้เข้าร่วมวิจัยมีคุณสมบัติครบทุกข้อตาม Inclusion criteria ดังนี้

- 3.1 สมัครใจเข้าร่วมศึกษา
- 3.2 เป็นผู้บรรลุนิติภาวะ และมีอายุไม่เกิน 60 ปี
- 3.3 สามารถสื่อสารรู้เรื่อง

รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 10 คน ในที่นี้ผู้สูงอายรรวมถึงผู้ดำรงตำแหน่งทางราชการ หรือที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ คือ แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย

1. เครื่องบันทึกเสียง ใช้ในการบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล (โทรศัพท์มือถือ)
2. สมุดบันทึก สำหรับจดบันทึกประเด็นสำคัญและสิ่งที่สังเกตได้เพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล
3. แนวคำถามในการสัมภาษณ์ ใช้เพื่อเป็นแนวทางประกอบการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล โดยแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสร้างขึ้นมามีทั้งหมด 5 ข้อ ดังนี้

- 3.1 บทบาทของผู้สูงอายุในชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี
  - 3.1.1 ด้านการพัฒนาชุมชน
  - 3.1.2 ด้านการศาสนา
  - 3.1.3 ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี
  - 3.1.4 ด้านการศึกษา
  - 3.1.5 ด้านนันทนาการ

3.2 ผู้สูงอายุในชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้อย่างไรบ้าง

3.3 หน่วยงานภาครัฐ มีส่วนช่วยส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน ในแต่ละด้านได้อย่างไรบ้าง

- 3.3.1 ด้านการพัฒนาชุมชน
- 3.3.2 ด้านการศาสนา
- 3.3.3 ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี
- 3.3.4 ด้านการศึกษา
- 3.3.5 ด้านนันทนาการ

3.4 หน่วยงานภาคเอกชน มีส่วนช่วยส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน ในแต่ละด้านได้อย่างไรบ้าง

- 3.4.1 ด้านการพัฒนาชุมชน
- 3.4.2 ด้านการศาสนา
- 3.4.3 ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี
- 3.4.4 ด้านการศึกษา
- 3.4.5 ด้านนันทนาการ

3.5 ภาคประชาชน มีส่วนช่วยส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน ในแต่ละด้านได้อย่างไร

- 3.5.1 ด้านการพัฒนาชุมชน
- 3.5.2 ด้านการศาสนา
- 3.5.3 ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี
- 3.5.4 ด้านการศึกษา
- 3.5.5 ด้านนันทนาการ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จะใช้วิธีการ 2 วิธีการดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเอกสารชั้นรอง (Secondary data) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วระดับหนึ่ง และเพื่อช่วยให้วิเคราะห์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เอกสารชั้นรองเหล่านี้ที่สำคัญ ซึ่งได้แก่ บันทึกของคนที่ได้รับทราบเหตุการณ์จากคำบอกเล่าของบุคคลอื่นมาอีกต่อหนึ่ง หนังสือประวัติศาสตร์ที่ผู้เขียนเขียนขึ้นภายหลัง โดยอาศัยการศึกษาจากหลักฐานชั้นต้น คือ แผนพัฒนาเทศบาลสามปี (2556-2558) วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ งานวิจัย ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตออนไลน์

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ในการสัมภาษณ์จะใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured or guided interview) ทั้งนี้เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหลาย ๆ คน พร้อมกับการเก็บรวบรวมสาระการรับโลกและประสบการณ์ของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างนั้น จะมุ่งรวบรวมข้อมูลเพื่อนำข้อมูลมาอ้างอิงและอธิบายในประเด็นต่าง ๆ ของงานวิจัย โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าไปหาข้อมูลในพื้นที่ (Field research) และสัมภาษณ์จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก (Key-Informant) ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย

ระยะเวลาการเก็บข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาดำเนินการเก็บข้อมูล ตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2560

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถามฉบับนี้ ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง มีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน จากนั้นกำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย กำหนดนิยามเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์
2. สร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของผู้สูงอายุและตรวจสอบเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ว่าครอบคลุมวัตถุประสงค์หรือไม่ จากนั้นนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์เทียบแก้ว เลี่ยมสุวรรณ เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) แล้วนำมาสรุปตามประเด็นสำคัญ

การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากผู้ถูกสัมภาษณ์แต่ละรายเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ เพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยสรุปความตามประเด็นการศึกษา และใช้การตรวจสอบคุณภาพข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยมีวิธีการดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มาจากเอกสารหลาย ๆ แหล่งนั้นถูกต้องหรือเป็นไปได้ในทิศทางเดียวกันหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อหาข้อสรุปของข้อมูล
2. การเปรียบเทียบจากการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี (Methodological triangulation) คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้การสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเอกสาร

หรือทำการซักถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หรืออาจซักถามผู้ให้ข้อมูลหลังจากสรุปผลการศึกษา เพื่อความแน่นอนว่าข้อสรุปนั้นเที่ยงตรงตามความเป็นจริงหรือไม่

3. การตรวจสอบโดยใช้ผู้สัมภาษณ์ที่ต่างกัน วิธีการตรวจสอบของข้อมูลนั้น จะต้องตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล

3.1 การตรวจสอบแหล่งเวลา หมายถึง การตรวจสอบข้อมูลในช่วงเวลาที่ต่างกัน เพื่อให้ทราบว่าข้อมูลที่ได้รับในช่วงเวลาต่าง ๆ นั้นเหมือนกันหรือไม่

3.2 การตรวจสอบสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่

3.3 การตรวจสอบบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี” โดยเก็บข้อมูลจากข้าราชการและประชาชน ในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองจันทบุรี จำนวน 10 คน ซึ่งผู้วิจัยแบ่งได้ 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ 2 บทบาทของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี

ตอนที่ 3 การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง)

เทศบาลเมืองจันทบุรี ของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตารางที่ 8 จำนวนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำแนกตามข้อมูลทั่วไป

คนที่	เพศ	อายุ	หน่วยงาน	ตำแหน่งงาน	อายุงาน ปัจจุบัน	ประสบการณ์ ทำงาน
1	หญิง	52	ภาครัฐ	ประธานชุมชน	2	ภาครัฐและ เอกชน
2	ชาย	51	ภาครัฐ	ผู้อำนวยการกอง สวัสดิการสังคม	10	ภาครัฐ
3	หญิง	60	ภาครัฐ	เลขานายกเทศมนตรี	2	ภาครัฐ
4	หญิง	63	ภาครัฐ	ประธาน อสม./ ผู้สูงอายุ	10	ภาครัฐและ เอกชน
5	หญิง	22	ภาคประชาชน	นักศึกษา	-	-
6	ชาย	61	ภาครัฐ	คณะกรรมการ ชุมชน/ ผู้สูงอายุ	2	ภาครัฐและ เอกชน

ตารางที่ 8 (ต่อ)

คนที่	เพศ	อายุ	หน่วยงาน	ตำแหน่งงาน	อายุงาน ปัจจุบัน	ประสบการณ์ ทำงาน
7	หญิง	47	ภาคประชาชน	เจ้าของกิจการ	20	ภาคเอกชน
8	หญิง	61	ภาคประชาชน	ผู้สูงอายุ	-	-
9	หญิง	40	ภาคประชาชน	พนักงานโรงงาน	23	ภาคเอกชน
10	หญิง	49	ภาคประชาชน	เจ้าของกิจการ	6	ภาคเอกชน

จากตารางที่ 8 จำนวนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนมากเป็นเพศหญิง โดยมีเพศหญิง จำนวน 8 คน และเพศชาย จำนวน 2 คน มีอายุไม่เกิน 60 ปี จำนวน 6 คน และอายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 4 คน มีอาชีพข้าราชการ 2 คน เจ้าหน้าที่ของรัฐ 3 คน และประชาชนทั่วไป 5 คน

ตอนที่ 2 บทบาทของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง)

เทศบาลเมืองจันทบุรี

จากการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล 3 กลุ่มอาชีพ คือ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชน ในชุมชน จากการศึกษาบทบาททั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการนันทนาการ ด้านศาสนา ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านศาสนา ผลการศึกษาพบว่า

1. ด้านการพัฒนาชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและเจ้าหน้าที่ของรัฐ พบว่า บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) บทบาทในการพัฒนาชุมชนแบบไม่เป็นทางการ และ 2) บทบาทในการพัฒนาชุมชนแบบเป็นทางการ

บทบาทในการพัฒนาชุมชนแบบไม่เป็นทางการ

บทบาทของผู้สูงอายุแบบไม่เป็นทางการ ในที่นี้หมายถึง บทบาทของผู้สูงอายุในชุมชนทั่วไปที่ไม่ได้รับการแต่งตั้ง หรือดำรงตำแหน่งทางราชการ หรือเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนแบบไม่เป็นทางการของผู้สูงอายุเริ่มจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับทางเทศบาล เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมนั่งรถไฟฟ้าไปทำบุญ โครงการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ โดยใช้กิจกรรมผู้สูงอายุ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว ทำให้เกิดความใกล้ชิดกับเทศบาลเมืองจันทบุรีมากขึ้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุ

กล้าพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหากัน เมื่อเกิดปัญหาหรือความเดือดร้อนขึ้นในชุมชน ผู้สูงอายุสามารถ
ร้องเรียนกับประธานชุมชน เพื่อนำเรื่องถึงเทศบาลได้อย่างรวดเร็ว

แต่เดิมนั้นผู้สูงอายุหรือแม้แต่คนในวัยทำงานไม่ได้มีความสนใจในเรื่องการพัฒนาชุมชน
มากนัก เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องไกลตัว เข้าถึงยาก เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างคนในชุมชน
กับเทศบาลเมืองจันทบุรี ไม่เข้าใจงานว่าเทศบาลมีหน้าที่อะไรบ้าง นอกเหนือจากที่ตนไปใช้บริการ
อยู่เป็นประจำ แต่ปัจจุบันผู้สูงอายุเป็นตัวเชื่อมระหว่างเทศบาลกับคนในชุมชนให้เกิดการเข้าใจงาน
กันมากขึ้น ทุกครั้งที่มีการทำแผนพัฒนาชุมชน หรือโครงการใหญ่ ส่วนมากผู้สูงอายุจะเป็นผู้เข้าร่วม
การทำประชาคม หากผู้สูงอายุไม่เข้าร่วมการทำประชาคม การพัฒนาชุมชนอาจไม่ก้าวหน้า
หรือเกิดขึ้นด้วยความไม่พร้อมถึงที่สุดก็เป็นไปได้ เพราะคนที่อยู่ในวัยทำงานโดยมากจะไม่สนใจ
เข้าร่วมกิจกรรมกันเท่าที่ควร ผู้สูงอายุจึงเป็นตัวแทนของคนในครอบครัวและชุมชน
และเป็นเสียงส่วนมากที่ทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณาการพัฒนาในชุมชน ว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย
กับโครงการ/ กิจกรรมนั้น ๆ ถ้าเห็นด้วยและลงคะแนนให้โครงการ/ กิจกรรมนั้น ๆ ผ่าน ก็สามารถ
ดำเนินการได้ในขั้นตอนต่อไป หากไม่เห็นด้วยโครงการ/ กิจกรรมนั้น ๆ ก็ต้องกลับไปแก้ไข
หรือถูกยกเลิกไป ดังนั้น ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาชุมชนที่เห็นได้
อย่างเป็นรูปธรรม

“ส่วนหนึ่งก็คือชาวบ้านก็ต้องเข้ามาทำประชาคมด้วย แล้วถ้าเรา (เทศบาลเมืองจันทบุรี)
ไม่เข้าทางผู้สูงอายุ การทำประชาคม หรือการให้ความร่วมมือก็จะไม่มี” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2,
สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2560)

บทบาทในการพัฒนาชุมชนแบบที่เป็นทางการ

บทบาทของผู้สูงอายุแบบที่เป็นทางการ ในที่นี้หมายถึง บทบาทของผู้สูงอายุที่ได้รับการ
แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางราชการ หรือเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากผู้สูงอายุบางคน
ในชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) มีกำลังและความสามารถที่ดีพร้อม สามารถทำงานต่อไปได้
จึงได้รับตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมเพื่อไปช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามตำแหน่งหน้าที่
เช่น คณะกรรมการชุมชน และกลุ่ม อสม. สำหรับสังคมไทยที่เคารพเชิดชูผู้สูงอายุ ประหนึ่งเป็น
เสาหลักของครอบครัวและชุมชนนั้น การให้ตำแหน่งหน้าที่กับบุคคลดังกล่าว ถือเป็น การให้เกียรติ
ผู้สูงอายุ และคนในชุมชนเองก็พร้อมที่จะรับฟังผู้นำของตนด้วยความเชื่อมั่นและความเคารพ
บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน จึงมาจากตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสามารถ
เป็นผู้นำการพัฒนาได้เป็นอย่างดีด้วย และถือได้ว่าบทบาทในการพัฒนาชุมชนแบบที่เป็นทางการนี้
เป็นบทบาทการพัฒนาชุมชนที่แสดงออกซึ่งการพัฒนาได้มากที่สุดด้วย

“ผู้สูงอายุจะให้ความร่วมมือกับทางเทศบาลดี ถ้าพูดถึงว่าผู้สูงอายุช่วยในการพัฒนาชุมชนได้อย่างไร ก็ต้องมองว่าเขาเองไปร่วมกิจกรรมบ่อย จนเกิดความรู้สึกว่าอยากทำ พอมีงานหรือการพัฒนา น้ำ ไฟฟ้า ถนน เขาจะเข้าร่วมการพัฒนา โดยนำเรื่องไปแจ้งประธานชุมชนให้แก้ไขได้ทันที” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560)

“ชาวบ้านเขาไว้ใจให้เรา (คณะกรรมการชุมชน) ทำหน้าที่ทั้งที่อายุมากแล้ว”
(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560)

2. ด้านนันทนาการ

Numeyer ได้กล่าวว่า นันทนาการ คือ กิจกรรมใด ๆ ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลหาความสนุก ระหว่างเวลาว่างโดยเสรีและได้รับความสุขใจจากการกระทำนั้น ๆ Nash ได้อธิบายว่า นันทนาการ หมายถึง การใช้เวลาว่างเพื่อประโยชน์คุณค่าในทางที่ดึงมาจากการเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งสำหรับเด็กจะเรียกกิจกรรมนั้นว่า “การเล่น” ส่วนคนรุ่นหนุ่มสาวและผู้ใหญ่แล้ว จะเรียกว่า “นันทนาการ” (ทวิศักดิ์ สว่างเมฆ, 2558)

จากแนวคิดดังกล่าวที่ศึกษามาแล้วนั้น ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี มีความชื่นชอบและสนใจกิจกรรมนันทนาการเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากทำให้จิตใจผ่อนคลาย กิจกรรมนันทนาการยังเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างความกล้าแสดงออกของผู้สูงอายุ และทำให้ผู้สูงอายุได้เข้าสังคมกับคนหนุ่มมาก ซึ่งตรงกับแนวคิดของนูเมเยอร์ ว่า นันทนาการ คือ กิจกรรมใด ๆ ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลหาความสนุก ระหว่างเวลาว่างโดยเสรีและได้รับความสุขใจจากการกระทำนั้น ๆ โดยกิจกรรมนันทนาการของผู้สูงอายุในเทศบาลเมืองจันทบุรี ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรีมีวงดนตรีเป็นของตัวเอง ทุก ๆ วันที่ 20 ของทุกเดือน ผู้สูงอายุจะมาร่วมกิจกรรมของทางเทศบาล เป็นกิจกรรมประเภทบันเทิง มีการร้องเพลง รำวง และการจับของรางวัลเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยผู้สูงอายุเป็นผู้นำนันทนาการเอง

“ถ้าเป็นเรื่องที่ให้ออกไปเฮฮา สนุกสนานเขา (ผู้สูงอายุ) ชอบกัน เขาจะเป็นผู้นำได้เลยในเรื่องนี้ แล้วที่ชุมชนก็มีวงดนตรีเขาก็ได้มาแสดงความสามารถ ร้อง รำกัน” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560)

“ผม (เทศบาลเมืองจันทบุรี) ไม่ได้ไปจ้างที่ไหนเลย เป็นวงดนตรีของผู้สูงอายุที่อยากมาแสดง” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2560)

นอกจากกิจกรรมกับทางเทศบาลแล้ว การมีวงดนตรีของผู้สูงอายุ หลาย ๆ กิจกรรมของทางชุมชน วงดนตรีผู้สูงอายุที่ก่อตั้งขึ้นโดยผู้สูงอายุ ก็มักจะได้เข้าร่วมแสดงอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งทางชุมชนมองเห็นว่าเป็นกลุ่มที่สร้างสีสัน และเป็นรายได้เล็ก ๆ น้อยให้กับผู้สูงอายุ อีกทั้งยังเป็นการ

สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้ออกมาแสดงความสามารถ สนับสนุนความกล้าแสดงออก และสนับสนุนให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม มีความสามัคคีกัน

3. ด้านศาสนา

ผู้สูงอายุนับเป็นวัยที่ใกล้ชิดกับวัดหรือศาสนสถานทางศาสนาอื่น ๆ มากที่สุด ซึ่งสิ่งที่ผู้สูงอายุหรือแม่กระทั่งประชาชนคนทั่วไปกระทำกันอยู่เป็นประจำเพื่อแสดงถึงความเป็นศาสนิกชน โดยเฉพาะชาวพุทธ คือ การเข้าวัดทำบุญ ไม่ว่าจะในวันสำคัญต่าง ๆ หรือโอกาสต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ สำหรับชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) และอีกหลาย ๆ ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี ได้มีกิจกรรมร่วมกับทางเทศบาล คือ การไหว้พระทำบุญทุกวันที่ 3 ของทุกเดือน หากตรงเสาร์-อาทิตย์ให้เลื่อนเป็นวันจันทร์ หากวันจันทร์ตรงกับวันหยุดให้เลื่อนเป็นวันราชการ อันเป็นกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี และทำเป็นประจำทุกครั้งไม่เคยขาดจากกิจกรรมดังกล่าวที่ผู้สูงอายุปฏิบัติสืบกันมา นับเป็นกิจกรรมที่ช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาให้อยู่ได้ต่อไปอีกยาวนาน

“ผู้สูงอายุเขาก็ชอบการทำบุญอยู่แล้ว เทศบาลก็มีกิจกรรมที่พาผู้สูงอายุไปทำบุญไหว้พระ” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2560)

“ผู้สูงอายุเขาก็มีมาชวนเรา (ชาวบ้าน) เหมือนกันนะ เราก็เคยไป แต่ไปกับป้าเรา เขา (ผู้สูงอายุ) อยากไปก็เลยพาเขาไป เขาก็ชอบกัน” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 10, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560)

อีกหนึ่งบทบาททางด้านศาสนาของผู้สูงอายุ คือ การเข้าไปเป็นคณะกรรมการวัด เพื่อพัฒนาวัด ศาสนสถาน และดูแลกิจกรรมทางศาสนา โดยคณะกรรมการวัดจะทำหน้าที่เป็นบุคคลที่เชื่อมต่อระหว่างวัดกับชุมชน หากวัดมีงานหรือกิจกรรมใดทางศาสนา หรือตามโอกาสต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับวัด พระสงฆ์ คณะกรรมการวัดจะนำเอาข่าวสารมาประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบ เพื่อเข้าร่วมงานหรือขอความร่วมมือไปยังภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งในชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) ก็มีผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการวัดเช่นกัน บทบาทของคณะกรรมการวัด นับเป็นบทบาทที่มีความใกล้ชิดกับวัด พระสงฆ์ ตลอดจนถึงด้านศาสนาที่สุด

“ปกติเวลามีงานวัด คณะกรรมการวัดเขาจะเป็นคนมาประกาศ ส่วนมากก็จะให้ไปร่วมงานกันนั่นแหละ บางทีเขา (คณะกรรมการวัด) ก็มาขอเรียไรทำบุญ” (ผู้ให้สัมภาษณ์ คนที่ 6, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560)

“คณะกรรมการวัดก็คนในหมู่บ้านนี่ก็มีนะ เขามีนงานกันที่ก็เห็นไปประชุม และก็มีหลาย ๆ คน หลายหมู่อยู่ที่ชุมชน 14 นี่ก็มีคนหนึ่ง สองคน” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 10, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560)

4. ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี

อดีตคนในชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) และอีกหลาย ๆ ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี มีศิลปวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ทั้งด้านการร้องเพลงพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน และงานหัตถกรรม แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ปัจจุบันศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้น ไม่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ คงเหลือแต่ประเพณีไทย ที่ดั้งเดิม อย่างเช่น ประเพณีการแห่เทียนพรรษา ประเพณีการสงฆ์น้ำพระ ซึ่งผู้สูงอายุในชุมชน หลาย ๆ ชุมชนในเขตเทศบาลจันทบุรี ก็รักษาประเพณีไทยที่ดั้งเดิมนี้ไว้ได้อย่างดี ทุก ๆ ปี เมื่อถึงเทศกาลเข้าพรรษา ผู้สูงอายุในชุมชนก็จะมาร่วมกลุ่มกันเพื่อจัดตกแต่งรถบุพชาติ แห่เทียนพรรษา นำไปถวายวัดเพื่อให้พระสงฆ์ใช้ใน ช่วงเข้าพรรษาอย่างครึกครื้น เช่นเดียวกับเทศกาลวันสงกรานต์ ผู้สูงอายุในชุมชนก็จะมาร่วมกันจัดรถบุพชาติเพื่อแห่องค์พระพุทธรูปไปรอบเมือง ให้ประชาชน ได้สักการะ สงฆ์น้ำพระ เพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุได้ร่วมกันทำอย่างสนุกสนาน และร่วมอนุรักษ์ประเพณีไทยนี้ไว้ไม่ให้สูญหาย

“วันสงกรานต์วันเข้าพรรษา ผู้สูงอายุเขาก็จะมาช่วยกันจัดดอกไม้ จัดรถแห่พระ แห่เทียน มีประกวดรถสวยงามในแต่ละชุมชนด้วย พออีกวันเขาไปเข้าร่วมขบวน เขาก็ไปร่วมกันประจํานะ” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2560)

“ถ้าประเพณีก็มีแห่เทียนพรรษา เข้าวัดทำบุญตามเทศกาลนั้นแหละ ถ้าพูดถึงการละเล่น หรืออะไรนี่มันก็มีนะ แต่นานมาแล้วป้าก็เลือน ๆ” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 10, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560)

“เรื่องของการละเล่น เล่นดนตรี และงานเย็บปักถักร้อย เพียงแต่เราไม่ได้รวบรวมไว้” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2560)

5. ด้านการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี มีบทบาท ด้านการศึกษา สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) บทบาทด้านการสนับสนุนการศึกษาในระบบ 2) บทบาทด้านการสนับสนุนการศึกษานอกระบบ/ ตามอัธยาศัย

บทบาทด้านการสนับสนุนการศึกษาในระบบ

บทบาทด้านการสนับสนุนการศึกษาแบบทางตรง พบว่า ผู้สูงอายุทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ และไม่ได้เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีส่วนให้การสนับสนุนด้านการศึกษา ทั้งที่เป็นงบประมาณและอุปกรณ์ทางการศึกษา เนื่องในโอกาสสำคัญ เช่น วันเด็กแห่งชาติ ซึ่งทางชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง)

ได้จัดกิจกรรมขึ้น โดยขอการสนับสนุนจากบริษัท ห้างร้าน ผู้ประกอบการรายย่อย เป็นงบประมาณ หรืออุปกรณ์ทางการศึกษา ซึ่งได้รับการตอบรับที่ดี และในส่วนของผู้สูงอายุเองก็ให้การสนับสนุน งบประมาณบางส่วนจากการลงขันกัน งบประมาณและอุปกรณ์ทางการศึกษาที่สถานศึกษา และเด็กในชุมชนได้รับ เป็นการช่วยเหลือด้านการศึกษาได้โดยตรง กล่าวคือ เงินที่ได้รับเป็นทุน ให้เด็ก ๆ ได้ซื้อเครื่องแบบนักเรียนหรือช่วยจ่ายค่าการศึกษาได้ในเบื้องต้น รวมถึงอุปกรณ์ทางการศึกษา ที่เด็ก ๆ ในชุมชนสามารถนำไปใช้กับการเรียนได้

“ก็เมื่อวันเด็กที่ผ่าน ผู้สูงอายุเขาก็รวมกลุ่มกันเอาเงินมาลงขัน ซื้อเครื่องเขียนให้เด็ก บางคนที่เขามีหน้อยก็ให้ทุนเรา (ประธานชุมชน) เอาไปมอบให้เด็กเรียนแต่ขาดแคลน”

(ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์คนที่ 1, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2560)

บทบาทด้านการสนับสนุนการศึกษานอกระบบ/ ตามอัธยาศัย

บทบาทด้านการสนับสนุนการศึกษาแบบทางอ้อม พบว่า สถานศึกษาภายนอก คือ วิทยาลัยสารพัดช่าง และศูนย์การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย (กศน.) ได้เข้ามาฝึกวิชาชีพ ด้านการเสริมสวย การนวดแผนไทย การประกอบสมุนไพร และการทำน้ำสมุนไพร โดยผู้สูงอายุ ได้ทำหน้าที่เป็นแบบที่มีชีวิตจริงให้นักศึกษาได้ฝึกประสบการณ์จริง ซึ่งในบางครั้งผู้สูงอายุ ก็ให้ความรู้ตามภูมิปัญญาโบราณที่ตนรู้ให้กับนักศึกษาที่มาฝึกวิชาชีพได้นำไปปรับปรุงและประยุกต์ใช้กับการเรียน ด้วยเหตุนี้ ผู้สูงอายุจึงกลายเป็นครูที่ให้ความรู้แบบทางอ้อมกับนักศึกษานั้นเอง

“ทุก ๆ วันเด็กหรือว่าเวลาโรงเรียนมาของบ ขอเครื่องเขียนตามร้านค้า หรือผู้สูงอายุเอง ก็ลงขันกัน ให้เงินบ้าง ของบ้าง เล็ก ๆ น้อย ๆ ตามที่เขาสามารถจะให้ได้” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2560)

“ก็มีนักศึกษาเข้ามาฝึกทำผม เสริมสวย ฝึกนวดให้ผู้สูงอายุ จะว่าช่วยพัฒนาการศึกษายังไง คงช่วยในฐานะครูนะคะ บางครั้งผู้สูงอายุ ก็มีบอกสอนบ้างตามภูมิปัญญาคนโบราณ” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 9, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560)

ตอนที่ 3 การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง)

เทศบาลเมืองจันทบุรี ของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

จากการศึกษาการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี โดยแบ่งตามภาคส่วนนั้น สามารถอธิบายตามภาคส่วนได้ ดังนี้

1. หน่วยงานภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานของรัฐ หมายถึง หน่วยงานอื่นของรัฐ นอกจากหน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น

การจำแนกประเภทหน่วยงานของภาครัฐ จำแนกออกเป็น 4 ประเภท คือ

- 1) ส่วนราชการ 2) รัฐวิสาหกิจ 3) องค์การมหาชน 4) หน่วยงานของรัฐรูปแบบใหม่
- ซึ่งในการศึกษาวิจัยเล่มนี้ หมายถึง เทศบาลเมืองจันทบุรี

1.1 เทศบาลเมืองจันทบุรี จากการศึกษาพบว่า เป็นหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญที่สุดในการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ปายาง) ซึ่งเทศบาลเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผู้สูงอายุกล้าออกมาทำกิจกรรมเพื่อตนเองและสังคมมากขึ้น โดยมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เน้นผู้สูงอายุเป็นหลัก เพราะทางเทศบาลมองว่าผู้สูงอายุเป็นวัยที่ว่างเว้นจากหน้าที่การงาน อีกทั้งบุตรหลานในครอบครัวยังความเคารพนับถือเสมือนเป็นเสาหลักของบ้าน สมควรจะให้ผู้สูงอายุได้ออกมาร่วมกิจกรรมกับทางเทศบาล เพราะเมื่อผู้สูงอายุได้ใกล้ชิด ได้รับรู้เข้าใจการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ เวลาที่มีการทำประชามติหรือมีโครงการใด ๆ เกิดขึ้น ผู้สูงอายุสามารถเป็นตัวเชื่อมที่จะไปบอกบุตรหลานของตนได้ ประชาชนก็จะเกิดความเข้าใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐมากขึ้น โครงการที่เทศบาลจันทบุรีจัดขึ้นเพื่อสนับสนุน ส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุ เช่น โครงการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ โดยใช้กิจกรรมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นโครงการที่จัดขึ้นทุกวันที่ 20 ของทุกเดือน ดำเนินการมาแล้ว 6 ปี ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น เป็นกิจกรรมที่เน้นการนันทนาการ โดยมีวงดนตรีของผู้สูงอายุเองมาร่วมทำกิจกรรมด้วย โครงการนั่งรถไฟไปทำบุญ เป็นโครงการที่ทางเทศบาลจันทบุรีพาผู้สูงอายุไปไหว้พระทำบุญตามวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง โดยใช้รถรางของทางเทศบาลเป็นยานพาหนะ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ไหว้พระทำบุญเสริมสิริมงคล อีกทั้งยังเป็นการร่วมสืบทอดพระศาสนาด้วย

“กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ดึงผู้สูงอายุให้เข้ามามีส่วนร่วมกับทางเทศบาลในรูปแบบหนึ่ง เพราะถ้าเขาสนิทกับผู้บริหารเมื่อไร เขาก็จะเริ่มไปบอกต่อว่าเทศบาลทำอะไรบ้าง” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2560)

“มันเป็นเหมือนกับการพาผู้สูงอายุมาเป็นตัวเชื่อมในการพัฒนาท้องถิ่น เมื่อใดที่มีการทำประชามติต่อจากนี้ไป หรือเมื่อใดที่เทศบาลจะทำแผนพัฒนา ทำโครงการใหญ่ ๆ ส่วนหนึ่งก็คือชาวบ้านก็ต้องเข้ามาทำประชามติด้วย แล้วถ้าเราไม่เข้าทางผู้สูงอายุ การทำประชามติหรือการให้ความร่วมมือก็จะไม่มี” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2560)

จากการดำเนินกิจกรรมของทางเทศบาลดังกล่าว จะเห็นได้อย่างหนึ่งว่า เทศบาลเมืองจันทบุรี เน้นผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน และตัวผู้สูงอายุเองหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมอยู่บ่อยครั้ง ผู้สูงอายุสามารถรู้สึกได้ถึงความเป็นเจ้าของโครงการ ดังนั้น ผู้สูงอายุจะใส่ใจเข้าร่วมกิจกรรมจนเกิดการสานต่อ และตัวผู้สูงอายุเองยังสามารถใช้ประโยชน์จากกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนได้ เพราะเกิดจากความกล้าแสดงออกที่มากขึ้นของผู้สูงอายุ เกิดการรวมกลุ่มเพื่อทำ

ประโยชน์ต่อสังคม เช่น กิจกรรมที่เป็นของวัด ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมสำคัญทางศาสนาหรืองานอาสาพัฒนาของวัด ผู้สูงอายุจะเข้าร่วมด้วยความเต็มใจ และสามารถเชื่อเชิญคนอื่น ๆ ในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงให้สามารถร่วมทำกิจกรรมได้ด้วย เกิดการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุในการฝึกอาชีพ เป็นการรวมกลุ่มกันยามว่างเพื่อเรียนรู้วิธีการทำเครื่องจักรสานจากวัสดุต่าง ๆ ทั้งธรรมชาติและวัสดุสังเคราะห์ ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาที่ทำมาแต่อดีตและการเรียนรู้วิธีหัตถกรรมแบบใหม่จนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อย่างเช่น หมวก กระเป๋า เครื่องใช้สอยต่าง ๆ ภายในบ้าน นอกเหนือจากนั้น ผู้สูงอายุยังสามารถเป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชนได้ เมื่อใดที่น้ำไม่ไหล ไฟไม่สว่าง ทางไม่ดี เมื่อถึงเวลากิจกรรมที่ทางเทศบาลนัดหมายให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมเป็นประจำเกือบทุกสัปดาห์ ผู้สูงอายุจะสามารถบอกกล่าวกับทางเทศบาลได้โดยตรง การแก้ปัญหาในแต่ละจุดก็สามารถไปถึงได้โดยไว

1.2 คณะกรรมการชุมชน โดยประธานชุมชนเป็นผู้ส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) ซึ่งประธานชุมชนจะเป็นผู้ประสานงานนโยบาย โครงการกิจกรรมต่าง ๆ ของทางเทศบาลกับชุมชนให้ได้รับทราบ และเฝ้าอำนวยความสะดวกในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ประธานชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เล่าให้ฟังว่า หน้าที่ของตนในฐานะเป็นประธานชุมชนนั้น จะประสานงานกับทางเทศบาลแล้วมาเผยแพร่ให้คนในชุมชนได้รับทราบ ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ความสนใจ เข้าร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ ในเรื่องของบทบาทการพัฒนาชุมชนของผู้สูงอายุ ตัวผู้สูงอายุเองก็ทำได้ดี เพราะจะคอยสำรวจชุมชนเป็นประจำสม่ำเสมอ และมาขอให้ทางคณะกรรมการชุมชนประสานกับทางเทศบาล เพื่อให้จัดการพัฒนาชุมชน เช่น การทำถนนซีเมนต์เส้นทางสาธารณะ ในชุมชนในจุดที่ยังเข้าไม่ถึง การขอไฟส่องสว่างตามถนนเข้าสู่ท้ายชุมชน ซึ่งเรื่องเหล่านี้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก

“เรา (ประธานชุมชน) ในหน้าที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เราเป็นผู้ประสานดูแล แต่เรื่องการพัฒนาเป็นของเรา ถ้าผู้สูงอายุ หรือใครก็ตามมาขอให้เราช่วยเหลือเรื่องถนน หรืออะไร ก็จะมาเข้าที่ประชุมทันที”

“ทุกอย่างเข้าถึงตลอด เรารู้อะไรมาเราจะบอกปรึกษาเขา (ผู้สูงอายุ) ให้เกียรติเขา เพราะเราถือว่า เขาอยู่ที่นี้มานาน” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2560)

1.3 เจ้าหน้าที่ อสม. จากการสัมภาษณ์กลุ่มเจ้าหน้าที่ อสม. รวมถึงประชาชนทั่วไปในเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) และพื้นที่ชุมชนใกล้เคียง เจ้าหน้าที่ อสม. เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐกลุ่มหนึ่งที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในชุมชนมาก เพราะจะมีหน้าที่ออกตรวจสุขภาพ และสุขอนามัยของคนในพื้นที่อยู่เป็นประจำ การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ อสม. ที่ทำร่วมกันกับเทศบาลเมืองจันทบุรี เช่น กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ โดยใช้กิจกรรมผู้สูงอายุ

ทำให้ผู้สูงอายุสุขภาพจิตดีขึ้น สุขภาพกายก็แข็งแรงตาม ซึ่งภายหลังจากสร้างกิจกรรมมาได้หลายปี ผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้นำกิจกรรมดังกล่าวได้ โดยอาศัยการส่งเสริมบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ อย่างกลุ่ม อสม. ที่ให้ความรู้และส่งเสริมการแสดงออกในด้านการนันทนาการ โดยหลักคือ การส่งเสริมสุขภาพจิต และผู้สูงอายุในชุมชนก็ยังสามารถมีส่วนร่วมกับสมาชิกกลุ่ม อสม. ชุมชน ในการตรวจเยี่ยมคัดกรองผู้ป่วยคิดเตียง ผู้สูงอายุ และสุขอนามัยของคนในชุมชน ตรวจสอบพื้นที่ น้ำท่วมขัง แหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลายในชุมชน ช่วยประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการเกิดโรคต่าง ๆ ให้คนในชุมชนสามารถช่วยกันป้องกันไม่ให้เกิด และรักษาให้ทันหากเกิดขึ้นแล้วในชุมชน

“อสม.จะไปออกหน่วยร่วมกับทางเทศบาลทุกวันที่.... มีการตรวจความดัน คัดกรองผู้ป่วย” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2560)

2. หน่วยงานภาคเอกชน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของเอกชนไว้ว่า เอกชน หมายถึง น. บุคคลคนหนึ่ง ๆ. ว. ส่วนบุคคล ไม่ใช่ของรัฐ ซึ่งจากการศึกษาวิจัยเล่มนี้ การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) ของหน่วยงานภาคเอกชน มีมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ เป็นหน่วยงานภาคเอกชนที่เข้ามามีส่วนส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทุกปี โดยการส่งเสริมบทบาทดังกล่าวของมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญเริ่มต้นจาก โครงการช่วยเหลือผู้สูงอายุ และผู้ยากไร้ในชุมชนให้ได้รับโอกาส เช่น ที่พักอาศัย โดยโครงการดังกล่าว เป็นโครงการที่ทางมหาวิทยาลัยได้จัดทำขึ้นเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ในหลายพื้นที่ และที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรีนี้ก็เช่นกัน จุดเริ่มต้นจาก โครงการดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านที่ได้รับการช่วยเหลือ และอีกหลายภาคส่วนตื่นตัว พร้อมทั้งจะให้การช่วยเหลือผู้อื่นต่อไปอีก จากการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชน จึงทราบว่า ภายหลังจากที่มหาวิทยาลัยหรือนักศึกษาเข้ามาบำเพ็ญประโยชน์ พัฒนาชุมชน ชาวบ้านจะพร้อมใจกันเข้าไปให้ความร่วมมือและช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ

นอกจากหน่วยงานภาคเอกชนอย่างมหาวิทยาลัยแล้ว บริษัท ห้างร้าน ผู้ประกอบการเล็ก ๆ ก็ให้การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอ โดยส่วนมากให้การสนับสนุนเรื่องงบประมาณ และวัสดุ อุปกรณ์ สิ่งของให้แก่เทศบาล ชุมชน และกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อทำกิจกรรมสังคม จากความหมายของยุทธศาสตร์ บัวแก้ว (2553, หน้า 15) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การที่ผู้ที่อาศัยในชุมชนดำเนินการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนด้วยการร่วมมือ ร่วมใจ และร่วมกำลัง เพื่อสร้างความเจริญและการพัฒนาให้เกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น และดำเนินการไปตามที่ตนต้องการ โดยที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม ร่วมรับผิดชอบผลของการกระทำ และมีส่วนร่วมในการร่วมประเมินผลนั้นด้วย

ซึ่งจากความหมายดังกล่าว ทำให้เห็นว่า การร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมดังกล่าว ทั้งหน่วยงาน ภาคเอกชนและคนในชุมชนล้วนก็ให้เกิดการพัฒนาขึ้นได้ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) ที่ขาดแคลนยาก ไร้ก็ได้รับความช่วยเหลือให้มีที่พักอาศัยและมีคุณภาพที่ดีขึ้นอยู่หลายราย

“มหาลัยเขาก็มาตามโครงการอาสาพัฒนา ช่วยเหลือผู้พิการ ผู้สูงอายุในชุมชน หลายคนเขาก็ไปช่วยสร้างบ้านให้คนจนร่วมกันแหละ ผู้สูงอายุนี่ก็ไปทำกับข้าวกับปลาช่วยกัน” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 8, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560)

3. หน่วยงานภาคประชาชน

ประชาชนในชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) และในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี มีส่วนร่วมในการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มจากครัวเรือนสู่ภายนอก กล่าวคือ ลูกหลานในครอบครัวมีความเข้าใจผู้สูงอายุในการออกไปทำกิจกรรมนอกบ้าน ทั้งด้านการพัฒนาชุมชน คือ การออกไปร่วมลงประชามติ การออกไปดูแลสุขภาพ สุขอนามัยของคนในชุมชน การปฏิบัติงานร่วมกันกับคณะกรรมการชุมชนในการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ ด้านการนันทนาการ คือ ออกมาด้วยกันร้องรำทำเพลง ในวันรับเบียร์ยังชีพ หรือกิจกรรมทางด้านการส่งเสริมสุขภาพ การออกกำลังกาย ด้านการศาสนา คือ การร่วมกิจกรรมไหว้พระทำบุญตามวัดต่าง ๆ ที่ทางเทศบาลจัดเตรียมไว้ให้ ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี คือ การเข้าร่วมงานและด้านการศึกษา คือ การให้โอกาสแก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้เข้ามาฝึกวิชาชีพ เช่น การตัดผม เสริมสวย การวาดแผนโบราณ การทำงานฝีมือต่าง ๆ กับผู้สูงอายุ ซึ่งรับหน้าที่เป็นหุ่นมีชีวิตจริง เป็นครูที่ให้ประสบการณ์โดยตรงกับนักศึกษา และในบางครั้งเองผู้สูงอายุก็เป็นครูที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่นักศึกษาเพื่อไปพัฒนาฝีมือแรงงานต่อไป ซึ่งลูกหลานภายในครอบครัวก็ยินดีให้ผู้สูงอายุได้ออกไปทำกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานดังกล่าว โดยเป็นผู้สนับสนุนในเบื้องต้น คือ การเดินทางไปร่วมกิจกรรมจนถึงภาคประชาชนภายในชุมชนที่สนับสนุนการทำกิจกรรมของผู้สูงในโอกาสต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์ เพื่อใช้ในการจัดขบวนรถบุพชาติเพื่อใช้ในการแห่เทียนพรรษา ประจำปีของชุมชน หรือร่วมบุญกับผู้สูงอายุในการนำเงินเข้าวัดเพื่อพัฒนาศาสนสถาน ในนามของผู้สูงอายุ เป็นต้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี เพื่อศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) อ.เมือง จ.จันทบุรี และเพื่อศึกษาการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี ของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยการเก็บข้อมูล จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม คือ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชนทั่วไป วิธีวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัย วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากผู้ถูกสัมภาษณ์แต่ละรายเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ เพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยสรุปความตามประเด็นศึกษา และใช้การตรวจสอบคุณภาพข้อมูลแบบสามเส้า โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่ม

สรุปผลการวิจัย

ซึ่งผลการศึกษานำเสนอตามลำดับต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
2. บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี
3. การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี ของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จำนวนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนมากเป็นเพศหญิง โดยมีเพศหญิง จำนวน 8 คน และเพศชาย จำนวน 2 คน มีอายุไม่เกิน 60 ปี จำนวน 6 คน และอายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 4 คน มีอาชีพข้าราชการ 2 คน เจ้าหน้าที่ของรัฐ 3 คน และประชาชนทั่วไป 5 คน

บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี

1. ด้านการพัฒนาชุมชน

จากการศึกษาพบว่า บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) บทบาทในการพัฒนาชุมชนแบบไม่เป็นทางการ และ 2) บทบาทในการพัฒนาชุมชนแบบเป็นทางการ

บทบาทในการพัฒนาชุมชนแบบไม่เป็นทางการ คือ บทบาทของผู้สูงอายุทั่วไป ที่ไม่ได้มีตำแหน่งหน้าที่ทางราชการ และมีความสนใจด้านการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มต้นจากการเข้าร่วมโครงการกับทางหน่วยงานภาครัฐจนสามารถเป็นผู้นำการพัฒนาในชุมชนได้ บทบาทดังกล่าวนี้

ที่พบเห็นได้อยู่บ่อยครั้ง คือ การเข้าร่วมประชาคม การรับข่าวสารจากหน่วยงานภาครัฐมาบอกกล่าวกับครอบครัว ชุมชน ให้สามารถออกไปร่วมกันพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคมได้

บทบาทในการพัฒนาชุมชนแบบที่เป็นทางการ คือ บทบาทของผู้สูงอายุที่ดำรงตำแหน่งหน้าที่ หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้ เป็นบทบาทที่มีส่วนสำคัญมาก และแสดงบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนมากที่สุดของกลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ เช่น คณะกรรมการชุมชน กลุ่มสมาชิก อสม. เป็นต้น

2. ด้านการนันทนาการ

จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี และเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) มีความชื่นชอบและมีความถนัดด้านการนันทนาการมาก สังกัดได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมด้านการนันทนาการ เช่น โครงการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ โดยใช้กิจกรรมผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้นำนันทนาการได้อย่างดี และสามารถสร้างสีสันการนันทนาการได้จากวงดนตรี ซึ่งผู้สูงอายุเป็นผู้รวมกลุ่มกันก่อตั้งขึ้นเอง นอกจากกิจกรรมที่เข้าร่วมกับหน่วยงานภาครัฐแล้ว กลุ่มวงดนตรีผู้สูงอายุยังได้สร้างสีสันให้กับชุมชนต่าง ๆ ตาม โอกาสต่าง ๆ ด้วย

3. ด้านศาสนา

จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมกับทางเทศบาลเมืองจันทบุรี คือ โครงการนั่งรถไฟไปทำบุญ โดยใช้รถรางของทางเทศบาลที่จอดไว้ไม่ได้ใช้ประโยชน์พาผู้สูงอายุไปทำบุญไว้พระตามวัดใกล้เคียง ซึ่งปกติผู้สูงอายุเป็นวัยที่ใกล้ชิดกับศาสนามากที่สุด กิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นการร่วมกันสืบทอดพุทธศาสนาและทำนุบำรุงวัดวาอารามต่าง ๆ อันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธ นอกจากบทบาทด้านการศาสนาที่ได้เข้าร่วมกับทางเทศบาล ผู้สูงอายุยังมีบทบาทด้านการศาสนาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การเข้าไปเป็นคณะกรรมการวัดเพื่อดูแลศาสนสถาน กิจกรรมของวัด และเป็นตัวเชื่อมระหว่างชาวบ้านกับวัดให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น

4. ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี

จากการศึกษาพบว่า ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นของท้องถิ่นจริง ๆ อย่างเช่น การละเล่นต่าง ๆ งานหัตถกรรม ได้เลือนหายไปจากชุมชน เนื่องจากไม่ได้มีการอนุรักษ์ คงเหลือไว้แต่ประเพณีไทย อย่างเช่น การแห่เทียนพรรษา งานประเพณีสงกรานต์ ซึ่งทั้งสองประเพณีนี้เป็นประเพณีที่โดดเด่นของชุมชนและเทศบาลเมืองจันทบุรีเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการประกวดรถบุพชาติในประเพณีทั้งสองนี้ ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมประเพณีนี้มาก

5. ด้านการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า บทบาทของผู้สูงอายุกับการศึกษา สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) บทบาทด้านการสนับสนุนการศึกษาแบบทางตรง 2) บทบาทด้านการสนับสนุนการศึกษาแบบทางอ้อม

บทบาทด้านการสนับสนุนการศึกษาในระบบ ผู้สูงอายรรวมถึงบริษัท ห้างร้าน ผู้ประกอบการรายย่อย ได้ร่วมกันสนับสนุนงบประมาณและอุปกรณ์ทางการศึกษา เพื่อให้เด็กในชุมชนนำไปใช้จ่าย ส่วนของงบประมาณ อาจนำไปใช้ซื้อเครื่องแบบนักเรียน หรือชำระค่าการศึกษาในเบื้องต้น ส่วนของอุปกรณ์ทางการศึกษาก็สามารถนำไปใช้กับการเรียนได้ทันที

บทบาทด้านการสนับสนุนการศึกษานอกระบบ/ ตามอัธยาศัย พบว่า สถานศึกษาภายนอก คือ วิทยาลัยสารพัดช่าง และศูนย์การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย (กศน.) ได้เข้ามาฝึกวิชาชีพ ซึ่งผู้สูงอายุก็ทำหน้าที่เป็นครูจำเป็น คือ เป็นแบบมีชีวิตจริงให้นักศึกษาได้ฝึกวิชาชีพ และช่วยสอนภูมิปัญญาโบราณที่ตนรู้มาให้กับนักศึกษาบ้างในบางครั้ง เพื่อนำไปประยุกต์กับการศึกษาได้ต่อไป

การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี ของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

จากการศึกษาพบว่า การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี สามารถแบ่งออกได้ เป็น 3 กลุ่ม คือ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

1. หน่วยงานภาครัฐ

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานภาครัฐ สามารถจำแนกได้ 3 กลุ่ม คือ เทศบาลเมืองจันทบุรี คณะกรรมการชุมชน และกลุ่ม อสม.

1.1 เทศบาลเมืองจันทบุรี เป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนสำคัญมากที่สุด

ในการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) โดยเริ่มต้นจากการสร้างกิจกรรมเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วม อันเป็นการส่งเสริมความกล้าแสดงออก ซึ่งสามารถส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุได้ทุกด้านตามที่ศึกษา ทั้งด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการนันทนาการ ด้านการศาสนา ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และด้านการศึกษา โดยทางเทศบาลเมืองจันทบุรี เน้นผู้สูงอายุให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนา เนื่องจากกลุ่มวัยทำงานไม่ได้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับทางเทศบาล การรับรู้ข่าวสารหรือการทำความเข้าใจกับทางเทศบาลจึงเป็นเรื่องที่ยาก หากเทศบาลทำความเข้าใจสร้างความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ จากที่ผู้สูงอายุเป็นวัยที่อยู่แต่บ้านก็สามารถนำข่าวสารของทางเทศบาลไปบอกกล่าวลูกหลานในครอบครัวได้ หรือผู้สูงอายุเองก็สามารถนำปัญหามาบอกเล่ากับผู้นำชุมชนหรือทางเทศบาลได้

1.2 คณะกรรมการชุมชน การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน
 ย่อยที่ 14 (ปายาง) เป็นการประสานโครงการ กิจกรรม และข่าวสารจากทางเทศบาลให้คนในชุมชน
 ได้ทราบ ซึ่งส่วนมากเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุได้ออกไปทำกิจกรรม
 เพื่อสังคมอย่างต่อเนื่อง

1.3 เจ้าหน้าที่ อสม. การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14
 (ปายาง) ของเจ้าหน้าที่ อสม. มาจากการที่ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกกลุ่ม อสม. เอง และจากการที่เข้าร่วม
 การทำงานกับเจ้าหน้าที่ อสม. ซึ่ง อสม. จะปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับเทศบาลเมืองจันทบุรี ในการทำกิจกรรม
 ส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกิจกรรมด้านนันทนาการ ตัวผู้สูงอายุก็เข้าร่วมกิจกรรมนี้
 อย่างต่อเนื่อง จนภายหลังสามารถเป็นผู้นำกิจกรรมนันทนาการนี้ได้ด้วยตัวเอง นอกจากนี้ ผู้สูงอายุ
 ยังได้เข้าร่วมการลงพื้นที่ตรวจเยี่ยมคัดกรองผู้ป่วยติดเตียง ช่วยตรวจสุขภาพอนามัยภายในชุมชนร่วมกับ
 กับ เจ้าหน้าที่ อสม.

2. หน่วยงานภาคเอกชน

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานภาคเอกชน โดยมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญได้เข้ามาทำโครงการ
 อาสาพัฒนาเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านยากไร้ในชุมชน ทั้งคนพิการและผู้สูงอายุ โดยการซ่อมแซม
 ที่อยู่อาศัย การให้สิ่งของเครื่องใช้อุปโภคบริโภค ภายหลังผู้สูงอายุและคนในชุมชนเกิดความรู้สึก
 ถึงการเป็นส่วนร่วมและได้เข้ามาช่วยพัฒนาชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ นอกจากมหาวิทยาลัย
 ที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของผู้สูงอายุแล้ว ยังมีบริษัท ห้างร้าน ผู้ประกอบการ
 รายย่อยที่เข้ามาส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน ทั้งทางด้านงบประมาณและอุปกรณ์
 ที่ใช้ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ

3. หน่วยงานภาคประชาชน

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานภาคประชาชน โดยเริ่มต้นจากคนในครอบครัว
 ให้การสนับสนุนผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมทุกด้าน เบื้องต้น คือ สนับสนุนการเดินทางไปร่วมกิจกรรม
 ตลอดจนประชาชนในชุมชนได้ให้การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุเป็นงบประมาณที่ร่วมกันลงขัน
 เพื่อให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรม ในบางครั้ง

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า บทบาทของผู้สูงกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ปายาง) เทศบาลเมือง
 จันทบุรี สามารถแบ่งออกได้ เป็น 5 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการนันทนาการ ด้านศาสนา
 ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และด้านการศึกษา โดยบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนเป็นด้านที่โดดเด่น
 ที่สุด ซึ่งจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเรื่องการพัฒนาชุมชนมาแล้วนั้น ยุทธศักดิ์ บัวแก้ว (2553, หน้า 15)

ได้สรุปความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การที่ผู้ที่อาศัยในชุมชนดำเนินการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ด้วยการร่วมมือ ร่วมใจ และร่วมกำลัง เพื่อสร้างความเจริญและการพัฒนาให้เกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น และดำเนินการไปตามที่ตนต้องการ โดยที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม ร่วมรับผิดชอบผลของการกระทำ และมีส่วนร่วมในการร่วมประเมินผลนั้นด้วย ซึ่งประชาชนในชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) มีความร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้า โดยอาศัยหน่วยงานภาครัฐอย่างเทศบาลเข้ามา มีส่วนช่วยเหลือผลักดันให้สามารถดำเนินกิจกรรมกันต่อไปได้ ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมในแต่ละครั้ง ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่มีบทบาทการดำเนินกิจกรรมอยู่ทุกครั้ง เช่น การลงประชามติ ซึ่งผู้สูงอายุเป็นกลุ่มคนหมู่มากที่สุดที่มาร่วมทำประชามติในทุกครั้ง และผู้สูงอายุเองก็ได้ใช้ความรู้ ความสามารถของตนเองตามบทบาท ทั้งบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนที่เป็นทางการ และบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนที่ไม่เป็นทางการมาร่วมพัฒนาชุมชนกับกลุ่มคนอื่น ๆ เช่น การให้คำแนะนำปรึกษา หรือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ได้ในชุมชน อันเกิดจากความไม่เข้าใจกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชน หรือบางครั้ง ก็เป็นเรื่องของประชาชนด้วยกัน ให้เกิดความเข้าใจกัน สัมผัสสามัคคีกัน เพื่อการพัฒนาได้ดำเนินต่อไปได้

จากเหตุผลดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับจุฬาลักษณ์ จันทรทิพย์ (2548) ศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา: เครือข่ายศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน ตำบลบ้านปิน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ซึ่งผู้สูงอายุในชุมชนเป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์มานาน สามารถนำมาช่วยเหลือหรือเป็นที่ปรึกษาให้กับคนหนุ่มสาวหรือคนรุ่นปัจจุบัน ในเรื่องการทำงานพัฒนาในหมู่บ้านหรือชุมชน และต่างกับนพพรณพร อุทโท (2552) ศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมประเพณี และใจแก้ว วิสายอน (2553) ศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุ ในกิจกรรมด้านสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ทั้งสองให้ความสำคัญกับศาสนาและศิลปวัฒนธรรมประเพณีมากกว่าการพัฒนาชุมชน เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งในเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรีนั้น ผู้สูงอายุมีบทบาทด้านการศาสนา และด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เช่นเดียวกัน เพียงแต่ให้ความสำคัญกับเรื่องการพัฒนาชุมชนมากกว่า ข้อสังเกตจากผลการศึกษาที่ได้รับประหนึ่ง คือ ในงานวิจัยของนพพรณพร อุทโท (2552) และใจแก้ว วิสายอน (2553) เขตพื้นที่ศึกษาวิจัยดังกล่าว เป็นพื้นที่ชนบท ซึ่งตามวิถีชีวิตของชาวบ้านแล้ว มักให้ความสำคัญกับด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรมประเพณี เป็นเรื่องปกติ ส่วนงานวิจัยเล่มนี้ พื้นที่ศึกษาวิจัยได้เลือกเขตพื้นที่ชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง)

เทศบาลเมืองจันทบุรี จากการลงพื้นที่ดังกล่าว กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ไม่มีอัตลักษณ์ชัดเจนเหมือนสองพื้นที่ที่ได้กล่าวมาข้างต้น

นอกจากนี้การศึกษาพบว่า การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี หน่วยงานภาครัฐเป็นหน่วยงานที่ให้การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) มากที่สุด ซึ่งหน่วยงานภาครัฐสามารถแบ่งแยกกลุ่มงานย่อยที่สามารถช่วยส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนได้ กล่าวคือ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ เทศบาลเมืองจันทบุรี คณะกรรมการชุมชน และ อสม. โดยเริ่มจากโครงการที่เทศบาลทำขึ้นให้กับผู้สูงอายุเข้าร่วมจนกระทั่งผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้นำการพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเอง จากการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐตามที่กล่าวมา ถือได้ว่า ได้ทำตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ปี พ.ศ. 2546 มาตรา 11 บัญญัติไว้ว่า ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ทั้ง 13 ประการ โดยการดำเนินการทั้งหมดนี้ ต้องให้หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งของกระทรวง หรือทบวงในราชการบริหารส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ราชการบริหารส่วนท้องถิ่นและรัฐวิสาหกิจ เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุ โดยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมกับการดำเนินนโยบาย/โครงการ/กิจกรรม ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การแต่งตั้งผู้สูงอายุเป็นคณะกรรมการพิจารณา นโยบาย/โครงการ/กิจกรรม ร่วมกับทางเทศบาลเมืองจันทบุรี
2. หน่วยงานภาคเอกชน ควรส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในการจัดโครงการ/กิจกรรม เพื่อส่งเสริมบทบาทด้านอื่น ๆ ของผู้สูงอายุในชุมชนที่ยังด้อยหรือยังขาดหายไป เช่น โครงการสืบสานประเพณีไทยร่วมกับชุมชน โดยใช้กิจกรรมผู้สูงอายุ เป็นต้น
3. หน่วยงานภาคประชาชน ควรส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในการจัดโครงการ/กิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ โดยอาศัยความรู้ ความสามารถของผู้สูงอายุด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาต่อยอดสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นเอาไว้ด้วย
4. นโยบายการพัฒนาชุมชน นอกเหนือจากการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุควรเป็นนโยบายที่ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้จริง โดยอาศัยการปลูกฝังการเข้าร่วมกิจกรรมเช่นเดียวกันกับที่ใช้กับผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ผู้สูงอายุในชุมชนมีบทบาท หรือส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนเฉพาะบางกลุ่ม ควรมีการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้นำกิจกรรมได้มากขึ้น เนื่องจากกิจกรรมของผู้สูงอายุในปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่ถูกสร้างโดยหน่วยงานของรัฐ เป็นส่วนใหญ่

2. บทบาทการพัฒนาชุมชนของผู้สูงอายุ ควรครอบคลุมและพัฒนาให้ครบทุกด้าน คือ ด้านการนันทนาการ อาทิจากการออกกำลังกายและการส่งเสริมสุขภาพจิต ด้านการศาสนา ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และด้านการศึกษา อาทิ ให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอด/เผยแพร่หลักคำสอนของศาสนาและให้ความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับคนในชุมชนและนักเรียน

3. กลุ่มผู้สูงอายุ ควรส่งเสริมบทบาทของกลุ่มในการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ เพื่อการจัดทำนโยบาย/โครงการ/กิจกรรม การพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี ได้อย่างเป็นทางการ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. ควรศึกษาหลักการพัฒนาชุมชนและเผยแพร่ความรู้ด้านการพัฒนาชุมชนให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้เข้าใจ เข้าถึง ซึ่งจะสามารถนำไปพัฒนาชุมชนได้อย่างถูกต้องครบถ้วนทุกด้าน

2. ควรศึกษาชุมชนต้นแบบด้านการพัฒนาชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองจันทบุรี ในอนาคต

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2547). *โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาศักยภาพและเชื่อมโยงการทำงานกับเครือข่ายภาคประชาชนในระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัด*. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน.
- จรรยา สุวรรณทัต. (2525). *ความสำคัญของข้าราชการไทยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์.
- จักรรัช ธีระกุล. (2542). *สังคมวิทยาเบื้องต้น*. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช.
- จารุพร เฟื่องสกุล. (2545). *ความคาดหวังของผู้นำชุมชนต่อบทบาทนักพัฒนาในการสร้างเสริมความเข้มแข็งแก่ชุมชนพื้นที่การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤตภาคใต้*. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จารุวัฒน์ วิจิตรจันทร์. (2548). *การศึกษากิจกรรมเชิงเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุในชนบท*. เลย: สถาบันราชภัฏเลย.
- จุฬาลักษณ์ จันท์ทิพย์. (2548). *บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาเครือข่ายศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน ตำบลบ้านปิ่น อำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ใจแก้ว วิสายอน. (2553). *บทบาทของผู้สูงอายุในกิจกรรมด้านสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย อำเภอพยุหะภูมิสัย จังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ซัชชัย จันท์สว่าง. (2545). *บทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านในการทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล กรณีศึกษาอำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.
- ชุมพร แสงมณี. (2540). *บทบาทสตรีในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล: กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการเมืองและการปกครอง, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ณรงค์ เส็งประชา. (2541). *มนุษย์กับสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์.
- ณรงค์ศักดิ์ สาธิตศานนท์. (2550). *การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนบ้านทุ่งมหา ตำบลปากคลอง อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชายุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ณัฐจิรา ทองเจริญชวงค์. (2554). *สถานภาพและบทบาทของผู้สูงอายุในจังหวัดกาญจนบุรี: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมครัวเรือน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวิจัยประชากรและสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทวีศักดิ์ สว่างเมฆ. (2558). *ผลของโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตที่มีต่อนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธีรยุทธ เสนิงส์ ณ อยุธา. (2555). *จิตสังคมผู้สูงอายุ การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ*. เข้าถึงได้จาก http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main1_12.html
- นครินทร์ ชื่อสัตย์. (2551). *ชมรมผู้สูงอายุกับการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุจังหวัดปทุมธานี*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- นพพรรณพร อุทโท. (2552). *บทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาอังกฤษศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- นิรุติ ไชยกุล (ม.ป.ป.). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- ประภัสสร ชมถาวร. (2542). *บทบาท อบต. ในการพัฒนาชุมชน ศึกษากรณี: อบต. ในเขตอำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประสิทธิ์ สุวรรณรักษ์. (2545). *ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาทดสอบและวิจัยทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์.
- ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1. (2560, 15 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2. (2560, 20 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3. (2560, 15 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4. (2560, 20 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5. (2560, 20 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6. (2560, 15 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 8. (2560, 15 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 9. (2560, 15 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 10. (2560, 15 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.

พระครูพิศิษฏ์นวกการ (สุข สุขขุนทด). (2549). *การศึกษายทบาทในการพัฒนาชุมชนของเจ้าคณะตำบล ตามที่ศนะของเจ้าคณะตำบลและไวยาวัจกรในจังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

พวงทอง ไกรพิบูลย์. (2557). *การดูแลผู้สูงอายุ (Elderly care)*. เข้าถึงได้จาก <http://haamor.com/th>

พัชวิษฐ์ โสียงกุล. (2552). *บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 1*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

มีแสง อินธิเสน. (2555). *บทบาทของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาชุมชนของเทศบาลตำบล โสียงาง อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

ยุทธศักดิ์ บัวแก้ว. (2553). *การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในอำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2534). *การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: บางกอกบล็อก.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2532). *หลักการพัฒนาชุมชน: การพัฒนาชุมชนประยุกต์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สนธยา พลศรี. (2547). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2541). *การพัฒนาชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดจันทบุรี. (2559). *รายชื่อวัดในจังหวัดจันทบุรี*. เข้าถึงได้จาก <http://cti.onab.go.th/index.php/features/2011-05-11-18-42-23>

สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2559). *สูงวัยใส่ใจสุขภาพ*.

การเปลี่ยนแปลงและเตรียมตัวเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ. เข้าถึงได้จาก

<http://hp.anamai.moph.go.th/soongwai/statics/health/prepared/topic003.php>

- สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล. (2545). ผู้สูงอายุในประเทศไทย รายงานการทบทวนความรู้และสถานการณ์ในปัจจุบัน ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางนโยบายและการวิจัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพัตรา สุภาพ. (2543). สังคมและวัฒนธรรมไทย: คำนิยม: ครอบครัว: ศาสนา: ประเพณี (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อภิชาติ เจริญยุทธ. (2552). ประสิทธิภาพของโปรแกรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโรคความดันโลหิตสูง. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาสุขภาพชุมชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- อารีย์ เสนาชัย. (2555). การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ. เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/32432>

ภาคผนวก

โครงการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ โดยใช้กิจกรรมผู้สูงอายุ

จัดขึ้นโดย กองสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองจันทบุรี

วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560

โครงการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ โดยใช้กิจกรรมผู้สูงอายุ จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ต่อเนื่องกันมาเป็นระยะเวลาถึง 6 ปี ดำเนินการโดยกองสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองจันทบุรี (ซึ่งในวันที่สัมภาษณ์ เทศบาลเมืองจันทบุรี มีกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุในวันนั้นด้วย) ครั้งนี้มีโอกาสได้สัมภาษณ์ นายภาณุรัตน์ เมืองมุงคุณ ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองจันทบุรี นางตุลา อุนพงษ์ถาวร เลขานายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองจันทบุรี และควบตำแหน่งประธาน อสม. นางวาสนี สิทธิเวช ประธานชุมชนย่อยที่ 14 (ป่ายาง) เทศบาลเมืองจันทบุรี ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลเรื่องบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ (เทศบาลเมืองจันทบุรี) กับการส่งเสริมบทบาทผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน

นายภาณุรัตน์ เมืองมุงคุณ ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม ให้สัมภาษณ์ถึงความเป็นมาและการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมืองจันทบุรี มีรายละเอียดตามบทสัมภาษณ์ดังนี้

Q: กิจกรรม/ โครงการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุดำเนินการมากี่ปี?

A: กิจกรรมนี้ดำเนินการมา 6 ปี

Q: กิจกรรม/ โครงการนี้ เป็นความริเริ่มของใคร?

A: เป็นความริเริ่มของท่านปลัดเทศบาล ซึ่งอยากให้เทศบาลมีกิจกรรมดูแลผู้สูงอายุ ในการรวมกลุ่มกัน จึงได้ไปศึกษาดูงานที่จังหวัดตราดที่มีกิจกรรมคล้าย ๆ กัน เพียงแต่ว่าของเขาเป็นกิจกรรมที่ทำจังหวัด กลับมาจึงได้มาคิดว่าเราจะทำอย่างไร เพราะเราไม่มีคนขนาดนั้น ไม่มีงบประมาณขนาดนั้น แต่ก็ได้คำแนะนำจากคณะกรรมการชุมชน ให้จัดกิจกรรมโดยใช้งบของ สปสช. มาดำเนินการเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้พบปะพูดคุยกัน สุขภาพจิตก็จะดีขึ้น

Q: วิจัยเรื่องนี้เป็นเรื่องของบทบาทผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน จึงอยากสอบถามว่าทางเทศบาลมีส่วนสนับสนุน/ ส่งเสริมผู้สูงอายุในเรื่องการพัฒนาชุมชนอย่างไรบ้าง อย่างที่เห็นได้ชัดสำหรับกิจกรรมในวันนี้ คือ การส่งเสริมผู้สูงอายุในเรื่องการนันทนาการ และยังมีด้านอื่น ๆ อีกหรือไม่ครับ?

A: พูดถึงกิจกรรมการพัฒนาชุมชน หลักการพัฒนาชุมชนมีอยู่ไม่กี่อย่าง หัวใจหลักคือ “ทำอะไรก็ได้ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม” นี่ก็เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่ผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย เรา มันจะกลายเป็นว่านำคนในชุมชนซึ่งอยู่ห่างจากหน่วยงานราชการที่ไม่กล้าเข้ามา ก็เริ่มเข้ามาทำกิจกรรม เริ่มมีความสนิทสนม กล้าพูดกล้าคุย กล้าเล่าปัญหาต่าง ๆ เพราะในชุมชน

จะมีทั้งเยาวชน คนที่อยู่ในครอบครัว และคนที่อยู่ในวัยผู้สูงอายุ ฉะนั้น กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ดึงผู้สูงอายุให้เข้ามามีส่วนร่วมกับทางเทศบาลในรูปแบบหนึ่ง เพราะถ้าเขาสนิทกับผู้บริหารเมื่อไร เขาก็จะเริ่มไปบอกต่อว่าเทศบาลทำอะไรบ้าง และเมื่อผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วม เขาก็กลับไปเล่าให้ที่บ้านเขาฟัง ลูกหลานเขาฟังว่า เทศบาลทำงานแบบไหน ดูแลแบบไหน ความรู้สึกดี ๆ ของคนที่ไม่เคยเข้าร่วมกับทางเทศบาลเลย ก็คือ คนที่ไปทำงานเข้าไปเย็นกลับ ก็จะคิดว่าเทศบาลคือหน่วยงานที่เอื้ออาทรกับคนในครอบครัวของเขา ทำให้เกิดความรู้สึกดี ๆ จากประชาชนสู่เทศบาล

เพราะในความคิดของคนในชุมชนมักคิดว่าเทศบาลคือหน่วยงานที่ซ่อมถนน ดูแลสาธารณูปโภค ทำเรื่องทะเบียนราษฎร เก็บภาษีเท่านั้นเอง แต่เขาไม่เคยคิดว่ามันมีงานด้านสังคมอยู่ด้วย ถ้าเราทำงานด้านสังคม งานด้านอื่น ๆ ประชาชนจะเข้าใจเองว่า เทศบาลมีหน้าที่อะไร เขาก็จะช่วยเหลือเราได้เต็มที่ หลายที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง ถ้ามีเงินแล้วจะทำอะไรระบายน้ำให้ ทำทุกอย่างให้ แต่ลืมมองไปที่บุคคลว่า การเอาเงินเป็นร้อยล้านไปทุ่ม แต่ประชาชนไม่พึงพอใจ สิ่งที่ทำไปก็สูญเปล่า

ถ้าคนทุกคนเข้ามาอยู่ร่วมกับเทศบาล มีความคิดอยากช่วยเทศบาล เมื่อไรที่ร้องระบายน้ำตัน เขาจะหาสาเหตุกันเองว่ามันตันเพราะอะไร ตันเพราะคนทิ้งขยะ ทุกคนก็จะช่วยบอกกล่าวกันต่อไปว่าอย่าทิ้งขยะ ไปช่วยกันเก็บขยะ บ้านเมืองทำไมสกปรก ก็เพราะทุกคนทิ้ง ฉะนั้น เขาก็จะไปบอกกันเอง และพอเขาทำกันไปมาก ๆ เขาก็จะรวมกันคิดว่าทำยังไงไม่ให้มีถังขยะในชุมชน เขาก็จะมาร่วมกันว่าทิ้งขยะเป็นเวลาแล้วให้รถขยะไปเก็บเวลา ทุกคนก็พร้อมใจกันว่า ต่อไปชุมชนนั้น ซอยนั้น จะไม่มีขยะ เขาก็จะเริ่มจากการมีส่วนร่วมตรงนี้ ผู้สูงอายุในชุมชนสมัยก่อนเหมือนคนที่ถูกทอดทิ้งอยู่บ้าน เพราะคนในครอบครัวไม่รู้ว่าจะต้องดูแลยังไง ต่างคนต่างทำมาหากิน แต่เมื่อเทศบาลพาไปทำบุญ ทุกเดือนเดือนละหนึ่งครั้ง เขาก็จะกลับไปเล่าสู่กันฟัง ความรู้สึกดี ๆ ภาพลักษณ์ที่ดีของเทศบาล เขาก็รับรู้ ยังมีกิจกรรมอบรมพัฒนาอาชีพ แต่เราไม่มุ่งหวังว่าจะเป็นอาชีพ หวังเพียงว่าคนแก่ได้ออกมาทำงานด้วยกันสักครึ่งวัน ได้พบปะพูดคุยกันเดือนละ 2 ครั้ง เรื่องของกิจกรรมนั้นทนทานการได้ออกมาร้องมาเต้น ซึ่งบางคนไม่เคยได้ออกมาร้องมาเต้นเลย เดี่ยวนี้ต้องแข่งไมคาราโอเกะ และวันที่รับเบี้ยผู้สูงอายุ ทุกวันที่ 4 ของเดือน ทางเทศบาลก็เตรียม อสม. เตรียมพยาบาลจากโรงพยาบาล มาตรวจสุขภาพให้ด้วย เพราะถือว่าเป็นการได้ดูแลผู้สูงอายุ ภาพที่ประชาชนมองท้องถิ่นก็จะดีขึ้นเรื่อย ๆ มันเป็นเหมือนกับการพาผู้สูงอายุมาเป็นตัวเชื่อมในการพัฒนาท้องถิ่น แล้วสงสัยไหมว่า มันจะเป็นการพัฒนาได้ยังไง เมื่อใดที่มีการทำประชาคมต่อจากนี้ไป หรือเมื่อใดที่เทศบาลจะทำแผนพัฒนา ทำโครงการใหญ่ ๆ เราก็จะมีการทำประชาคม ส่วนหนึ่งก็คือ ชาวบ้านก็ต้องเข้ามาทำประชาคมด้วย แล้วถ้าเราไม่เข้าทางผู้สูงอายุ การทำประชาคมหรือการให้ความร่วมมือก็จะไม่มี

Q: เพราะว่าคนในชุมชนเขารู้สึกห่างไกล และไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของเทศบาล เขาเลยไม่อยากมาแล้ว?

A: ใช่ครับ เพราะอย่างที่เรารู้กันว่าในอดีตเทศบาลทำงาน โดยใช้เงิน แต่ไม่เคยคำนึงถึงความเอื้ออาทรหรือการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของหลักการพัฒนาชุมชนมี 5 หลักด้วยกัน

1. ร่วมคิด เขาจะต้องมาร่วมกันคิดว่าปัญหาของท้องถิ่นคืออะไร และก็หาว่าสาเหตุของปัญหาคืออะไร นั่นคือแนวทางแก้ไข
2. ร่วมตัดสินใจ เขาจะมาร่วมกันตัดสินใจว่าจะทำหรือไม่ทำ ถ้าทำแล้วดีหรือไม่ดี ถ้าเขาตัดสินใจกันแล้วว่าทำ ก็ต้อง
3. ร่วมปฏิบัติ โครงการที่ผมทำ คณะกรรมการชุมชนก็มาร่วมทำ อสม. ผู้บริหาร มาร่วมทำด้วย แม้กระทั่งวงดนตรีที่วันนี้ผมไม่ได้ไปจ้างที่ไหนเลย เป็นวงดนตรีของผู้สูงอายุที่อยากมาแสดง ทางเทศบาลก็ให้คำรถเขามา เขาก็มาร่วมปฏิบัติ ถ้ามีใครมาถามว่าโครงการนี้เป็นของใคร ทุกคนก็จะตอบได้ว่าเป็นของคนแก่ เป็นของชุมชน เป็นของผู้บริหาร เขาจะบอกนี่คือของเขา พอถึงวันทุกคนก็จะร่วมกันมา ถือว่าเขา ร่วมรับผิดชอบแล้วนะ และผมจะถามทุกคนว่ามีอะไรจะให้แก้ไขไหม เขาจะบอกเอาหนูนานี่ นั่นคือการร่วมประเมินผล พอประเมินผลเสร็จก็จะกลับไปสู่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจกันใหม่

ถึงได้ยังยืนมา 6 ปี มีแต่จะดีขึ้นเรื่อย ๆ คนรอบนอกก็ได้เข้ามา กิจกรรมถึงได้อยู่ได้ แต่ถ้าบอกว่าให้มาสิ นี่เป็นของเทศบาล เขาก็ไม่อยากมา เพราะไม่ได้รู้สึกว่าเป็นเจ้าของ บางคนที่มาผมให้สังเกต สีหน้าเขานะ บางคนมีเงินเป็นร้อยล้าน แต่ได้ของเพียง 70 บาท ทำไมเขาดีใจ นี่คือความสุขของเขา มีคนเคยถามผมว่า ทำไมไม่แจกทุกคน ผมก็ตอบไปว่ามันก็ไม่ได้ล้นนะสิ มันไม่สนุก บางคนได้มาก็เอาไปให้คนข้าง ๆ ฉะนั้นไม่อยากได้หรอก แต่อยากมาร่วมสนุก และมีโครงการที่อยู่ได้มาถึง 10 ปี คือ โครงการนั่งรถไฟไปทำบุญ ทำมา 10 ปีแล้ว ไม่เคยขาด มีแต่ขยายเพิ่มไปเรื่อย ๆ จากตอนแรกที่ซื้อรถรางมาสองคัน จอดทิ้งไว้ไม่รู้จะทำอะไรก็เอาออกมา พาผู้สูงอายุไปไหว้พระ ครั้งแรกให้คณะกรรมการชุมชนประกาศกิจกรรม มีผู้สูงอายุมาร่วมเพียง 15 คน คณะกรรมการชุมชนเขารู้สึกผิดหวังเสียใจ ผมก็ให้การปลอบใจเขาว่า ไม่เป็นไรเพิ่งเป็นครั้งแรก ครั้งที่ 2 มา 30 กว่าคน ครั้งที่ 3 เท่านั้นเองมาร้อยกว่าคนจนเต็มคันรถ ครั้งหนึ่ง 130-140 คน จนต้องซื้อรถเพิ่ม เรากำหนดไว้ว่าทุกวันที่ 12 ของเดือน ถ้าตรงกับวันอาทิตย์ให้เลื่อนเป็นวันจันทร์ หรือถ้าตรงวันหยุดก็ให้เลื่อนเป็นวันราชการ จนตอนนี้ 10 ปีไปแล้ว ไม่มีวันหยุดเลย ถามว่าเพราะอะไร ก็เพราะไม่ใช่กิจกรรมของเทศบาล แต่เป็นกิจกรรมของชุมชนเอง แล้วเขาก็ภูมิใจของเขานี่คือโครงการของเขาเอง ยังมีโครงการอบรมอาชีพพระยะสั้นก็เป็นโครงการของเขาเอง ไม่ใช่โครงการของเทศบาล ซึ่งเขามีไลน์กลุ่มของเขาเพื่อนัดหมาย โดยเป็นความคิดของเขาเอง ปีแรกทำไปเดือนละครั้ง จนตอนนี้ขยายไปเดือนละ 2 ครั้ง เขามีความภูมิใจ ทำอะไรได้ก็จะออกมาโชว์กัน

Q: เป็นกลุ่มของชุมชนหรือของผู้สูงอายุครับ?

A: เป็นของผู้สูงอายุ เวลาเขาทำอะไรเสร็จ อย่างเช่นกระเป่าสาน เขาก็จะเอาออกมาโชว์

Q: แล้วแบบนี้มีการจำหน่ายไหม?

A: ไม่ได้จำหน่ายครับ เขามีความสุขของเขา ทำเสร็จเขาก็เอามาแจกคนนั้นคนนี้ กลุ่มในประเทศไทยที่ทำแล้วจำหน่ายไม่มี ที่บอกจำหน่ายได้คือแค่โชว์ ที่บอกเป็นกลุ่มนั้นกลุ่มนี้ ต้องมีเค้าแก่หนึ่งคน ชาวบ้านไปเป็นลูกจ้าง ทำแล้วตั้งกลุ่มเพื่อที่จะรับเงินราชการ ที่ทำแล้วประสบความสำเร็จหาได้น้อย และที่ทำแล้วอยู่ได้ เป็นเพราะมันเป็นกลุ่มของพวกเขา เราแค่สนับสนุน ฉะนั้น งานตรงนี้ผมจะไม่พูดเลยว่าเป็นงานของผม แต่จะเป็นงานของชาวบ้าน ย้อนกลับมาว่า ทำไมผู้สูงอายุถึงมีบทบาทพัฒนาชุมชน เพราะเราเริ่มที่ตัวผู้สูงอายุเอง มันถึงซึมไปเรื่อย ๆ จนถึงคนในชุมชนทั้งหมด และกรรมการจะเป็นผู้สูงอายุเกือบทั้งหมด

Q: จุดเริ่มต้นผมเคยมาทำงานที่ชุมชนนี้และเห็นว่าผู้สูงอายุในชุมชนออกมามีส่วนร่วมมากกว่าที่อื่น ๆ ตั้งแต่การเตรียมงานจนถึงวันงานจริง จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมถึงอยากมาทำวิจัยในพื้นที่นี้ มันเป็นเพราะอะไรครับ?

A: เพราะสังคมเมืองไปที่ไหนมันก็ไม่เหมือนตรงนี้ แต่ผมยึดหลักเพราะเมื่อก่อนผมเป็นพัฒนากรตำบล เข้าโรงเรียนพัฒนาชุมชน มีแต่คนบอกว่าต้องเรียนให้สูง แต่ผมมองว่าไม่ใช่ ถ้ายึดหลักการพัฒนาชุมชน 5 หลักนี้ได้จบเลย แล้วอย่าไปบอกว่าเรคือเจ้าของโครงการ แต่ให้บอกว่าเขาคือเจ้าของ อย่าคิดเองให้เขาคิด แล้วมันจะยั่งยืน อย่างโครงการนั่งรถไฟเริ่มแรกมี 15 คน มันก็ขยายขึ้นได้ อยู่มาเป็นสิบปีแล้วไม่ล้ม โครงการนี้ ทุกวันที่ 20 ผู้สูงอายุต้องมา เพราะชุมชนเป็นคนตั้งและผู้สูงอายุเป็นเจ้าของโครงการ ฉะนั้น ขนบธรรมเนียมประเพณีทุกอย่าง งานกิจกรรม มันต้องอิงกับผู้สูงอายุ พอผู้สูงอายุออกมา ลูกหลานเขาก็ต้องออกมาหมด (ออกมามีส่วนร่วม) แต่ก่อนเทศบาลหลายเทศบาลทิ้งผู้สูงอายุหมดเลย แล้วไปเน้นกับคนมีหน้ามีตา มีตำแหน่ง ก็เลยไปไม่รอด แม้กระทั่งโรงเรียนผู้สูงอายุ เคยได้ยื่นไหม? ที่อื่นเขาตั้งหมด แต่ผมไม่ตั้ง เขาถามว่าทำไมไม่ตั้ง ก็เพราะที่นี้คนแก่เขาไม่อยากจะตั้ง ถ้าตั้งผมได้หน้า แต่คนแก่ไม่พอใจ

Q: แต่ถ้าว่านี่ก็ประสบความสำเร็จกับกิจกรรมผู้สูงอายุใช่ไหมครับ?

A: ใช่ ที่นี้แหละ โรงเรียนผู้สูงอายุที่แท้จริง เปิดโอกาสให้ออกมาร้องรำทำเพลง ออกมาทำทุกอย่างได้ อบรมอาชีพก็ทำได้ ไปทำบุญ นั่นแหละคือหลักสูตรผู้สูงอายุทั้งหมด ผมไม่ต้องไปสอนอะไรเขาแล้ว นายกให้ตั้ง ผมบอก เดียวสักวันหนึ่งผมจะคิดป้าให้นายกแล้วให้นายกเปิดละกัน (หัวเราะ)

Q: แล้วแต่ละโรงเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมบ้างไหมครับ?

A: ก็จะมีวิทยาลัยสารพัดช่าง ที่เขาจะเข้ามาเสริมสวยให้แล้วเขาจะจัดสื่อของเขาเองเลย เราไม่ได้ขอร้องให้เข้ามา แต่เขาขอเราว่าอยากมาเอง พอถึงวันที่แค่เอารถไปปรับแล้วเขาก็มากันเลย

Q: โรงเรียนพาเด็กมาฝึกด้วยหรือครับ?

A: เขาพาเด็กมาฝึกด้วย กลุ่มนักศึกษาที่จะมีมาฝึกนวด ผู้สูงอายุก็ได้โอกาสแต่งตัวเสริมสวยเดือนละครั้ง

Q: มาฟรีใช่ไหมครับ?

A: จะว่าฟรีก็ไม่ใช่ว่า อย่างเช่นที่มาฝึกนวดเขาก็จะทำน้ำสมุนไพร เราก็ให้ค่าซื้อวัตถุดิบเสริมสวยก็จะมีพวกสเปรย์ อุปกรณ์อะไร เราก็เลยให้ค่าวัสดุเขา คือ มันเหมือนกับไม่ได้ทำงานเฉพาะเทศบาลทุกหน่วยงานมาหมด บางครั้ง กศน. เขาก็ขอมาร่วมในเรื่องของการทำอาชีพเล็ก ๆ น้อยๆ มาให้คนแก่ทำของชำร่วย ต้องเข้าใจว่าผู้สูงอายุนิสัยเด็ก เขาอยากได้ ลองเอาอะไรไปแจกสักอย่างสิ ทุกคนก็อยากได้หมด ถ้าถามว่าเทศบาลได้อะไรจากผู้สูงอายุ ขอแค่ผู้สูงอายุมีความสุขเราก็ดีใจแล้ว แค่เห็นเขายิ้มแย้มแจ่มใสก็สบายใจแล้ว

Q: ในเขตเทศบาลตั้งแต่เดิมมา มีภูมิปัญญาชาวบ้านบ้างไหมครับ

A: มีครับ

Q: เป็นเรื่องของอะไรครับ

A: เป็นเรื่องของการละเล่น เล่นดนตรี และกีฬายืดปีกถักร้อย เพียงแต่เราไม่ได้รวบรวมไว้ เพราะการยอมรับของคนในเมืองจะยังไม่ค่อยยอมรับกัน แต่ถ้าเป็นในหมู่บ้านเล็ก ๆ เขาจะยอมรับกันในลักษณะของเครือข่าย แต่ในเมืองคือคนเท่ากัน คนในเมืองมักจะนับถือกันในเรื่องความจนความรวย นับถือกันในด้านฐานะ

บทสัมภาษณ์ครั้งที่ 2 (นางจงกุล มากดวง) ประธาน อสม.

Q: สวัสดีครับ ผมจะขออนุญาตสัมภาษณ์งานวิจัยปริญญาโทหน่อยครับ

A: จ้า

Q: อสม. มีหน้าที่ทำอะไรบ้างครับ ?

A: หน้าที่ของ อสม. เกี่ยวกับสุขภาพ เริ่มจากที่เราจะต้องมาเป็นผู้ดูแลผู้ติดเชื้อ ผู้ป่วยวัณโรค คุกรักษา ควบคุมการกินยาของคนพวกนี้ ดูแลผู้ป่วยติดเชื้อ ดูแลคัดกรองโรคเบาหวาน ความดันของผู้สูงอายุ ตอนนี้นำคัดกรองพวกอายุ 60 ขึ้นไป ไม่เกิน 80 ปี เพราะกลุ่ม 60 มีเยอะ

Q: อสม. เข้าไปให้ความรู้เรื่องการดูแลผู้ป่วยในครอบครัวอย่างไรบ้าง ?

A: ที่เราลงพื้นที่นี่จะเป็นกลุ่มหมอครอบครัว เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล หมอกายภาพ หมอแพทย์แผนไทย มี อสม. มีพยาบาลวิชาชีพ ซึ่งเราก็ก่อรวมกัน พวกนั้นเขาก็เป็นคนจด สัมภาษณ์ ประวัติ เราก็จะเป็นฝ่ายตรวจความดัน เจาะเลือด ดูค่าน้ำตาล

Q: หน้าที่ของ อสม. ที่ลงมาปฏิบัติหน้าที่นี้ เป็นตามคำสั่งของเทศบาล หรือ โรงพยาบาล ให้อูแลครับ ?

A: เป็นของโรงพยาบาล ซึ่งโรงพยาบาลพระปกเกล้า สาขาเมือง จะทำหน้าที่เกี่ยวกับชุมชนโดยเฉพาะ จะทำงานร่วมกับเรา ซึ่งลงคัดกรองแทบทุกวัน แต่อาทิตย์นี้ทั้งอาทิตย์เราก็ไม่ได้ลง เพราะกระทรวงสาธารณสุขให้เราไปอบรมเรื่องโรคของผู้สูงอายุ เพิ่งจะได้รับใบประกาศมา อบรมเสร็จเขาก็ให้ใบประกาศมา

Q: ถ้าผู้สูงอายุทั่วไปอยากเข้าร่วมด้วยนี้ทำได้ไหมครับ?

A: ถ้าเขาอยากไป ไปได้ แต่โดยส่วนมากแล้วไม่ค่อยจะไปกันหรอก ถ้าเรื่องสนุกสนานอยากไป ชอบ ขนาดถามว่าให้ไปตรวจสุขภาพ ยังไม่ค่อยอยากจะไปกันเลย พอตรวจเบาหวาน ความดันก็เกิน บางคนสูงมากเราจะส่งไปโรงพยาบาล ก็บอกรอพุ่งนี้ก่อน รอลูกก่อน ผลัดไป อาทิตย์สองอาทิตย์ เราก็ต้องกลับมาตามอีก พอมาเจอก็มา แล้วคนที่เป็นความดัน เราลงมา เราก็บอกว่า ยาอย่าให้ขาด เป็นไขมันในเลือดหรือเปล่า ถ้าเป็นมันก็ร้าย ร้ายกว่าความดันอีก

Q: แบบนี้ อสม. ต้องเป็นฝ่ายเข้าไปกระตุ้นเองเลยหรือครับ?

A: ก็ต้องไปกระตุ้น เพราะในชุมชนเราเนี่ยจะวุ่นแต่เรื่องหากินมากกว่า

Q: คนที่อายุเกิน 60 ปีที่ยังทำ อสม. อยู่นี้ เขาทำมาก่อนหน้าหรือว่าเพิ่งเริ่มทำครับ

A: เขาทำมาเมื่อช่วงอายุได้ 50

Q: แล้วก็ทำมาต่อเนื่องหรือครับ

A: อ่า เขาก็ทำกันมาต่อเนื่อง